

1 **פרשת יתרו** א וַיִּשְׁמָע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה
 אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי-הוֹצִיא יְהוָה אֶת-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:
 2 ב וַיָּקָח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת-צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִשֵּׁה אַחֵר שְׁלוּחִיהָ:

meyi uygun gördüğü anlamına gelir.

1. Moşe'nin kayınpederi – Bir zamanlar Yitro, üst düzey bir kişi [Midyan reisi (2:16 açk.) ve Paro'nun eski danışmanı (6:25 açk.; 9:20 açk.) ve Moşe de sadece, böyle birinin kızıyla evlenen evsiz bir gezginken, şimdi roller değişmiştir. O zamanlarda Moşe Yitro ile olan yakınlığı ile adlandırılırken (4:18), şimdi ise Yitro, Moşe ile olan akrabalığı ile tanımlanmaktadır.

Moşe ve Halkı Yisrael için – Tora burada Moşe ile, Tanrı'nın [ya da Moşe'nin] Halkı Yisrael'i birlikte vererek Moşe Rabenu'nun, tüm halka denk düzeyde olduğunu öğretmektedir (Raşi). Tanrı Moşe'nin istediği zaman ve hiç korku duymadan Paro'ya gidip gelebilmesini sağlamış, Mısır üzerine birçok felaketler getirmiş ve bunun sonucunda, bir krala eşdeğer konumdaki Moşe'nin önderliğinde tüm halk orayı terk etmiştir (Ramban; krş. Raşbam).

Tanrı'nın... Aşem'in – İbranice *E-lo-im* ve *Y-E-V-E*. İlk İsim tüm dünya tarafından bilinen İsim'dir. Zira her ne kadar tüm dünyada putperestlik yaygınsa da, birçok ulus, eskiden gelen gelenekle üstün bir Tanrı'nın varlığını kabullenmekteydi. Putperestliğin başlangıcı, bu Üstün Tanrı'nın kişisel yorumlarla onurlandırılmak istenmesinden kaynaklanmıştı (bkz. Bereşit 4:26 açk.). İkinci İsim ise, Tanrı'nın Kendisi'ni özellikle Moşe'ye tanıttığı ve halkı Mısır'dan çıkarırkenki tavrını ifade eden İsmi'dir (bkz. 6:2). Pasukta Mısır Çıkışı'ndan bahsedilirken bu İsmi'nin kullanılmasının sebebi budur (İbn Ezra).

Tüm yaptıklarını – Man yağdırıp su sağladığını ve Amalek'e karşı zafer bahşettiğini (Raşi). Pasuk "Yisrael'i Mısır'dan çıkardığını" ifadesini en sona koyarak, bu mucizeler arasında en kuvvetlisinin Mısır Çıkışı olduğunu vurgulamaktadır (Raşi).

Duydu – Yitro, Kızıldeniz'deki mucizeleri ve Amalek'le yapılan savaşı duymuştur (Raşi). Yitro'nun gelişi, her iki olayı da duyması sonucu gerçekleşmiştir. Tek bir tanesi yeterli olmazdı. Sadece Mısır çıkışında gerçekleşen mucizeler, tek başlarına, Paro'nun Tanrı'nın isteklerine, inatçılıkla uymadığı için gönderilen cezalar olarak yorumlanabilirdi; ama bunlar sonuçta Tanrı'nın "özellikle Yisrael'in yararı için" iyilik

yaptığını ispatlamayabilirdi. Fakat Amalek'in yenilmesi, Tanrı'nın özellikle Yahudiler için müdahale ettiğini kanıtlamıştır (*Or Ahayim*). Yitro'nun Tora'nın verilisinden sonra geldiği görüşüne göre, Yitro bu olay üzerine gelmiştir (*Talmud* – *Zevahim* 116a).

Özellikle Kızıldeniz mucizesini tüm dünya duymuşken (15:14; Yeşua 2:9-10), neden sadece Yitro'nun geldiği merak konusudur. Buradan önemli bir ders çıkmaktadır. Bazen insanlar etraflarında gerçekleşen birçok olayı görür, duyar, fakat dikkatini vermez, yaşamını ve alışkanlıklarını değiştirmeye yanaşmaz. Sadece gerçekten entelektüel olan bir kişi, gördüğü duyduğu önemli ve doğru bir şeye gerçekten dikkatini verir. Bunu sadece bir ideal ve fikir düzeyinde bırakmaz, kendi yaşamının bir parçası haline getirir. Bu açıdan, Yitro gerçek bir entelektüel olduğunu kanıtlamıştır. "Midyan reisi" ve "Moşe'nin kayınpederi" olmasına karşın, onur ve statü kaygılarını bir kenara bırakmış, gerçeğe koşmuştur (krş. *Meam Loetz*).

Tora'da Yitro ve Amalek'le ilgili olayların bitişik olarak verilmesi, iyi ve kötü insanlar arasındaki çelişkiyi gösterir. Her ikisi de Mısır çıkışından haberdardır, fakat Yitro, bunun sonucunda Tanrı'nın Ulusu'yla işbirliği yapmaktayken, Amalek ise, Tanrı'yı reddederek, yorgun ve zayıf insanlara sinisi, habersiz bir saldırı düzenlemekle, kötülüğün ve hainliğin sembolü haline gelmiştir (bkz. Devarim 25:17-18). Amalek, dünyada Tanrı'nın Eli'nin aktif olduğunu kabul etmeye yanaşmayan ve buna karşı inadına mücadele eden insanları simgeler. Mucizeler bile böyle kişilerin inançlarını değiştirmeye yetmez ve onlar tüm olayları kendi amaçlarına uygun bir şekilde yorumlayıp, hüsnükuruntu içinde yaşamaya devam ederler.

Pasuğun alternatif çevirisi şöyledir: "Midyan reisi, Moşe'nin kayınpederi Yitro, Aşem Yisrael'i Mısır'dan çıkarırken, Tanrı'nın Moşe ve Halkı Yisrael için tüm yaptıklarını duydu" (Sforno; Rabi Arye Kaplan).

2. Geri gönderilmiş olan – Tam çeviriyle "geri gönderilişinden sonra". Moşe, kendisiyle birlikte bütün ailesini Mısır'a getirmek üzere yola çıkmış (4:20), fakat yolda bulunduğu Aaron, Mısır'daki Yahudiler'in zaten acı çektiklerini söyleyerek,

Yitro

[52. Yitro'nun Gelişi]

18

¹ Midyan reisi, Moşe'nin kayınpederi Yitro, Tanrı'nın Moşe ve Halkı Yisrael için tüm yaptıklarını – Aşem'in Yisrael'i Mısır'dan çıkardığını duydu. ² Moşe'nin kayınpederi Yitro, Moşe'nin [geri] gönderilmiş olan eşi Tsipora'yı yanında getirdi.

18.

Yitro'nun Gelişi

Yitro'nun Yisrael'in kamp yerine ne zaman geldiği hakkında *Talmud*'da bir fikir ayrılığı vardır. Bazılarına göre, Yitro Tora'nın verilisinden önce gelmiştir. Denizin yarılması ve Amalek'le yapılan savaşla ilgili haberler onu etkilemiş ve Yisrael'e katılmak istemiştir. Diğerlerine göreyse, Yitro Tora'nın verilisinden sonra gelmiştir ve gelmesindeki etken, 10 Emir'in verildiğini haber almasıdır (*Talmud* – *Zevahim* 116a).

Pasukların basit anlamlarını açıklarken, İbn Ezra, Yitro'nun Tora'nın verilisinden sonra geldiği görüşünü takip etmektedir. Eğer durum böyleyse, Tora, onun gelişini neden asıl gerçekleştirdiği zaman değil de şimdi anlatmaktadır? İbn Ezra, bu soruya cevap verirken, Tora'nın Amalek ile Yitro arasındaki zıtlığa dikkat çekmek istediğini belirtir. Yitro, Bene-Yisrael'e önemli katkı sağlayacak şekilde rehberlik etmiş bir yabancıken (18:17-26), Amalek Bene-Yisrael'e hiçbir sebep olmadan saldırmış olan bir yabancıdır (17:8-13). Bundan yüzyıllar sonra, Yitro'nun neslinden gelenler Amalek bölgesinde yaşayacaklardır. Yahudiler de Tanrı'nın emri üzerine Kral Şaul önderliğinde Amalek ile savaşacakları zaman, Yitro'nun soyuna zarar gelmemesi için onları savaşın gerçekleşeceği topraklardan çıkmaları konusunda uyarmış, bu şekilde Yitro'ya duydukları minneti ifade etmişlerdir (Şemuel I 15:6).

Diğer yandan Ramban, Tora'da geçen olayların, aksi bir durum özellikle belirtilmediği takdirde, her zaman kronolojik sıraya göre aktarıldığı görüşündedir. Buna bağlı olarak, Yitro'nun Tora'nın verilmesinden önce geldiğini öne sürer. Hem İbn Ezra, hem de Ramban, diğer otoriteler gibi, her iki görüşü destekleyici açıklamalar yapmış, bunlara Tora metninden deliller sunmuşlardır; fakat bu detaylara tek tek girmek bu kitabın amacı dışındadır. Raşi ise her iki görüşü de aktarmakta, ama kendi görüşünü belirtmemektedir.

1-12. Yitro, seçimini Yisrael'den yana yapıyor. Bir zamanlar putperest bir rahip olan, sonraları

Tanrı'nın Bene-Yisrael için yaptıklarından etkilenen Yitro, Yahudilik'i kabul ederek Bene-Yisrael'e katılmaktadır. Yanında Moşe'nin ailesini de getiren Yitro sadece damadı Moşe değil tüm ulus tarafından krallara layık şekilde karşılanmaktadır. Nitekim kendisine verilen bu onura layık olduğunu, bundan kısa bir süre sonra, Halk'ın yargı sistemi konusundaki organizasyonunda verdiği öneri ile kanıtlamıştır (p. 13-23).

Bu katkısının tanındığını belirtmek üzere, kendisine *Yeter* ismi verilmiştir. Bu isim, “ekleme / arttırma” temasındadır ve yaptığı önerinin, Tora'ya “eklenmiş” olduğunu ima etmektedir (bkz. p. 17-26). Yahudilik'i kabul ettiği zaman da, ismine bir Vav harfi “eklenmiş”, böylece ismi Yeter'den Yitro'ya dönüşmüştür (Raşi).

Yitro'nun önerisinin “Tora'ya eklendiği” ifadesi lafın gelişidir. Zira Yahudilik'in temel prensiplerinden bir tanesi, Tora'nın tüm zamanlar için değişmez olduğudur. Bu ifadenin anlamı, “Moşe'nin yargı sistemi ile ilgili uyguladığı yapı her ne kadar Yitro'nun adı geçmeden verilebilir idiyse de, Tora Yitro'yu onurlandırarak, Moşe'nin sisteminin temelinde Yitro'nun önerisi olduğu konusunu kaydetmiştir” şeklindedir.

2:18'de, Yitro, Reuel diye çağrılır ve 4:18'de hem Yeter hem de Yitro diye adlandırılır. Yitro'yu tanımlayan toplam yedi isim vardır: Reuel, Yeter, Yitro, Hovav, Hever, Keni ve Putiel. Bir görüşe göre, 2:18'de kızların “baba” diye hitap ettiği Reuel, Yitro'nun babasıdır. Zira, çocuklar genellikle büyükbabalarını ‘Baba’ diye çağırırlar (Raşi).

Bu isimlerin Yitro için sürekli kullanılmadığı açıktır. *Tanah*'ta çok kez görüldüğü üzere, bir kişi, çeşitli olay ya da zamanlara bağlı olarak, belirli bir noktayı öğretme ya da okuyucuya belirli bir temayı vurgulama amacıyla farklı isimlerle anılabilir. Ve Tora bunu yaptığı zaman, dönemlerle sınırlı değildir. Örneğin, her ne kadar Yitro'nun ismi Yahudilik'i kabul ettikten “sonra” Yitro olmuş ise de, kendisinden bundan önceki dönemlerin anlatımında da “Yitro” olarak bahsedilebilir. Bu onun o sıradaki isminin Yitro olduğu değil, sadece Tora'nın belirli bir sebepten dolayı o noktada kendisinden Yitro diye bahset-

ג וְאֵת שְׁנֵי

3

4 בְּנֵיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה: וְשֵׁם
5 הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי-אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֻזִּי וַיַּצֵּלְנִי מִחֶרֶב פְּרָעָה: ה וַיָּבֹא יִתְרוֹ
חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל-מֹשֶׁה אֶל-הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר-הוּא חֲנֹה שֵׁם הַר
6 הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֶל-מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי
7 בְּנֵיהָ עִמָּה: ז וַיָּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֹתָנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקְלוּ וַיֵּשְׁאוּ
8 אִישׁ-לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֲהֻלָּה: ח וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתָנוֹ אֵת כָּל-אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֶת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל-הַתִּלְאָה אֲשֶׁר
מָצָאתָם בְּדֶרֶךְ וַיַּצֵּלֵם יְהוָה:

maya oldukça hevesli olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bunun sebebi onurlandırılma düşkünlüğü değildir. Yitro, Moşe'nin Midyanlı bir kadınla evlenmiş olmasına yönelik eleştirilere (bkz. Bamidbar 25:6 açk.) bir son vermek istemektedir. Bu sebeple Moşe'nin, Yitro'nun putperest geçmişinden çekinmeden onu karşılamaya çıkmasını beklemektedir. Fakat bunu yapmasa bile en azından eşi ya da çocukları için karşılamaya çıkmalıdır (Frankfurt'lu Rabi Hayim). İkinci bir neden olarak, Yitro, Yahudiler'in, samimi bir şekilde Yahudilik'i kabul eden kişileri kendilerinden saydıklarını herkesin bilmesini istemiş; dahası bunu kendi ailesine anlatarak, onları da Tanrı yoluna sokmayı amaçlamıştır (Meam Loetz). Diğer yandan, sıradaki pasuklardan anlaşıldığı üzere Yitro'nun bu endişesi yersizdir. Zira Moşe'nin, kayınpederine en üst düzeyde saygı gösterdiğini, eşi ya da çocukları için değil "kayınpederini karşılamaya çıktığını" (s.p.) görmekteyiz. Bu şekilde, Moşe, başkasını onurlandırmanın şahsi çıkarlarla hiçbir ilgisi olmaması gerektiğini öğretmektedir. Ne de olsa Moşe'nin, yaşamının bu noktasında Yitro'ya hiçbir gereksinimi yoktur.

Bir görüşe göre Yitro'nun "kayınpederin" ve "eşin" dedikten sonra "oğulların" yerine "[Tsiçpora'nun] oğulları" demesinin nedeni, genel olarak erkek çocukların anne, kız çocukların da baba ile bağdaştırılmasıdır (krş. Bereşit 46:15; Rabenu Behaye).

7. Moşe ... çıktı – Yitro, inanılmaz şekilde onurlandırılmıştır. Moşe onu selamlamaya gittiğinde, elbette Aaron ile oğulları Nadav ve Aviu da ona eşlik etmişlerdir. Ve eğer bu liderler gitmişlerse, tabii ki bütün ulus da onları örnek almıştır.

Eğilip onu öptü – Moşe, Yitro'nun değil, onun gelişine karşılık bir şükran ifadesi olarak Tanrı'nın önünde eğilmiş, sonra Yitro'yu öpmüştür (Meam Loetz). Bu ifadeden, bir kişinin kayınpederine saygı göstermesi gerektiğini öğrenmekteyiz (Mehilta). Aynı şekilde kayınvalideye de saygı gösterilmelidir (Şulhan Aruh – Yore Dea 240:19). Bunun sebebi, evli bir çiftte her tarafın "Palga Degufa – Vüçudım Yarısı" olmasıdır. Evlilikle, iki yarım birleşerek tek ve bütün bir insan haline gelir. Bu sebeple bir kişi kendi ebeveynini nasıl onurlandırıyor, eşininkini de aynı şekilde onurlandırmakla yükümlüdür (Meam Loetz).

Çadıra geldiler – Çadır daima Tora öğrenimini simgeler. Uzun süredir görüşmeyen Moşe ve Yitro, hal hatır sorduktan sonra, Moşe Yitro'nun Yahudilik'e geçiş işlemlerini gerçekleştirmiştir. Bunun ardından birlikte Moşe'nin Tora öğrenmek için girdiği çadıra gelmişlerdir (Targum Yonatan; Meam Loetz).

8. Dertleri – İbn Ezra. İbranice Telaa. Ya da "hayalkırıklıklarını / hüsranı" (Radak, Şeraşim). Ya da "zorlukları". Burada bahsedilen, halkın Mısır Çıkışı sonrasında Kızıldeniz'de kapana kısılsı ve Amalek'le olan savaştır (Mehilta). Bazıları buna, Mara ve Refidim'deki susuzluk, ayrıca yemek eksikliğini de ekler (Sforno; Targum Yonatan). Tanrı Bene-Yisrael'i her ikisinden de kurtarmış, onları özel bir özenle koruduğunu göstermiştir. Moşe, Tanrı'nın mucizelerini anlatarak, Yitro'yu Tora'ya yakınlaştırmaya çalışmaktadır (Raşi). Yitro, Tora'nın belirttiği gibi (p. 1) bu olayları bildiği halde, ayrıntılardan habersizdir.

³ [Tsipora'nın] İki oğlunu da [yanına almıştı]. Birinin ismi Gereşom'du; çünkü [Moşe] "Yabancı bir ülkede göçmen oldum" demişti. ⁴ Birinin ismi ise Eliezer'di; çünkü [Moşe] "Babamın Tanrısı yanımda oldu ve beni Paro'nun kılıcından kurtardı" [demişti].

⁵ Moşe'nin kayınpederi Yitro, [Moşe'nin] oğulları ve eşiyle birlikte, Moşe'ye – onun Tanrı'nın Dağı yakınında kamp kurmuş olduğu çöle geldi.

⁶ Moşe'ye haber gönderdi: "Ben, kayınpederin Yitro, sana geliyorum. Eşin ve beraberinde iki oğlu da [benimle]". ⁷ Moşe, kayınpederini karşılamaya çıktı, eğilip onu öptü. Birbirlerinin hatırını sordular ve çadıra geldiler.

⁸ Moşe kayınpederine, Tanrı'nın Yisrael uğruna Paro'ya ve Mısır'a tüm yaptıklarını, yolda karşılaştıkları tüm dertleri ve Tanrı'nın onları [nasıl] kurtardığını anlattı.

ailesini Midyan'a geri göndermesinde ısrar etmişti. Yeteri kadar acı çeken insan vardı; sayılarını arttırmaya hiç gerek yoktu (Raşi). Bu noktada, söz konusu mucizeleri duyan Yitro, ailenin yeniden birleşme zamanının geldiğini anlamıştır. *Mehilta*, Moşe'nin bu göndermeyle Tsipora'dan boşanarak onu serbest bıraktığını kaydeder. Fakat bu noktada Tora "Moşe'nin kayınpederi" ve "Moşe'nin eşi" sıfatlarıyla, hem Yitro'nun hem de Tsipora'nın Moşe'ye sadık kaldıklarını vurgulamaktadır (*Meam Loez*).

Sforno, bu ifadeyi "[Tsipora'nın Moşe'ye haber] göndermesinden sonra" şeklinde açıklar. Buna göre, Tsipora Moşe'ye, onunla nerede buluşabileceğini soran bir mesaj yollamış, Moşe de, ulusun, Tanrı'nın Dağı'na (p. 5) ulaşmaya kadar yolculuk yapacağını ve orada buluşabileceklerini söyleyerek cevap vermiştir.

Tsipora – Bkz. 2:21.

3. Gereşom – Bkz. 2:22 açık.

Göçmen – Ya da "konuk". İbranice *Ger*.

4. Eliezer – Bkz. 4:20 açık.

Yanımda oldu – Tam çeviriyle "yardımdadır / yardımdaydı".

Paro'nun kılıcından kurtardı – Bu sözler, Moşe'nin idamın son saniyesinde kurtuluşunu ifade etmektedir (Raşi; bkz. 2:15 açık.). Moşe'nin kılıç boynuna inerken kurtarılması, "bir insan, boynunda keskin bir kılıç varken bile Tanrı'dan ümidini kesmemelidir" (*Talmud Yerusalmi* – *Avoda Zara* 3:1) prensibinin temelidir.

Moşe, Paro'nun kılıcından, "yabancı bir ülkede göçmen" olmadan önce kurtulmuştur. Bu durumda, çocukları ters sıralamayla isimlendirmesi daha akla yatkın olurdu. Bu sıralamanın sebebi nedir?

- Kendisini mahkum eden Paro hayatta kaldığı

sürece, Moşe her zaman takip edilme tehlikesi içinde olacaktı. Bu nedenle, henüz tam olarak kurtulduğu söylenemezdi. Söz konusu Paro, Gereşom ile Eliezer'in doğumları arasında öldüğünden (2:23), Moşe bu ismi ikinci oğluna vermiştir (Sforno).

- Gereşom ismi ile, Moşe bu dünyada, Mısır'dan kaçışından önceki dönem de dahil olmak üzere – her zaman geçici bir konuk olduğunu ifade etmiştir. Zira bir *Tsadik* gerçek dünyanın burası olmadığını bilir (*Or Ahayim*).

- Rabenu Behaye'ye göre, ilk çocuğun isminin anne tarafından verilmesi geleneğine uyulmuştur. Tsipora, Gereşom ismini seçmiş olabilir; çünkü Moşe ile, onun zorunlu sürgünü sonucu tanışmıştır.

5. Moşe'nin kayınpederi – Tora bu bölüm boyunca bu sıfatı tekrarlamaktadır. Bunun sebebi, Yitro'nun bu sıfatla anılmaktan gurur duymasıdır (*Meam Loez*).

Tanrı'nın Dağı – Bkz. 3:1 (İbn Ezra; Abravanel).

Çöle geldi – Tora bu sözcüklerle Yitro'yu övmektedir. Yitro'nun Yahudiler'e katılma, Tora öğrenme ve Tanrı'nın öğretisinin bir parçası olma isteği öylesine derindir ki, yerini yurdunu bırakıp çöle gelmekten çekinmemiştir (Raşi).

6. Haber gönderdi – Tam çeviriyle "*dedi*". Yitro bunu bir elçi (Raşi; Raşbam) ya da mektup (Ramban) yoluyla yapmıştır. Yitro'nun bu hareketi uygun davranış biçimi hakkında bir ders ifade eder. Bir kişi bir başkasını ziyarete gitmeden önce haber göndermelidir. Bu şekilde ev sahibi hazırlıksız yakalanmayacaktır (Sforno). Bu prensip, *Talmud*'da (*Pesahim* 112a) "Kendi evine bile aniden girmemen gerekir; hele bir başkasının kine hiç!" sözleriyle dile getirilmektedir.

Eşin ve iki oğlu – "Eğer beni karşılanmaya değer görmüyorsan, en azından eşin ve çocukları için yap" (Raşi). Yitro'nun, Moşe tarafından karşılan-

- ט וַיַּחֲדִי יְתֵרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה 9
- יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם: 10 וַיֹּאמֶר יְתֵרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הֶצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הֶצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרַיִם: 11 יֵא עֲתָה יִדְעָתִי כִי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבָר אֲשֶׁר יִדְּו עָלֵיהֶם:

önce de üstün bir güç olarak kabul etmişti.

Şimdi [daha iyi] anlıyorum – “Önceden de buna inanmıştım; ama şimdi bundan tam olarak eminim (Raşi). Ne de olsa ilah kabul edilen hiçbir şeyin, kendilerine inanan insanların intikamlarını bizzat alacak gücü yok (Raşbam). Oysa Tanrı sizi düşmanlarınızı cezalandırarak özgür kıldı”.

Sinsice tasarladıkları şeyle cezalandırdı – *Targum Onkelos*; Raşi; *Septuaginta*. Tam çeviriyle “Çünkü onlar üzerine planladıkları şeyde”. Alternatif olarak: “Planladıkları şey başlarına geldi” (Abravanel); “[Tanrı] Onların planlarını kullanarak kendisini onlarla eğlendirdi” (Raşbam; krş. 10:2); “[Mısırlılar’ın Bene-Yisrael’e] Karşı nasıl planlar içinde olduklarını biliyorum” (Ramban; *Hizkuni*); ya da “Halkı, kendilerine karşı düzenlenen tüm komplolara karşı, Mısır’ın hakimiyetinden kurtardı” (Ralbag).

Yitro, Tanrı’nın mutlak gücünün, sadece Mısırlılar’ın planlarını suya düşürüp cezalandırmasıyla değil, aynı zamanda Yahudi çocuklar için kurdukları sinsi planları, “kısasa kısas” Mısırlılar’ın başına getirmesiyle de kanıtlandığını belirtmektedir: Paro ve danışmanları, bütün erkek bebekleri nehirde boğmayı planlamışlardı. Tanrı da Mısır ordusunun sonunu denizde getirmiş, hepsi boğulmuştur (Raşi).

“Mida Keneged Mida – Kısasa Kisas (Ölçüye Karşı Ölçü)” terimi, Tanrı’nın insanları, iyi veya kötü olsun, kendi hareketleri üzerinden değerlendirdiğini ifade eder. Bazen Tanrı’nın yargısı bizlere açık görünmeyebilir de. Ancak Kızıldeniz’iş geçiş sırasında meydana gelen mucizelerle, Tanrı’nın adaleti o kadar açık bir şekilde görülmüştür ki, bütün Yahudiler Tanrı’nın ödül/ceza sisteminin nasıl işlediğini kabaca anlayabilmişlerdir. Mucizenin bir parçası olmayan Yitro bile, durumu, Tanrı’nın büyüklüğünü ilan edecek düzeyde kavrayabilmiştir. Rabenu Behaye bu konuyu daha da açar: Mısırlılar bu sinsi planı yapmamış olsalardı, Tanrı

onları cezalandırmayacaktı. Zira Tanrı Avraam’a, soyunun köle olacağını ve eziyet çekeceğini zaten bildirmişti. Mısırlılar bunun için ceza görmeli değildi. Fakat onlar konuyu cinayete kadar taşımaya başlayınca, Tanrı da onları, yaptıkları her şey için bir bir cezalandırmıştır. Bu durumda pasuk alternatif olarak “onları sinsice tasarladıkları şey **yüzünden cezalandırdı**” şeklinde çevrilebilir (İbn Ezra).

⁹ Yitro, Tanrı'nın Yisrael'e yaptığı tüm bu iyilik ve onu Mısır'dan kurtarması karşısında memnuniyetini ifade etti.

¹⁰ Yitro [şöyle] dedi: "Sizi Mısır'ın ve Paro'nun elinden kurtaran – halkı Mısır'ın hakimiyetinden özgür kılan Aşem, Mübarek'tir.

¹¹ Tanrı'nın [varsayılan] tüm ilahlardan büyük olduğunu şimdi [daha iyi] anlıyorum. Çünkü [Mısırlılar'ı, Bene-Yisrael'e] karşı sinsice tasarladıkları şeyle [cezalandırdı]".

9. Memnuniyetini ifade etti – İbranice Vayihad (krş. Bereşit 17:17 açık.). "*Sevindi; memnun oldu*" anlamındadır (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Yitro Yahudi olmadığı ve bir zamanlar Paro'nun danışmanı olduğu halde, Tanrı'nın Yisrael'e bahsettiği iyilikleri duyduğunda gerçekten çok içten bir sevinç duymuştur. Fakat bu sevinç Mısır'ın çöküşü değil, ne zorluklar içinde yaşadıklarını bildiği Bene-Yisrael'in kurtuluşu içindir (Sforno). Diğer yandan bu, Aramca *Hada* kökünden türemiştir ve bu kök, tüm *Tanah*'ta sadece üç yerde geçmektedir. Daha sık rastlanan İbranice **Samah** kökü yerine bunun kullanılmasını dikkate alan Raşi, ikinci bir açıklama olarak bu sözcüğü **Hidudin** kelimesiyle karşılaştırır. Bu tüylerin diken diken olmasını ifade eden bir deyimdir. Yitro, uzun bir süre hizmet ettiği Mısır'ın yaşadıkları karşısında dehşete düşmüştür. *Talmud* çok önemli bir prensip öğretir: Yahudiliği kabul etmiş ya da on nesil geriye kadar ailesinde böyle bir kişi olan kimsenin bulunduğu ortamda, akrabaları hakkında küçültücü ya da kırıcı sözler sarf etmek yasaktır (*Sanedrin* 84a). Zira eski ulus hakkında olumsuz şeyler duymak, bu kişiyi Yahudilik'ten uzaklaştıracak etkiye sahip olabilir. Yitro da her ne kadar Mısırlı değil idiyse de, uzun bir süre onlarla yaşadığından, onların kötülüğü ve cezalandırılışını duyunca tüyleri diken diken olmuştur.

Alternatif olarak bu sözcük "**Ehad – Bir**" ile bağlantılı olabilir. Zira Yitro, Yahudi olmakla Aşem'in Bir ve Tek Tanrı olduğunu benimsediğini ilan etmiştir (Rabenu Behaye; *Baal Aturim*). Farklı bir bakışla, Yitro'nun Yahudi olurken "**Had – Keskin**" bir aletle sünnet oluşundan da bahsediliyor olabilir (*Meam Loez*).

10. Mısır'ın ve Paro'nun elinden – Tam çeviriyle "*Mısır'm elinden ve Paro'nun elinden*". Pasuk her ikisini de vurgulamaktadır zira hem Mısır o zamana kadar hiçbir kölenin kaçamadığı son derece iyi korunan bir yerdir, hem de Paro özellikle sert ve inatçı bir yöneticidir. Tanrı Bene-Yisrael'i her ikisine karşı kolayıp özgürlüğüne kavuşturmuştur (krş. Raşi).

Pasuğun devamındaki "*halkı Mısır'm hakimiyetinden özgür kılan*" ifadesinin tam çevirisi,

"*halkı Mısır'm elinden kurtaran*" şeklindedir. Kısacası, okuma kolaylığını sağlamak ve sözcük anlamının ötesindeki anlamı vurgulamak amacıyla farklı çevirdiğimiz pasukta bariz bir tekrarlama vardır. Rabenu Behaye, burada iki farklı kurtuluştan bahsedildiğini belirtir. Bunların ilki "*Mısır'm elinden* – yani Mısır ülkesine hapis olma durumundan", diğeri de "*Mısır'm hakimiyetinden* – yani Mısırlılar'a kölelik etmekten" kurtuluştur (Raşi). Alternatif olarak, baştaki "*sizi Mısır'ın ve Paro'nun elinden kurtaran*" ifadesi Moşe ve Aaron'dan, ikinci bölüm ise halkın tümünden bahsediyor olabilir (İbn Ezra; Raşbam; Rabenu Behaye). "Moşe ve Aaron; Tanrı onlara ceza verdiği sırada aracılık yapan sizi Mısır'ın elinden, önüne gelip sert uyarılarda bulduğunuz sırada Paro'nun elinden kurtaran ve halkı Mısır'ın zorladığı kölelikten [ayrıca Kızıldeniz'de (İbn Ezra)] kurtaran Aşem, Mübarek'tir" (Sforno).

Aşem Mübarek'tir – İbranice Baruh Aşem. **Baruh** sözcüğü bir insana yönelik kullanıldığında "mübarek kılma" anlamı taşısa da, Tanrı söz konusu olduğunda bir insanın bunu yapabileceğini düşünemeyiz. Dolayısıyla "Tanrı'yı Mübarek kılmak" ifadesi, Yahudilik'te "Tanrı'nın, olası tüm bereketin tek Kaynağı olduğunu ilan etmek" anlamındadır. Bir Yahudi herhangi bir *beraha* söylediğinde yaptığı budur.

Alternatif olarak bu sözcük "*övgüye layık*" ya da "*övgünün hedefi*" şeklinde de anlaşılabilir. Yitro'nun bu davranışı, bir mucizeye tanık olduğunda Tanrı'yı övmenin gerektiğini öğretir (*Talmud – Berahot* 54a). Ayrıca bunu yapan kişinin Moşe ve yanındaki oldukça kalabalık halk değil de, daha Yahudilik'i yeni kabul etmiş olan Yitro olması, Bene-Yisrael için eksi bir puandır (*Talmud – Sanedrin* 84a).

11. Tüm ilahlardan – Bu sözler, Yitro'nun dünya üzerindeki her türlü putperest uygulamayı bildiği ve uyguladığı konusundaki geleneksel bilgiyi desteklemektedir (*Mehilta*; Raşi). Yitro tüm inançları tanımış, tüm putları görmüş ve sonunda bunların hiçbirinin geçerli olmadığına karar vererek Tanrı'nın her şeyin üstünde olduğunu anlamıştır. Yitro Tanrı'yı Moşe ile tanışmadan

- יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֲלָהּ וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיֵּבֵא אֶהָרֹן
 12 וְכָל אֶזְרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִּפְנֵי הָאֱלֹהִים: שְׁנֵי
 13 יג וַיְהִי מִמַּחֲרָת וַיָּשָׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל־מֹשֶׁה
 14 מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעֶרֶב: יד וַיֵּרָא חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה עֹשֶׂה לָעָם
 וַיֹּאמֶר מֶה־הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוֹעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבִדְךָ
 15 וְכָל־הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עֶרֶב: טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתֵנו כִּי־יֵבֵא
 אֵלַי הָעָם לְדָרֵשׁ אֱלֹהִים:

ilgilenebilmesini önermektedir. Sonuç olarak, halk daha hızlı ve verimli bir eğitim ve mahkeme sürecinden geçmiş olacaktır.

Yitro'nun fikri mantıklı da olsa, bu halk için tamamen ideal bir çözüm getirmiş değildir. Ne de olsa bu öneriyi kabul etmekle, ulus Moşe'nin kişiliği, etkisi ve öğretmenliğini doğrudan tecrübe etmekten mahrum kalmıştır. Moşe'nin bu öneriyi halka sunduğunu ve halkın kabul ettiğini görüyoruz (Devarim 1:14). Fakat Moşe bu durumdan memnun kalmamış, yaşamının son günlerinde onları azarlarken, bu teklif karşısında "Öğretmenimiz Moşe; bilgiyi kimden öğrenmek daha iyidir? Sizden mi yoksa bir öğrencinizden mi? Elbette sizden öğrenmek daha iyi değil midir?" demelerini beklediğini belirtmiştir (Raşi o.a.). Bu da, herhangi bir konuda "mantıklı görünen" daha verimli bir süreç ile, insanın kendisini bilge ya da etkileyici bir lidere bağlaması arasında seçim yapılması gerektiğinde, ikincisinin ağır basması gerektiğini öğretmektedir.

13. Ertesi gün – Basit anlamda bu, Yitro'nun gelişinin ertesi günüdür ve Moşe, görevinin bir parçası olarak yargı sandalyesine oturmuştur (İbn Ezra; Ramban; Josephus, *Eski Dönemler* 3:4:1). Diğer yandan Raşi, bunun bize hiçbir şey öğretmeyeceğini, zira Yitro'nun tam geliş tarihinin zaten bilinmediğini işaret ederek, bunun başka bir zamanı ifade etmesi gerektiğini belirtir. Onun yerine geleneksel bir bilgi aktarır: Moşe'nin insanları yargılamaya oturduğu "ertesi gün", onun ikinci On Emir levhalarıyla Sinay dağından döndüğü *Yom Kipur*'un ertesi günüdür (Mehilta; *Targum Yonatan*; bkz. 34:29; Devarim 10:5). İbranice *Mimahorat*. Bu sözcük, önceki günle bir tür karşılaştırma yapma anlamı verir. Bu karşılaştırma bir benzerlik ya da tezat vurgulama şeklinde olabilir. Örneğin 32:30'daki kullanımında, Altın Buzağı günahına katılanların ertesi gün bundan pişmanlık duyuşlarındaki tezat, Vayikra

23:15'teki kullanımda ise Bene-Yisrael'in, Pesah'ın ilk günü ulaştıkları kutsiyet düzeyini, ertesi günkü sembolik uygulamayla aynı şekilde koruma isteklerindeki benzerlik vurgulanmaktadır. Bu pasukta da, Raşi, halkın, af günü ve Yahudiler'in birbirlerini affedip bir ulus olarak birleştikleri gün olan *Yom Kipur*'un ertesinde yargılanmaya geldiğini belirtir. Yargının amacı anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasıdır. Halk da, *Yom Kipur*'daki birlik ruhunun bir devamı olarak, ertesi gün davaların görülmesi için Moşe'ye gelmiştir (Rabi Yosef Dov Soloveitchik).

Sabahtan akşama kadar – Moşe, bütün gün boyunca insanları yargılamış olabilir mi? Eğer böyleyse Tora öğrenimini ne zaman yapmıştır [ayrıca ulusa ne zaman Tora öğretmiştir (*Levuş*)]? Moşe'nin bütün gününü yargıyla geçirdiği söylenemez. Buradan yola çıkan Hahamlarımız, bir davayı usulüne uygun ve adil bir şekilde değerlendiren bir hakimın, bunu sadece bir saat yapmış olsa bile, "sabahtan akşama kadar" Tora öğrenmiş ve Yaratılış'ta Tanrı'nın ortağı olmuş gibi değerlendirileceğini belirtirler (*Talmud – Şabat* 10a; Raşi; krş. Bereşit 1:5). Zira evren yaratıldığından beri, varlığını üç şey sayesinde sürdürür: *Tora kanunu*, doğruluk/gerçek ve barış (*Mişna – Pirke Avot* 1:18).

14. Neden ... tüm halk ... hazır duruyor? – "Yargı sırasında yargıcın oturması, dava taraflarının ayakta durması gerektiğini anlıyorum; ama tüm halkı birden yargılamıyorsun ki? Neden tüm halk hazır duruyor?" (*Toledot Yitshak*).

15. Tanrı'nın talimatını] öğrenmek için – *Targum Onkelos*; Raşi. Ya da "Tanrı'nın öğretisini öğrenmek için" (İbn Ezra). Tam çeviriyle "Tanrı'yı aramak için". "Tanrı'yı aramak" ifadesinin iki şey için kullanıldığını görmekteyiz: Bunlardan biri sağlık konusunda Tanrı'ya dua etmek iken (Melahim II 8:8), diğeri bilinmeyen şeyleri öğren-

¹² Moşe'nin kayınpederi Yitro, Tanrı adına bir *Ola-korbanı* ve [başka] *korbanlar* getirdi. Aaron, Yisrael'in ileri gelenleri ile birlikte, Tanrı'nın huzurunda Moşe'nin kayınpederiyle yemek yemeye geldi.

¹³ Ertesi gün Moşe halkı yargılamaya oturdu. Halk sabahtan akşama kadar Moşe'nin yanı başında ayakta durdu.¹⁴ Moşe'nin kayınpederi, onun halka tüm yaptıklarını görünce, "Nedir bu halka yaptığın?" dedi. "Neden sadece sen otururken tüm halk sabahtan akşama kadar karşında hazır duruyor?"¹⁵ Moşe kayınpederine "Çünkü halk Tanrı'nın talimatını] öğrenmek için bana gelir" diye cevap verdi.

12. Ola-korbanı – Tam anlamıyla "yükselen". Bu, *Mizbeah* üzerinde tamamen yakılan ve her şeyiyle yukarıya "yükselen" türde bir *korbandır*. Bkz. Bereşit 8:20 açık.

Yitro, Yahudilik'e geçiş prosedürünün bir parçası olarak *Berit Mila* yapmış ve *mikve*ye dalmıştır. *Ola-korbanı* sunmak da bu prosedürün bir parçasıdır. Yitro bunun yanında başka *korbanlar* da yapmıştır. Bunlar, kısmen *Mizbeah*'ta yakılan fakat bazı bölümleri de *korbanı* sunan kişiye kalan, *Şelamim* türündeki *korbanlardır* (Raşi; İbn Ezra). Yitro bunu, Tanrı'ya, *Şehina*'nın kanatları altına girme şansını kendisinden esirgemediği için bir şükran belirtisi olarak sunmuştur. Daha sonra Yitro, hayatının bu çok önemli olayını birlikte kutlamak üzere, bu *korbanlarla* bir ziyafet verir. Çok sayıda *korban* yapması ("*korbanlar*"), Aaron ve halkın ileri gelenleriyle birlikte çok konuk çağırıldığını gösterir.

Rabenu Behaye, bu ziyafet yemeğini, Yitshak'ın Yaakov'a beraha vermeden önce yaptığı ziyafetle karşılaştırır. İnsanoğlu ruh ve bedenden oluşur, ve birinin sağlığı bir diğerini etkiler. Vücut huzurluyken ve müzik, yemek gibi zevklerden faydalanyorken, ruhsal algılar da daha açık olur. Bu nedenle, Yitshak'ın ruhsal yükselişindeki bir etken de, oğlunun bir evlat olarak bağlılığını göstermek için hazırladığı yemekten duyduğu zevkti. Burada da, Yitro'nun Seçilmiş Halk arasına katılışı da bir ziyafetle kutlanmaktadır. Bu da, katılan herkesin Tanrı bilincini daha üst düzeylere taşıyan bir durumdur.

Aaron, Yisrael'in ileri gelenleri – Peki ya Moşe? İbn Ezra, ziyafet Moşe'nin çadırında verildiği için pasukta onun isminin geçmediğini belirtir. Yitro'yu karşılamak için çıkmış olan Moşe'nin ziyafete katılmayarak ona saygısızlık etmesi düşünülemez. Yine de Moşe kendi çadırındaki bu ziyafete farklı bir şekilde katılmış, oturup yemek yerine, ayakta durup konuklarına hizmet etmeyi tercih etmiştir (Raşi). Zira en üst düzeydeki insanlar, kendi rahatından önce başkalarınınkini düşünürler.

Tanrı'nın huzurunda – "Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nın bilincinde" (Rabag; Hirsch). Başka bir görüşe göre, ziyafet, Moşe'nin inşa etmiş olduğu *mizbeah*'ın önünde verilmekte olduğu için bu ifade kullanılmaktadır (17:15; Sforno; Abravanel). Başka görüşlere göre, söz konusu mekan yanan çalılıklar (Josephus Flavius, *Eski Dönemler* 3:3), Sinay dağı (Rabag) ya da Moşe'nin çadırının doğu tarafıdır (İbn Ezra; *Sehel Tov*). Alternatif olarak "*Tanrı'nın huzurunda [korban edilen hayvanın etinden] yemek üzere geldi*" (Hizkuni).

Talmud bu ifadeden bir sonuç çıkarır: "Tora otoritelerinin katılımıyla gerçekleşen bir ziyafete katılan kişi, *Şehina*'nın Nuru'ndan zevk alır gibidir" (*Berahot* 64a; Raşi)

Yemek yemeye – *Şelamim-korbanının* etlerini yemeye (İbn Ezra). Tam çeviriyle "ekmek yemeye".

13-26. Yitro'nun önerisi. Yitro, bir türlü açıklayamadığı bir olaya tanıklık etmektedir. Moşe oturmakta ve büyük bir kalabalık onun önünde ayakta durmaktadır. Bu sahne karşısında, Yitro Moşe'ye sitem eder, çünkü bu davranışın ulusun itibarına hakaret anlamına geldiği görüşündedir. Otoritelerin açıkladığı gibi, Moşe, halkın kendisine üç nedenden dolayı geldiğini söyleyerek cevap verir: Halk, Moşe'nin ya dua ve berahalarını, ya anlaşmazlıkları çözümlemesini, ya da Tora'nın kurallarını öğretmesini veya açıklamasını istemektedir (p. 15-16). Eski zamanlarda ve *Talmud* döneminde, bir öğretmenin ya da yargıç otururken, öğrenciler ayakta dururdu. Bu, saygının ifadesi olmanın yanında mahkeme kanunudur da (*Talmud* – *Şevuot* 30b).

Moşe'nin bu açıklamasına rağmen, Yitro, bu uygulamanın zarar verici olduğunu öne sürmektedir: Hem Moşe, hem ona yardım eden ileri gelenler hem de yorgun düşen halk bundan etkilenmektedir. Bunun üzerine Yitro, soru veya dava sahiplerinin, sorunlarını "alt mahkemelere" sunmalarını öneren bir delegasyon sistemi oluşturulmasını ve bu şekilde, Moşe'nin de sadece kendi katılımının özellikle gerektiği durumlarla

16 מִזֵּי כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשִׁפְטֹתַי בֵּין
 17 אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתַי: יוֹ וַיֹּאמֶר חֲתָן
 18 מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: יח נָבֵל תִּבְלֶה גַם־אַתָּה
 19 גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כִבַּד מִמֶּךָ הַדְּבָר לֹא־תוּכַל עֲשׂוֹה לְבַדְּךָ:
 20 יט עֲלֶיךָ שָׁמַע בְּקִלִּי אֵינְעֲצֶךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אַתָּה לְעָם מוֹל
 21 הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים: כ וְהִזְהַרְתָּ אֶתָּה
 אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֵׂה
 21 אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כא וְאַתָּה תַּחֲזֶה מִכָּל־הָעָם אֲנָשִׁי־חַיִּל יֵרָאִי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי
 אֲמַת שְׂנָאִי בִצַּע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים
 וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת:

ceğim bu öneriyi uygulamaya karar verirken, öncelikle Tanrı'nın onayını almalısın (krş. Raşi). Bunu yaparken Tanrı da sana yardımcı olacaktır (İbn Ezra).

Sen... – Yitro, bazı davaların sadece Moşe'nin ilgilenmesi ile sonuçlanabileceğini kabul eder. Böylece, Moşe Tanrı ile halk arasındaki aracı olmaya devam edecek, Tanrı'nın emirlerini halka getirecek, halkın dilek ve şikayetlerini de dualarıyla Tanrı'ya ileticektir. Ayrıca, Moşe, halka Tora'nın genel kurallarını da öğretecek, onları yerine getirmeleri konusunda dikkatle uyaracak, bunu yapmadıkları takdirde onları bekleyen cezalar hakkında bilgilendirecektir. Ancak, kuralların uygulanmasını ve delillerin incelenmesini gerektiren tartışmalar için Yitro, bir delegasyon sisteminin oluşturulmasını önermektedir.

20. Aydınlat – Krş. Hirsch; krş. Saadya Gaon. Ya da “halkı [Tora'nın emirleri konusunda] uyar” (İbn Ezra).

Üzerinde yürüyecekleri yolu ... bildir – Basit anlamının yanında, bu, aynı zamanda, mezarlıkların bir taş ya da anıtlarla işaretlenmesi gerektiğine dair prensibe Tora'dan bir destektir. Zira bir mezara yaklaşması yasak olan bir *Koen* (Vayikra 21:1), hangi yoldan gidebileceğini bu sayede bilecektir.

21. Liderlik için gerekenler. Raşi'ye göre, Yitro, yargının uygulanmasında Moşe'ye yardım edecek lider ve hakimler için dört gereklilik sıralamaktadır. Fakat p. 25'te belirtildiği gibi, Moşe istenen

niteliklerden sadece birine uyan [*“güç sahibi”*] kişiler bulabilmiştir. Ramban'a göre ise, ilk nitelik olan “*güç sahibi*” olmak, diğer üç maddenin ana başlığıdır ve onları bünyesinde barındırmaktadır. Bu görüş doğrultusunda, Moşe p. 25'te tam olarak aranan nitelikteki insanları seçmiş olmaktadır.

Güç sahibi – İbranice *Hayil*. Bkz. Melahim I 1:42; Mişle 12:4, 31:10; Rut 3:11. “*Zengin*”; dolayısıyla yargı sonucunu kendi servetleriyle etkilemek isteyebilecek dava taraflarından etkilenmeyecek (*Mehilta*; Raşi; *Sehel Tov*; krş. Bereşit 34:29; Yeşaya 8:4, 30:6; Yirmeyau 16:3). *Meam Loez* ise buradaki “*zengin*” sözcüğünün maddi değil Tora bilgisi açısından olması gerektiğini vurgular.

Ya da “*yetenekli*” (bkz. Bereşit 47:6) ve yargılama kapasitesine, hukuk bilgisine ve sorun çözme yeteneğine sahip kişiler (Sforno). Diğer alternatifler şöyledir: “*işinin ehli*” ya da “*becerikli; hünerli*” (Hirsch); “*liderlik özelliğine sahip*” ya da “*etkili; verimli*” (Ramban); “*güçlü kuvvetli*” (İbn Yanah); “*cesur*” ya da “*kendine güveni tam*” (*Midraş – Tanhuma* 2; Ralbag); “*girişimci* – halkın dardını görünce bunu gidermek için hemen işe koyulan” (*Divre Şelomo*; *Meam Loez*); “*yüksek konum sahibi*” (Raşbam); “*üstün nitelikli*” – yani kendini kontrol etmeyi bilen, ahlak ve liderlik düzeyi yüksek (Rambam, *Yad – Sanedrin* 2:7).

Tanrı'dan çekinen kişiler – Tanrı'ya olan sorumluluğunun, güçlü bir insan karşısında duyabileceği korkunun çok ötesinde olması gerektiğini bilen (İbn Ezra). Böylece, İlahi otoritenin temsilcisi olan hakimler, rüşvet, dalavere veya

¹⁶ “Bir davaları olduğunda [davacı] bana geliyor; ben de kişi ve akrayı arasında yargımı işletip, Tanrı’nın Kanunları’nı ve Öğretileri’ni bildiriyorum”. ¹⁷ Moşe’nin kayınpederi, ona “Yaptığın şey [bence] iyi değil” dedi.

¹⁸ “Kesinlikle yıpranırsın – hem sen hem de beraberindeki bu halk. Çünkü konu senin [kaldırabileceğinden] daha ağır; bunu tek başına yapamazsın. ¹⁹ “Şimdi sözümü dinle. Sana öğütte bulunacağım; fakat Tanrı da yanında olsun. Sen Tanrı’nın karşısında halk adına [temsilci] olmalı ve davaları Tanrı’ya götürmelisin.

²⁰ Onları kanun ve öğretiler hakkında aydınlat, onlara üzerinde yürüyecekleri yolu ve yapmaları gereken şeyi bildir. ²¹ “Fakat [aynı zamanda] tüm halktan, güç sahibi ve Tanrı’dan çekinen kişiler, dürüst ve haksız çıkardan nefret eden insanlar bakmalı, [onları halkın] üzerine binbaşılar, yüzbaşılar, ellibaşılar ve onbaşılar olarak atamalısın.

me amacını yansıtır (Bereşit 25:22). Moşe, halkın birçok amaçla kendisine geldiğini ve tüm bunlara cevap verebilecek tek kişi kendisi olduğu için (Raşbam), herkesin sırasını beklemek zorunda olduğunu söylemektedir. Ayrıca halk sadece yargılanmak değil, Tora öğrenmek için de Moşe’ye gelmektedir (Ramban; Rabenu Behaye).

Sforno’ya göre, Moşe’nin yargısı sırasında çok sayıda insanın uzun süre beklemesinin nedeni, belirli bir öncelik sırasının varlığıdır. Moşe’nin öncelikle liderlerin kamusal refahla ilgili sorularına cevap vermesi gereklidir [“*Tanrı’yu aramak için*”]. Zira halkın tümünü ilgilendiren konular, öncelikle Tanrı’ya danışılarak gerçekleştirildi (krş. Bamidbar 9:20). Bunun ardından sıra, bizzat halkın ileri gelenlerini ilgilendiren anlaşmazlıklara gelir; çünkü bu, kuralların pratik uygulamalarını onlara en iyi öğretme şeklidir. Bu şekilde onlar da insanlara rehberlik edebileceklerdir. Son sırada ise, halkın kalan kısmının davaları görülmektedir. Bunun sonucunda, basit halk genellikle beklemek durumunda kalmaktadır.

Bu ve sıradaki pasuklarda kullanılan İsim, *E-lo-im*’dir. Bu, Tanrı’nın Yargı Niteliği’ni yansıtan İsmi’dir ve yargıdan bahsedilen bu pasukta bu sebeple kullanılmaktadır.

16. [Davacı] – Bu eklemenin sebebi, pasuğun çoğul başlarken tekil tamamlanmasıdır. Başlangıç çoğuldur [“*onların bir davaları olduğunda*”] çünkü bir dava için en az iki anlaşamayan kişi gerekir. Fakat mahkemeye başvuru daima şikayetçi olan taraf tarafından yapılır (Raşi). *Zoar*’a göre ise, “*Bir davaları olduğunda bana [dava] gelir* – tarafların kim olduğu beni ilgilendirmez; ben sadece davanın kendisiyle ilgilenirim. *Bana* kişiler değil, *dava gelir*”.

17. Moşe’nin kayınpederi – Tora, Yitro’yu bir kez daha bu sıfatla adlandırarak, birazdan sunacağı akılcı öneri öncesinde onu bir kez daha

onurlandırmaktadır (*Nahalat Yitshak*).

[Bence] – İbn Ezra.

18. Kesinlikle yıpranırsın – *Targum Onkelos*. İbranice *Navol Tibol*. Bu tip ikilemelerin kullanımı, genellikle vurgulama amacı taşır. Çeviri de bu doğrultudadır. Or *Ahayim*, başka açıklamalar da önermektedir: Yitro’nun kast ettiği yıpranma, iki aşamada ortaya çıkabilir: İlk aşamada insan kendisini biraz yorgun hisseder; fakat bu hala kendisini çalışmaktan alıkoyacak düzeyde değildir. İkinci aşamada ise insan artık iş yapamayacak hale gelir. Ya da alternatif olarak, yıpranma sadece işlerin asıl yükünü kaldıran Moşe’yle sınırlı kalmayacak (*Navol*), ona yardımcı olan diğer liderleri de etkileyecektir (*Tibol*); bkz. s.a.

Alternatif olarak sözcük “*Bilbul* – *Karmaşa*” ile olası bir bağlantıyla “Kafan ve sözlerin karmakarışık olacak” anlamına gelebilir (bkz. Bereşit 11:8). “Birden çok kişiye cevap vermeye kalkışınca dilin karışacak. Aynı zamanda diğer insanlar da hep bir ağızdan konuştukları için karmaşa doğacak” (Raşbam). Ya da “*Nafal* – *Düşmek*” kökünden, solmuş ve dökülen bir yaprak gibi (krş. Teilim 1:3) “*birden çökeceksin*” (krş. İbn Ezra).

Hem ... hem – Tam çeviriyle “*sen de beraberindeki bu halk da*”. Her ne kadar dilin gelişine göre “de” bağlaçları çok ilginç görünmese de, söz konusu metin Tora olunca bu sözcükler fazladan birilerini ifade eder. Başka bir deyişle, “*sen de*” dendiğinde, hitap edilen ek biri kast edilmektedir. Raşi pasukta geçen iki “de” bağlacının birinin Aaron, diğerinin de yetmiş ileri gelen kişiye denk geldiğini belirtir. Yitro bir varsayımda bulunmaktadır: “Yanında Aaron ve yetmiş ileri gelen olsa bile, önündeki bu zorlu görevi yıpranmadan yerine getirmen mümkün değil” (*Gur Arye*).

19. Fakat Tanrı da yanında olsun – “Sana vere-

כב וּשְׁפִטָּן אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יֵבִיאוּ 22
 אֵלָיךְ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ־הֶם וְהָקֵל מֵעַלְיֶךָ וַנִּשְׁאֹל אֹתְךָ: כג אִם
 אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצֹדֵךְ אֱלֹהִים וַיְכַלֵּת עֲמָד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה 24
 עַל־מִקְמוֹ יֵבֵא בְּשָׁלוֹם: שְׂדִישִׁי כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנּוּ וַיַּעַשׂ כָּל
 אֲשֶׁר אָמַר:

görülecektir (*Talmud – Sanedrin* 34b).

Büyük davayı sana getirirler – Yitro’nun tavsiyesi “büyük” davalar konusunda olmasına karşın, uygulama sırasında Moşe’ye özellikle “zor” davaların geldiğini görmekteyiz (p. 26). Bu hakimler için önemli bir derstir. Her “büyük” dava zor değildir; her “zor” dava büyük değildir. Genelde “büyük” dava sansasyon yaratan [ya da büyük miktarda parayı konu alan] davadır; fakat içeriği bazı durumlarda çok kolay olabilir. Buna karşılık, birçok “küçük” – ilgi çekici olmayan [ya da sadece birkaç kuruşu ilgilendiren] dava da “zor” olabilir. Tora, üst mahkemeyi ilgilendiren davaların büyük ve sansasyon yaratanlar değil, gerçekten küçük mahkemelerin içinden çıkamayacağı kadar zor olanlar olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir yargıcı ilgilendiren, ortadaki para miktarı değil, davanın kendisi olmalıdır (krş. *Meam Loetz*).

Talmud’daki bir görüş, farklı bir bakışla, ileride “zor” denmesinin konuyu açıkladığını, dolayısıyla “büyük” sözcüğünün başka bir şeyi işaret etmesi gerektiğini belirtir. Buna göre pasuktaki “büyük dava” ifadesi “büyük kişinin davası” anlamındadır. Buradan da bir Koen Gadol’un davasının, en yüksek mahkeme olan 71 hakimli bir mahkemede görülmesi gerektiği öğrenilmektedir (a.k. 16a).

23. Tanrı mutabık olursa – *Mehilta*; Raşi; İbn Ezra; Ralbag. Ya da “o zaman Tanrı’nın emirlerini rahatça öğrenebileceksin” (krş. *Targum Yonatan*; *Sehel Tov*; Abravanel; *Divre Şalom*; Hirsch; Josephus 3:4:1).

Dayanabilirsin – Üzerindeki yükü taşımaya dayanabilirsin.

Barış içinde evine dönebilir – Raşbam; İbn Ezra; *Sehel Tov*; Ramban. Tam çeviriyle “barış içinde yerine dönebilir”. Alternatif olarak “tüm halk da barış içinde yaşama amacına ulaşabilir” (Hirsch).

24. Moşe kayınpederinin önerisini dikkate aldı – Yitro’un önerisinde o kadar büyük olan ne

vardır? Tüm halkın yükünün sadece bir kişi tarafından taşınamayacağını herkes düşünebilir – bu kişi Moşe bile olsa. Bu fikir neden Moşe, Aaron ya da başka bir liderin aklına gelmemiştir? Dahası neden Tanrı böyle bir şey söylememiştir?

Aslında herkes bunu düşünebilecek düzeydedir. Fakat hepsinin bu öneride bulunmamak için bir nedeni vardır: Bu emri Tanrı verse, halk Moşe’nin tek başına liderliğe yeterli olmadığını düşünecektir. Moşe kendi inisiyatifıyla bunu yapsa, onun liderlikten bunaldığı ve sorumluluktan kaçıp görevi başkalarına atmak istediği fikrine kapılınacaktır. Dahası, “siz kolay davalara bakın, zorları bana getirin” demek Moşe’nin çok iyi bilinen tevazuuna aykırıdır. Aaron ve diğer liderler önerseler, yönetici olmaya çok hevesli oldukları gibi bir tablo ortaya çıkacaktır. Halktan herhangi biri de büyük liderlerine karşı konuşma cesaretini toplayamamıştır. Dolayısıyla, benzeri her durumda olduğu gibi, konuyu çözümlemek, dışarıdan gelen objektif bir göze kalmıştır. Hem Yitro’nun bundan herhangi bir çıkarı olmadığı açıktır; hem de Moşe’nin kayınpederi olarak ona öneride bulunma hakkı herkesçe tanınmaktadır. Yitro önerisinin Tanrı’ya onaylatılması üzerinde de durarak, kimsenin kafasında şüphe kalmamasını da sağlamıştır (*Meam Loetz*).

²² “Normalde halkı [bu seçtiklerin] yargılasınlar. Her büyük davayı sana getirirler; fakat tüm küçük davaları kendileri görürler. [Bu yapılanma,] Üzerinden [yükünü] hafifletecek, [bu kişiler yükü] senle beraber taşıyacaktı.

²³ Bu planı uygularsan – ve Tanrı mutabık olursa – dayanabilirsin. Tüm bu halk da barış içinde evine dönebilir.”

²⁴ Moşe kayınpederinin önerisini dikkate aldı ve söylediği her şeyi yaptı.

tehditlerden etkilenmeyeceklerdir.

Dürüst – Ya da “doğru”; “gerçek”; en ufak bir yalan ya da sahtelikten bile uzak. “Sözünün eri” (*Meam Loez*).

Haksız çıkar – Raşbam. İbranice **Betsa**. Ya da her türlü “*çıkart*” (İbn Ezra; krş. Bereşit 37:26). *Talmud*’da “haksız çıkar” ya da “her türlü çıkar” görüşleri arasında bir tartışma vardır (*Ketubot* 105b; *Mehilta*). Ya da “*adaletsizlik*” (Rabi Arye Kaplan); “*hırsızlık*” (Ramban; Raşbam; Rabenu Behaye; *Meam Loez*). Krş. Yehezkel 22:12; Şofetim 5:19; Miha 4:13.

Ya da “*paradan nefret eden*” (Raşi). Genel bir kural olarak, hakimler, kişisel kayba uğrasa bile, ekonomik konuları gündem dışı bırakabilecek karakterde olmalıdır: Örneğin; böyle bir hakim, hakkıyla elde ettiğinden emin olduğu bir malvarlığına sahipse, ama sırf bunu kanıtlayacak deliller olmadığı için onu mahkemede kaybedecekse, bu malları elinde tutmayı reddedecek karakterde olmalıdır (Ramban’a göre Raşi). Başkalarından para alma fikri bile onların dünyasına ait olmamalıdır (*Targum Onkelos*). Rüşveti (ya da maddi olmasa bile, kendilerini etkileyebilecek her hangi bir girişimi) reddetmeli, veya çok para sevdasına kapılmamalıdır [zira zenginlik hata yapmaya çok açık bir konumdur] (*Mehilta*). Ayrıca yargıçlar uygunsuz yollarla elde edilen parayı da kesin bir dille reddetmelidirler (Ramban). Bu bakımdan Yahudiler’in en yüksek kurulu *Sanedrin* (bkz. Bamidbar 11:16 v.d.), “**Sone Doron** – *Hediyeden Nefret Eden*” olarak açılabilir (*İmre Şefer*).

Bakmalı – İbranice **Teheze**. Bu kök (**Haza**), fiziksel bir bakıştan çok, peygambersel bir bakışı ifade eder (bkz. Bereşit 15:1; Şemot 24:11; Bamidbar 24:4, 24:16). Yitro, “*seçmelisin*” dememiştir. Moşe söz konusu seçimi, *Ruah Akodes* ile yapacaktır (Raşi). Moşe bir kişinin yüzüne bakıp kişiliğini okuyabilme yeteneğine sahiptir. Bu sebeple seçim işini bir başkası değil, özellikle o yapmalıdır (Rabenu Behaye).

Binbaşılar... onbaşılar – Krş. Devarim 1:15. Bu sınıflandırmayla, her on kişilik grubun başı, en basit davalarda karar verecek, daha zorlu olanlar

da, zorluk derecesine göre, hiyerarşinin daha üstündeki yargıçlara yansıyacaktır. Kimsenin içinden çıkamayacağı veya peygambersel bazı güçleri gerektiren davalar ise Moşe’ye gelecektir. Bu yapılanma ile Moşe’nin önüne çok seyrek olarak dava gelecektir (*Sforno*). Söz konusu yargıçlar, özellikle parasal anlaşmazlıklarla ilgili davalardan sorumludurlar.

Her lider, başında bulunduğu gruba dahildir. Başka bir deyişle bir on başı 9, bir binbaşı da 999 kişinin sorumlusudur (krş. Raşi).

22. Normalde – Tam çeviriyle “*her zaman*” ya da “*tüm zamanlarda*”. Fakat davalar bazı zamanlarda Moşe’ye de yansıyacağına göre, bu ifadenin anlamı “*genel olarak; istisnai durumlar haricinde*” şeklindedir.

Alternatif olarak, bu yargıçlar, başka bir işle meşgul olmayacak, bir dava geldiğinde, onu görmeye *her zaman* müsait olacaklardır; diğer zamanlarını da Tora eğitimiyle geçireceklerdir (*Meam Loez*). Ya da, herkesin seni beklemek zorunda olduğu şimdiki durumdan farklı olarak, insanlar bir davaları olduğunda, davasını görebilecek yetkili bir mercii *her zaman* bulacaktır. Zira şu anki durumda birçok kişi çok beklemesine karşın davası görülemediğinden haksızlıkla karşı karşıya kalıyor. Oysa yeni yapılanma sonucunda anlaşmazlıklar süratle çözümlenebilecek ve bu sayede *tüm halk barış içinde evine dönebilecektir* (s.p.) (Ramban). Halk, adil bir şekilde yönetildiğinden emin olunca, huzurlu olacak, kızgınlık ve pişmanlıktan uzak duracaktır. İnsanlar, daha iyi bağlantılara sahip bireylerin kendilerinden yararlandıkları düşüncesinden kurtulacak, bu şekilde, problemler ve yoksullukla daha kolay başa çıkabileceklerdir. Bu sebeple, *Amida*’da adaletin yeniden gelmesini dileyen “**Aşiva Şofetenu** – *Hakimlerimizi Geri Ver*” başlıklı paragrafta, “*ve bizden üzüntü ve sıkıntıyı uzaklaştır*” dileği de yer alır. Çünkü adalet olunca mutluluk da oluşur.

Hahamlarımız, bu ifadeyi “[Normalde mahkemeler gündüz çalışmasına karşın] Parasal davalara geceleyin bile bakılır” prensibinin temeli olarak açıklarlar. Bu davalar “*her zaman*”

25 כֹּה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי־חַיִּל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים
 26 עַל־הָעָם שְׁרֵי אֲלָפִים שְׁרֵי מֵאוֹת שְׁרֵי חֲמֵשִׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֵת: כֹּו וְשִׁפְטֹן
 אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדִּבֶּר הַקָּשֶׁה יִבְיֹאֵן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדִּבֶּר הַקָּטָן
 27 יִשְׁפֹּטֵן הֵם: כֹּו וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת־חֲתָנּוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ
 1 רַבִּיעִי א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה
 2 בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי: ב וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר
 וַיַּחֲשֹׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר:

bahsedilen ay, yılın üçüncü ayı olan Sivan'dır. Bu ay genel olarak Mayıs sonu ya da Haziran başına rastlar.

Bu günde – Roş Hodeş'te; yani ayın ilk gününde (Talmud – Şabat 86b; Mehilta; Targum Yonatan; Raşi; krş. İbn Ezra). Tora, Mısır'dan Çıkış ertesinde 49 gün tamamlandıktan sonra 50. günde bir Şabat günü alınmıştır. Çıkış da Perşembe sabahı gerçekleşmiştir. Tora'nın tam olarak hangi tarihte alındığı konusunda bir görüş ayrılığı vardır. Rabi Yose 7 Sivan derken, diğer Hahamlar Tora'nın 6 Sivan'da alındığını öne sürmektedirler. Görüş ayrılığının temelinde ya Sivan ayında Roş Hodeş'in Pazar mı yoksa Pazartesi mi olduğu (Rabenu Behaye), ya da Moşe Rabenu'nun, her şey hazır olmasına karşın, fazladan bir gün daha hazırlık yapma amacıyla Tora'nın verilışı için bir günlük erteleme isteyip istemediği vardır (Raşi; bkz. p. 11-15 açık. Talimatlar k.b.). Sonuçta Rabi Yose'nin görüşü sağlam temellere sahip olmasına karşın, tarih çoğunluk Hahamlar'a göre 6 Sivan 2448 (14 Mayıs MÖ 1312) olarak kabul edilmiştir (krş. Rabenu Behaye). Buna göre, Bene-Yisrael 1 Sivan Pazartesi günü çöle gelmişler, ertesi gün ilk konaklama yerinden ayrılarak dağın karşısında kamp kurmuşlar ve Tanrı Moşe'ye ilk uyarı sözlerini söylemiş (p. 3-6) ve halk bu sözleri kabul etmiş (p. 8), Çarşamba günü Moşe halkın cevabını Tanrı'ya bildirmiş (p. 8), 4 Sivan Perşembe günü, o ve ertesi gün için arınma hazırlıkları yapılmış (p. 10), 5 Sivan'da Moşe dağın eteğinde *mizbeahı* kurmuş (24:4) ve üçüncü gün olan 6 Sivan Şabat'a hazır olunmuştur (p. 11).

Bu pasukta bazı gariplikler söz konusudur. Öncelikle “*bu günde*” değil, “*o günde*” denmesi daha uygun olurdu. Dahası, bu pasuktaki “*Sinay çölüne geldiler*” ifadesi fazla gibidir. Normal bir metnin tarzıyla doğrudan p. 2'den başlanarak “*Refidim'den yola çıktılar ve Sinay çölüne geldiler*”

denmesi, sözcükten tasarruf sağlayacaktır. Fakat Tora bir mesaj vermektedir. Tora sadece “o zaman” alınmış bir şey değildir. Tora insanın yaşamı boyunca her gün “*bu günde*” alabileceği, öğrenebileceği ve o heyecanı tadabileceği bir öğretilidir. Bu sebeple *Sefer-Tora* berahasında “*Natan Atora – Tora'yı Vermiş Olan*” değil “*Noten Atora – Tora'yı Vermekte Olan [Tanrı]*” denir. Bene-Yisrael için de Mısır'dan çıkışlarından beri dört gözle bekledikleri zaman gelmiştir. Aradan geçen yedi hafta boyunca sürekli bu günü gözlemişler ve her gün onlar için “*bugün*” gibi olmuştur. Bu sebeple Tora, konunun anlatımına geçmeden önce, Bene-Yisrael için en önemli şeyi bir başlıkla vurgulamaktadır: Sabırsızlıkla beklenen an sonunda gelmiş, Bene-Yisrael Sinay çölüne ulaşmışlardır. Ve oraya gelip, Tora'yı alacakları dağı gördükleri zaman, rahatı, yiyeceği veya suyu hiç düşünmeden hemen kamp kurmuşlardır (krş. *Meam Loez*).

Sinay çölüne geldiler – Bu olay Yitro'nun gelişinden önce meydana gelmiş olabilir (bkz. *Perek 18* başındaki açıklamalar). Alternatif olarak Yitro geldiğinde belki hala Refidim'deydiler; fakat Yitro doğudan geldiği için, “*Tanrı'nın Dağı*”na vardığında Moşe'ye haber göndermiş olabilir.

2. Refidim – Bkz. 17:1, 17:8.

Çölde konaklamışlardı – Rabenu Behaye'nin açıklamasına göre, halk Refidim'den çıktığı gün Sinay çölüne ulaşmış ve hemen kamp kurmuştur. Ertesi gün de bu ilk kampı sökerek, dağın karşısında asıl kamplarını kurmuşlardır.

Halk sadece kelime anlamıyla değil, aynı zamanda simgesel olarak da *çölde* kamp kurmuştur. Bir prensibe göre Tora, ancak ve ancak, kendisini verimsiz ve övünecek hiçbir şey olmayan bir çöl gibi yapan mütevazı insanlarda barınabilir. Bene-

²⁵ Moşe tüm Yisrael'den güç sahibi kişiler seçti ve onları halk üzerine binbaşılar, yüzbaşılar, ellibaşılar ve onbaşılar şeklinde, yöneticiler olarak atadı.

²⁶ Normalde halkı [onlar] yargılayacaklardı. Zor davaları Moşe'ye getirirlerken, tüm küçük davaları kendileri görecektlerdi. ²⁷ Moşe kayınpederini uğurladı ve [Yitro] ülkesine gitti.

[53. On Emir]

19

¹ Bene-Yisrael'in Mısır'dan çıktığı yılın üçüncü ayında – bu günde Sinay çölüne geldiler. ² Refidim'den yola çıktıktan sonra Sinay çölüne gelmişler, çölde konaklamışlardı. Yisrael orada – dağın karşısında kamp kurdu.

25. Güç sahibi kişiler seçti – Önce de belirtildiği gibi, Ramban'ın açıklamasına göre bu sözcükler, p. 21'deki tüm özellikleri kapsamaktadır. Tüm bu özelliklerin üzerinde, bir kişinin özellikle iyi karaktere sahip olması gerekir. Tora'nın, büyük insanları övdüğü zaman onların zekaları ya da bilgilerini değil, kişilik özelliklerinin vurgulandığını görmekteyiz (bkz. Bereşit 6:9, 17:1 ve 25:27; Bamidbar 12:3). Önemli olan, bir insanın iyi karakter özelliklerine sahip olması, alçaklık, çarpıklık ve sahtekarlıklardan nefret etmesi; sadece dürüstlük ve adaletle tatmin olmasıdır (*Meam Loez*).

27. Yitro ayrılıyor. Daha ileride, Tora Yitro'nun gidişinden bir kez daha bahsetmektedir (Bamidbar 10:29-32). Orada, Moşe, Yitro'dan Yisrael ile kalmasını istemekte, ama Tora Yitro'nun Moşe'nin bu isteğini kabul edip etmediğini açık olarak belirtmemektedir. Raşi ve Sforno'ya göre, hem bu hem de Bamidbar'daki bölüm, aynı olayı ele almaktadır. Aslında Yitro bu bölümde anlatılan olaylardan bir yıl sonra gitmiştir; ama Tora, tarzı gereği, belirli bir olayı vakitten önce kapatmakta (krş. Bereşit 11:32 açık.), ayrıntıları ise daha ileride, Bamidbar kitabında vermektedir. Moşe'ye yaptığı önerinin bir yıl sonrasında Yitro, kendi ailesini de Yahudilik'e geçirme amacıyla evine dönmüştür. Kendisi Midyan'da kalmış, fakat çocukları, Yahudiler'e katılmışlardır (Yeoşua 1:16). Bene-Yisrael de Yitro'ya olan minnettarlıklarını, onlara Yeriho'da verimli bir arazi vererek göstermiştir.

Diğer yandan Ramban'a göre, Yitro ailesini Yahudilik'e geçirmek için tam olarak bu noktada gitmiş ve sonra geri gelmiştir. Bu doğrultuda, Bamidbar'daki bölüm, ikinci gelişinden bir süre sonra Yitro'nun tekrar Midyan'a dönmek isteyişini anlatmaktadır. Fakat Yitro, Moşe'nin ısrarları sonucu kalmış, Bene-Yisrael ile birlikte Erets-Yisrael'e gitmiş ve orada Yeriho yakınlarında yerleşmiştir.

19.

Sinay'a varış

Çıkış'ın doruk noktasına artık çok az kalmıştır. Geçmişte, Moşe'nin, Yisrael'in kurtarılmaya layık olup olmadığı hakkındaki sorularına, Tanrı, halkın Kendisi'ne her zaman hizmet etmeye hazır olduğunu Sinay dağında kanıtlayacaklarını söyleyerek cevap vermişti (3:12). Ulus, Sinay dağında kendi potansiyeline erişeceğinin bilincindedir ve gerçekten de halk, ancak oraya ulaştıktan sonra tam bir ulus haline gelebilmiştir. Rabi Samson Raphael Hirsch, önceki konaklamaların, Moşe'ye – hatta Tanrı'ya – yönelik bazı şikayetlere sahne olduğuna, fakat burada – Sinay dağında – tek bir olumsuz söz bile sarf edilmediğine dikkat çeker. Ulus, amaçlanan hedefe ulaştığının farkındadır. Refidim'deyken, su sıkıntısından dolayı Moşe'ye yönelttikleri tehditlerin yanında, Amalek'in saldırısına da uğramışlardır (*Perek* 17). Hahamlarımız'ın belirttikleri gibi, **Refidim** kelimesi, halkın Tora öğreniminde gevşek davranmalarına yapılan bir göndermedir (bkz. 17:8 açık.). Tora henüz bir bütün olarak verilmemişse de, halkın öğrenime başlaması için bir grup emir Mara'da verilmişti (bkz. 15:25). Fakat bu öğrenimi ihmal etmelerinin sonucunda Refidim'deki sıkıntılarla yüzleşmek zorunda kalmışlardı. Bunun ışığında, Tora p. 2'de halkın Refidim'den ayrıldığını söyleyerek, sadece coğrafi bir değişikliği değil, aynı zamanda tavırdaki bir değişikliği de vurgulama amacındadır. Halk Refidim'den – öğrenim gevşekliğinden ayrılmış ve kendisini Sinay'ın simgelediği göreve adanmıştır.

1. Mısır'dan çıktığı yılın üçüncü ayında – Tam çeviriyle “Mısır'dan çıkışının üçüncü ayında”. Fakat bu, Mısır'dan çıkışın tam üç ay sonrası anlamında değildir. Önce de belirtildiği gibi (Şemot 12:1), Yahudi takviminde aylar Nisan ayından itibaren numaralandırılır. Dolayısıyla

וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל-הַהָלָהִים וַיְקַרָּא אֵלָיו יְהוָה
 3
 מִן-הַהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יִעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ־ אַתֶּם
 4
 רֵאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל-כִּנְפֵי נְשָׁרִים וְאַבָּא
 אֶתְכֶם אֵלַי:

söylemeye alıştırmalıdır. Aynı şekilde, onları Tora öğrenmeye teşvik etmeli, özellikle *Şabat* kandillerini yaktıkları sırada özel bir duayla çocuklarının bu öğrenimde başarılı olmasını dilemelidirler. Zira bir *mitsva* yerine getirilirken yapılan bir dua daha etkilidir ve *Şabat* kandilleri, kadınlara özgü çok değerli bir *mitsva*dır. [3] Bir aile bir emlak sattığında, alıcı, sözleşmede hem erkeğin hem de kadının yazılı mutabakatı olmasına dikkat etmelidir. Zira sadece erkeğin ismi varsa, kadın, satış sırasında sadece kocasına uyum sağlamak amacıyla buna sözlü bir onay verdiğini, fakat aslında satışı kabul etmediğini iddia edebilir ve kocasının ölümü halinde, evlilik anlaşması gereği evin kendisine ait olduğunu öne sürerek satışı geçersiz kılabilir. Tanrı da benzer bir sebeple, bu anlaşmada özellikle kadınların onayını istemiştir. Bu şekilde erkekleri bağlayan her şey onları da bağlayacaktır. [4] Bene-Yisrael Mısır'dan kadınların özverisi sayesinde çıkmışlardır. Bu sebeple Tanrı onları onurlandırmaktadır (*Meam Loetz*).

[Tam olarak] – Raşi. Bkz. p. 6 açk.

Söyleyecek ... Anlatacaksın – “Tomar – Söyle” sözcüğü, sakın bir konuşma biçimini ifade eder. Dolayısıyla Moşe, kadınlara hitap ettiği zaman, emirleri, onların şefkatli, anaç doğalarına uygun şekilde dile getirmelidir. Erkeklere yönelik hitap ise “*TaGeD – Anlat*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sözcük *Tanah*'taki diğer benzerlerinden farklı olarak, fazladan bir Yod harfi ile yazılmıştır. Bu da onu, oldukça acı bir bitki olan “*GiDin – Pelin (artemisias absinthum)*” akraba haline getirmektedir. Kısacası Moşe'nin erkeklere anlattıkları, Yahudilik'in zorlu yanlarıdır. Kimsenin Tora'yı aldıktan sonra, onu kendi isteği ya da keyfi doğrultusunda uygulayıp uygulamamaya karar verme yetkisi olmayacaktır. Tanrı'nın kulları olacaklar, küçük ya da büyük, herhangi bir *mitsva*yı ihlal etmenin cezai sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaklardır (Raşi).

4-6. Tanrı'nın teklifi. Yisrael'in Sinay'a gelmekteki amacı Tora'yı almak için gelmiştir. Dahası, Tanrı'nın da – Yaradan ve onları esaretten kurtaran Varlık olarak – onların Tora'yı kabul etmelerini talep etme hakkı vardır. Buna rağmen,

Tanrısal tasarı böyle değildir. Hahamlarımızın, çok bilinen bir anlatımla öğrettikleri gibi (*Sifre*, *Vezot Aberaha*), Tanrı, Tora'yı başka uluslara da önermiş, ama hepsi de, Tora'nın emirleri kendi ulusal karakterleriyle çeliştiği için bunu reddetmişlerdir. Esav'ın soyu, cinayeti yasaklayan bir kanunu kabul edememiştir. Yişmaeliler, hırsızlığı yasaklayan bir yasaya hazır değildir ve Lot'un soyu zinayı men eden bir kanunu benimseyecek değildir. Artık sıra Yisrael'dedir.

Yukarıdaki diyalogların önemi, insanoğlunun maneviyatının en derinliklerinde bazı doğal güçlerin sabit bir şekilde yerleşmiş olduğunu göstermesindedir. Ulusların kendilerine has özelliklerinin bulunması, yüzyıllar boyunca tarihin mesajı olmuştur. Tora, sadece, içerdği emirlere uyabilecek bir ulusun, ulusal mirası olabilir. Nesiller boyunca Esav halkının kana susamışlığı, Yişmaeliler'in sahtekarlığı veya Lot soyunun ahlaksızlığı gibi kötülük ve murdarlıkla beslenmiş bir ulusun Tora'yı benimsemesi mümkün değildir. Yisrael'in henüz içeriğini bile bilmeden Tora'yı hevesle kabul etmesinin temelinde, kuzenlerinin reddetmiş olduğu Atasal mirasa sahip çıkmış olmaları vardır.

4. Kartal kanatları üzerinde – Bu ifade, Tanrı'nın Yisrael'e duyduğu sevgiyi simgelemektedir. Bir kartal, yavrusunu sırtında taşır; bu şekilde kendi vücudunu, insanların atabileceği oklara karşı siper eder. Diğer kuşlardan ise hiç korkusu yoktur. Tanrı da, Yahudiler'i Kızıldeniz kıyısında, Mısırlılar'dan korumak amacıyla, aralarına ateş ve bulut sütunları yerleştirmiş, onları Mısırlılar'ın atıkları ok ve mancınık taşlarından bunlarla korumuştur (bkz. 14:31 açk., *Elli Mucize* k.b. madde 4).

Bir açıklamaya göre, “*kartal kanatları*”, Mısır Çıkışı sırasındaki hızı ifade etmektedir (bkz. 12:37 açk.; krş. Raşi). Başka bir görüş, bunun simgesel olarak Bene-Yisrael'in başka hiçbir ulusun sahip olmadığı bir ayrıcalığı yaşadığını belirttiğini öne sürer (krş. Sforno). Yine başka bir görüşe göre bu, Bene-Yisrael'in, bir kartalın süzülüşü gibi sorunsuz ve hızlı bir şekilde Kızıldeniz'in kuruyan zemininden geçişini ifade etmektedir (Raşbam).

³ Moşe Tanrı'ya çıktı. Tanrı dağdan ona seslenerek [şöyle] dedi: “Yaakov Ailesi'ne [tam olarak] şöyle söyleyecek, Bene-Yisrael'e anlatacaksın:

⁴ ‘Mısır'da yaptıklarımı ve sizi kartal kanatları üzerinde taşıyıp ve Kendim'e yaklaştırdığımı bizzat gördünüz.

Yisrael de kendilerini “çöl gibi” yapmışlar, Tanrı'nın sözleri karşısında tevazuyla eğilmişlerdir. Bu, Refidim'in temsil ettiği gevşeklikten uzaklaşmanın ardından aştıkları ikinci basamaktır (bkz. s.a.; *Or Ahayim*).

Yisrael ... kamp kurdu – İbranice **Vayihan**. Tora'nın diğer yerlerinde kamp kurma anlamındaki bu fiil hep çoğul [**Vayihan**] şekilde kullanılmışken, burada tekil haldedir. Raşi halkın bu noktadaki durumunu açıklar: “**Keiş Ehad Belev Ehad** – *Tek yüreğe [düşünce, amaç ve niyete] sahip tek bir kişi gibi*”. Yisrael'in en yüce amacına ulaşabilmesinin temelinde birlik yatar. Bu sebeple, tarihin bu doruk noktasında en önemli şey, halkın birlik olmasıdır. Bene-Yisrael bu şekilde Tora'yı alabilmek için üçüncü şartı yerine getirmiştir (*Or Ahayim*).

Tanrı, biraz ileride (19:21) Moşe'den, *Şehina* orada olduğu sürece, kimsenin dağa çıkmaması için halkı uyarmasını istemektedir. Zira bu onların ölümüne yol açabilecektir. *Mehilta* bunu şöyle açıklar: Tanrı için, o anda tek bir Yahudi'nin ölümü bile, büyük bir topluluğun ölümü kadar büyük bir trajedi olacaktır. Kısacası, açıkça, Yahudiler birlik olduklarında, bireysel değerleri de normalden çok daha fazla olur. Buradan, her bir Yahudi'nin bir diğeri için sorumluluk duyması gerektiği öğrenilmektedir. Tıpkı Tanrı'nın tek bir kayba bile göz yummaması gibi, Yahudiler de kardeşlerinin maddi veya manevi ihtiyaçlarıyla ilgilenmekle yükümlüdür (Rabi Aaron Kotler).

Dağın – Hakkında “bu dağ üzerinde Tanrı'ya ibadet edeceksiniz” (3:12).

Karşısında – Doğusunda (Raşi). Dağın “karşısı” basit anlamda herhangi bir yanı olduğuna göre, basitçe “yanında” denebilirdi. Fakat Tora özellikle “karşısı” diyerek, bahsedilen nesnenin “yüzü” kabul edilen yerin karşısını kast etmektedir. Genel bir kural olarak, dağ gibi büyük ve durağan bir nesnenin “yüzü”, doğu tarafıdır (bkz. 26:18 açık.; *Mizrahi*). Ya da “çevresinde” (İbn Ezra; krş. Bamidbar 2:2).

3. Bu pasuk, Tanrı'nın halka mesajı ve onların Tanrı'ya cevaplarını da içeren bir diyalogu başlatır. Bu diyalog, Yisrael'in Tora'yı almak isteyip istemediği [zira bu gönüllü olmalıdır], Sinay'daki büyük olay için yapılması gereken

hazırlıklar ve olay sırasında nasıl davranmaları gerektiğine dair kuralları konu almaktadır. Bu bölümde açıklandığı gibi, Moşe, dağa her seferinde, sabahın erken saatlerinde çıkmıştır. Bu pasukta belirtildiği gibi, ilk çıkış 2 Sivan tarihinde, yani Sinay'a ulaşmalarının ertesi gününde gerçekleşmiştir (Raşi).

Moşe Tanrı'ya çıktı – Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nı (*Şehina*) temsil eden yoğun bir bulut, dağın doruğunu kaplamıştır. Moşe dağın bir bölümüne kadar çıktıktan sonra Tanrı ona seslenmiştir (Ramban). Mantıken, önce Tanrı'nın Moşe'yi çağırması, Moşe'nin de bu çağrı üzerine çıkması gerekirdi. Burada ters bir sıralama vardır. Bunun sebebi, “Tanrısal bir girişimin gelmesi için, öncelikle insani gayret sarf edilmelidir” prensibidir. Bu, insanların samimiyet içinde Tanrı'nın hareketini beklediklerini ve bu uğurda ellerinden geleni yaptıklarını gösteren bir davranıştır. Moşe de çağırılmadan önce çıkmıştır, çünkü Tanrı yanan çalılda kendisiyle iletişim kurduğunda, ona Yisrael'in Tanrı'ya bu dağda ibadet edeceğini bildirmişti. Dolayısıyla Moşe insani gayreti göstermek için ilk adımı kendisi atmıştır (*Or Ahayim*).

Söz konusu ifade “Moşe Tanrı ile iletişim kurabilecek düzeye çıktı” şeklinde anlaşılabilir. Bir görüşe göre bunu meditasyonla yapmıştır (Abravanel; krş. *More Nevuim* 1:10). Moşe, Tanrı ile iletişim kurmaya hazırlık olarak, yapabileceği her şeyi yapmıştır. Kendisini dünyadan tamamen soyutlamış ve sadece maneviyatla ilgilenmiş, her yönden arınarak bir melek düzeyine erişmiştir. Ve bunu yaptıktan sonra, Tanrı onu çağırmıştır (*Meam Loetz*). İbn Ezra'ya göre ise pasuk “Moşe Tanrı'ya çıktı [zira] Tanrı dağdan ona seslenmişti” şeklinde çevrilebilir.

Yaakov Ailesi'ne – İbranice **Bet Yaakov**. Tam çeviriyle “*Yaakov Evi*”. Bu genel olarak kadınları ifade eder. Pasuğun devamındaki Bene-Yisrael ise erkekleri kast etmektedir. Tanrı, hitabında önceliği kadınlara vermiştir. Bunun için dört sebep vardır: [1] Kadınlar Tora'nın emirlerini yerine getirme konusunda erkeklerden daha dikkatli ve sadıktır. [2] Çocukların yetiştirilmesi, öncelikle kadınların sorumluluğundadır. Kadınlar çocuklarını tatlı dilleriyle Tora yaşamına, örneğin sabah kalktıklarında *Netilat Yadayim* yapmaya ve yemek yerken şükran berahaları

ה וַעֲתָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי 5
 וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָל־הָאָרֶץ: וּ וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי 6
 מַמְלֶכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: 7
 הַמִּיִּשִׁי וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשֶׁם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל־הַדְּבָרִים 7
 הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: ה וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר־דִּבֶּר 8
 יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע מִשֶּׁה אֶת־דְּבָרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה:

dünyadaki hizmeti ifade ederken, “kutsiyet” Tanrı’ya Gelecek Dünya’da kenetlenmeyi simgeler. Bu ikisi gerçekleştiğinde Bene-Yisrael, hem bu dünyada hem de Gelecek Dünya’daki varlığını garantide görebilir (Rabenu Behaye; Ramban).

Aktaracağın sözler bunlardır – “Ne eksik, ne fazla” (Raşi). Tanrı, Moşe’ye bu sözlerini değiştirmeden iletmesini özellikle istemiştir. Gur Arye’nin açıkladığı gibi, bunun nedeni, Yisrael’in kendi kararını kendisinin vermesi konusundaki gerekliliktir. Yisrael, sadece Tanrı’nın sözleri üzerine düşünmeli, Moşe’nin olası ikna edici, güzel hitabetinden etkilenmemelidir.

“Yahudiler içinde Koenlik Aaron’un soyuna, krallık ise David hanedanına aittir. Buna karşılık, bu sözleri tüm Bene-Yisrael’e söyle. Çünkü şunu bilmelerini istiyorum: Her ne kadar halk içinde Koen ya da kral olamayacaklarsa da, kendilerini Tora’ya adadıkları takdirde, onlar birer kral ve Koen gibi kabul edileceklerdir. Zira bu şekilde Tora tacına layık olacaklardır ve bu taç, Koenlik ve krallık tacından daha üstündür (Hen Tov; bkz. Mişna – Pirke Avot 4:17).

7. Halkın ileri gelenlerini çağırdı – Moşe, halkın temsilcisi olmak üzere bilge ve tecrübeli büyükleri toplar. Bu kişiler, Yisrael Ulusu’nun Tanrı’nın çağrısını kabul edip etmemesi konusunda etkileme gücü en yüksek kişilerdir (Ramban).

Önlerine sundu – Ve onlara bir seçim yapmalarını söyledi.

8. Yapacağız – Tüm halk Tanrı’nın sözlerini duyar duymaz, bir ağızdan O’nun söylediği her şeyi kayıtsız şartsız kabul edeceklerini haykırmıştır. Tora’nın burada kısaca geçip ileride geniş bir şekilde anlattığı bu cevapta, halk, ünlü “Naase VeNişma – Yapacağız ve Dinleyeceğiz” sözlerini söylemiştir (24:7). Moşe onlara mitsvaları yerine getirmemeleri halinde sertçe cezalandırılacaklarını söylediği zaman bile, halk vazgeçmemiş, böylece Tora ve mitsvaların boyunduruğunu

sevgi ve istekle, hiçbir dış baskı olmadan ve tamamen özgür seçimleriyle – tek bir kalple kabul etmiştir (Rabenu Behaye).

Tanrı’ya geri getirdi – Tanrı halkın cevabını bilmiyor muydu? Moşe’nin ayrıca gelip cevabı bildirmesine ne gerek vardır? Moşe bu davranışıyla önemli bir ders vermektedir: Bir elçi, görevini hiçbir şart altında yarım bırakmamalı, kendisini görevlendiren kişi cevabı biliyorsa bile, taşıdığı mesajı bizzat vermelidir (Mehilta; Raşi). Moşe Tanrı ile her konuşmasına sabah erkenden gittiği için (p. 3 açık.), bu sözler, cevabın verilisinin ertesi sabahını işaretlemektedir. Tarih 3 Sivan’dır.

⁵ Şimdi – Bana kayıtsız şartsız itaat eder, Antlaşmam'ı korursanız; dünyanın tümü Bana ait olmasına karşın, tüm halklar arasında Benim özel Hazinem olursunuz.

⁶ Siz Benim için bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus olmalısınız'. Bene-Yisrael'e aktaracağın sözler bunlardır”.

⁷ Moşe [kampa geri] geldi. Halkın ileri gelenlerini çağırdı ve Tanrı'nın kendisine emretmiş olduğu tüm bu sözleri önlerine sundu.

⁸ Halk bir ağızdan cevap verdi ve “Tanrı'nın söylediği her şeyi yapacağız!” dediler. Moşe, halkın sözlerini Tanrı'ya geri getirdi.

Kendim'e yaklaştırdığımı – Tam çeviriyle “Kendim'e getirdiğimi”. Fakat Tanrı belirli bir yerde değildir. Dolayısıyla bu ifadenin anlamı, “Sizi Bana yönelik ibadete yaklaştırdığımı” şeklindedir (Targum Onkelos; Raşi). Alternatif olarak, “Şehina'nın açığa çıkacağı bu dağa getirdiğimi” (Ramban); “Tanrı ile peygambersel iletişim kurmaya elverişli bir yer olan bu dağa getirdiğimi” (Sforno); “Sizi, Tanrınız olmakla onurlandırdığımı” (krş. Raşbam).

Bizzat gördünüz – Tam çeviriyle “Siz ... gördünüz”. “Bu geleneksel olarak inandığınız, size biri tarafından anlatılan ya da şahitlerce aktarılan bir şey değil; tüm bunları siz bizzat gördünüz” (Raşi).

5. Kayıtsız şartsız itaat eder – “Sözlerimi kesin olarak kabul eder” (Targum Onkelos). İbranice **Şamoa Tişmeu**. Raşi bu ikilemeyi, öncesindeki “Şimdi” sözcüğüyle açıklar: “Ve eğer şimdi itaat ederseniz – [ileride de] itaat edersiniz. Çünkü “**Kol Aathalot Kaşot** – Her başlangıç zordur”. Fakat bir şeyi başta başardığınız takdirde, o sizin için git-tikçe kolaylaşacak, tarafınızdan daha çok sevilib benimsenecektir”.

Antlaşmam – “Sizinle, Tora'yı korumanız üzerine yapacağım antlaşma” (24:7-8; Raşi; İbn Ezra). Ya da “Atalarınız'la, yaptığım ve tüm nesilleri kapsayan, bu halkın Tanrısı olacağıma dair antlaşma” (Bereşit 17:7; Ramban). Bazı Midraşlar'a göre *Berit Mila*'dan bahsedilmektedir (krş. *Meam Loez*).

Dünyanın tümü Bana ait olmasına karşın – İbn Ezra. “İnsan ırkının bütünü benim için diğer tüm yarattıklarımın daha değerlidir; zira yaratılışın amacı insandır. Üstelik dünyanın tüm halklarına mensup dürtü ve Tanrı'ya bağlı insanlar Benim için özellikle değerlidir. Buna rağmen...” (Sforno).

Ya da “Dünyanın tümü Bana ait olduğu için tüm halkların özünü çok iyi biliyorum. Buna rağmen hepsinin içinde sizi tercih ediyorum” (krş. Raşbam). Ya da “dünya yüzeyindeki tüm halklar arasında” (Targum Yonatan).

Benim özel Hazinem – Raşi. İbn Ezra;

Septuaginta. Krş. Koelet 2:8; Divre Ayamim I 29:3. İbranice **Segula**. Bu sözcük genel olarak Yisrael'in “Seçilmiş Halk” olarak statüsünü tanımlamakta kullanılır; Devarim 7:6, 14:2, 26:18. Alternatif olarak “Benim için en sevilen halk” (Targum Onkelos). Ya da “Sadece ve sadece Bana ait olmalısınız” (Hirsch).

Bu mesajında, Tanrı onlara sayısız vesileyle kanıtlamış olduğu şefkatinden söz etmiş ve Tora'yı kabul ettikleri takdirde diğer tüm halklara göre ayrıcalıklı olacaklarına söz vermiştir. Ancak böyle bir ayrıcalığın çok büyük sorumlulukları da beraberinde getireceğini vurgulamıştır. Zira Bene-Yisrael'in ayrıcalığı, tamamen pasuğun başındaki şartları kabul etmelerine bağlıdır; bkz. s.a.

6. Koenler krallığı – **Koen** sözcüğü, genel olarak yüksek rütbeli bir görevi ifade eder. Çoğunlukla bu, *Bet-Amikdaş*'daki ibadetten sorumlu olan ve Aaron'un soyundan gelen kişileri ifade eder. Burada da Bene-Yisrael, **Koenler**'e benzetilmektedirler. Tıpkı **Koenler**'in görevinin halk ile Tanrı arasındaki ibadetsel bağlantıyı kurmak ve özellikle onları Tora konusunda eğitmek olması gibi, Bene-Yisrael de diğer tüm halklar arasında aynı görevde olacaktırlar (Sforno). Bu da onların “seçilmiş” olmalarının, Yahudi karşıtlarının Yahudiler'e iftira amacıyla görmek ve göstermek istedikleri şekilde bir hükümdarlık ya da dikta değil, bir “öğretmenlik ve rehberlik” şeklinde olduğunu göstermektedir.

Alternatif olarak “Hizmetkarlarımdan oluşan bir krallık” (Ramban); “bir bakanlar krallığı” (Raşi; Raşbam; krş. Şemuel II 8:18).

Kutsal bir ulus – “**Kadoş** – **Kutsal**” sözcüğü, ayrı, farklı ve benzersiz olmayı ifade eder. Kutsal bir insan diğerlerinden ayrıdır, çünkü onu kutsiyetten uzaklaştırıp aşağı düzeylere çekmeye çalışan dürtü ve isteklerinden kaçabilen, diğerlerinden yüksekte olan bir kişidir.

“Kutsal ulus” ifadesi, farklı bir bakışla “Kutsal Olan'ın Ulusu” şeklinde de anlaşılabilir. Önceki açıklamada değinilen “hizmetkarlık” bu

ט וַיֹּאמֶר יְהוָה

אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעֶנָן בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרִי
עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם וַיֵּגֶד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה:

י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדְשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבֹּסוּ
שְׂמֹתָם:

Ebediyen inanacaklar – O zamana kadar Yahudiler Moşe'nin peygamberliğine, sadece gerçekleştirdiği mucizeler sebebiyle inanıyorlardı. Fakat tam bir inanç için mucizeler yetersizdir [Bu sebeple yalancı bir peygamberin mucize yapması bile Yahudiler için herhangi bir şey ifade etmez (bkz. Devarim 13:3-4)]. Mucizelere dayalı inanç kalıcı değildir. Bir kişi herhangi bir şeye sırf mucizeler sebebiyle inandığı takdirde, ileride kuşkular üretmeye, mucize olduğunu düşündüğü şeyin bir tür hile ya da göz yanıltması olduğunu düşünmeye başlayacaktır. Fakat Tora verildiği zaman, Bene-Yisrael Tanrı'nın Moşe ile konuşmasını kendi kulaklarıyla duymuşlar, olan her şeye bizzat tanıklık etmişlerdir. Bu sebeple inançları da ebedidir (Rambam, *Yad – Yesode Aтора* 8; *Meam Loetz*).

Tanrı'ya anlattı – 4 Sivan sabahı. Moşe, halkın Tanrı'yı bizzat duyacağına dair sözlerine, ulusun verdiği cevabı getirir. Moşe'nin önceki pasukta da halkın sözlerini Tanrı'ya getirdiğini görüyoruz. Tora halkın bu arada herhangi bir şey söylediğini kaydetmemektedir. Burada ne yenilik vardır?

Bene-Yisrael Tanrı'nın söylediklerini yapmayı taahhüt etmişlerdir. Yine de iki istekleri vardır: *Şehina*'nın Nuru'nu tecrübe etmek ve On Emir'i doğrudan Tanrı'dan dinlemek. Hahamlarımız'ın sözleriyle: “Bir aracıdan duymakla, doğrudan Kral'dan duymak karşılaştırılmaz! Kral'ı görmeyi arzuluyoruz!” (Raşi). “*Beni kendi ağzının öpücükleriyle öpsün*” (Şir Aşirim 1:2) sözleri bu isteğe gönderme yapmaktadır. Fakat Moşe o gün bu isteği iletmeyi uygun görmemiş, sadece halkın taahhüdünü bildirmekle yetinmiştir. Fakat ertesi gün Tanrı halkın isteği ile örtüşür görünen sözler söyleyince, Moşe de uygun zaman olduğuna karar vererek, bu noktada halkın isteğini iletmektedir (*Meam Loetz*).

10-15. Talimatlar. Ulus Tora'yı almayı kabul ettikten sonra, Tanrı, Moşe'ye Bene-Yisrael'in nasıl hazırlanmaları gerektiği konusunda talimatlar vermektedir. Bu, üç günlük hazırlanma süresinin ilk günü olan 4 Sivan'da gerçek-

leşmiştir. Bu durumda üçüncü gün, 6 Sivan olacaktır ve Tora o sabah verilecektir. Başka bir deyişle ulusun hazırlanmak için iki tam günü vardır. Ancak p. 15'te Moşe halka talimatları aktarırken, “*üç günlük bir süre için*” demektedir. Bu, Tanrı'nın Moşe'ye verdiği emirden farklı mıdır? Rabi Yose'ye göre, (*Talmud – Şabat* 86b-87a) gerçekten farklıdır. Buna göre, Moşe, Yisrael'in hazırlanmak için iki günden fazla bir süreye ihtiyacı olduğuna karar vermiş ve onlara hazırlanmaları için üç tam günleri olduğunu söylemiştir. Tanrı bu kararı onaylamış ve On Emir, 6 değil, 7 Sivan'da verilmiştir. Diğer Hahamlar ise Rabi Yose ile hemfikir değildirler. Onlara göre, p. 15'teki ifadenin anlamı “*üçüncü güne*” şeklindedir ve üçüncü güne kadar hazırlığın tamamlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu görüş doğrultusunda Tanrı'nın emri aynen uygulanmış, On Emir 6 Sivan'da verilmiştir. Çevirimiz bu yöndedir; bkz. p. 15 açk.

10. Halka git – “Madem böyle bir istekleri var, o zaman halka git ve bunun belirli bir kutsiyet durumunu gerektirdiğini bildir”. Anlaşıldığı kadarıyla, halk sadece Tanrı'nın Moşe ile konuşmasına tanık olmakla yetinmiş olsa, belirtilen hazırlıkları yapmalarına gerek olmayacaktır. Fakat Tanrı'nın doğrudan kendilerine hitap etmelerini istediklerine göre, kendileri de kutsiyete uygun bir konuma gelmelidirler (*İmre Sefer*; *Malbim*).

Onları... kutsiyete uygun duruma getir – İbranice *Vekidaştam*. Bu ifade hakkında farklı açıklamalar vardır. *Targum Onkelos*'u takip eden Raşi'ye göre, halkın Tanrı'nın açığa çıkışına kendilerini “*hazırlamaları*” istenmektedir (bkz s.p. açk.). [*More Nevuhim*'de] Rambam ve ayrıca Ramban da sözcüğü bu şekilde açıklamaktadırlar. İbn Ezra'ya göre, sözcük, pasuğun devamına girer; yani halk bedenlerini ve giysilerini *mikveve*ye daldırmalıdır.

[**Bedenlerini**] – Ramban; *Hizkuni*; krş. Vayikra 17:16. Tora'da, elbisenin yıkanmasını gerektiren her durum, aynı zamanda *Tevila* [=bedenin

⁹ Tanrı Moşe'ye "İşte – sana bulutun en yoğun bölümünde geleceğim" dedi. "Bu sayede halk [Ben] seninle konuşurken duyacak. Sana da ebediyen inanacaklar". Moşe halkın [bu konudaki] sözlerini Tanrı'ya anlattı.

¹⁰ Tanrı Moşe'ye "Halka git" dedi, "ve onları bugün ve yarın kutsiyete uygun duruma getir. [Bedenlerini ve] Giysilerini [mikveye] daldırırsınlar.

9. Bu pasuk iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölüm, Tanrı'nın Moşe'ye 3 Sivan'da söylediği sözleri, ikincisi ise halkın bu sözlerle verdiği ve Moşe'nin 4 Sivan'da Tanrı'ya iletmediği cevabı anlatmaktadır.

Bulutun en yoğun bölümünde – Bu, 20:18'de sözü geçen sistir (Raşi). İbranice *Beav Eanan*. Tam çeviriyle "bulutun bulutunda" (krş. *Sifte Hahamim*) ya da "bulutun kalmışlığında". Alternatif olarak "bulutun karanlığında" (krş. Raşbam).

Tora'nın alınışından sonra Moşe Rabenu'nun Tanrı ile tüm temasları "Eşpaklarya Ameira – Aydınlik Mercek/Ayna" şeklinde, pürüzsüz ve her şeyiyle açık birer vizyon olarak gerçekleşecektir (krş. Bamidbar 12:8). Fakat Tanrı bu noktadaki temasın parlak ve aydınlık olmayan bir şekilde gerçekleşmesini uygun görmüştür. Bunun amacı, halkın da bu vizyonda pay sahibi olmasını sağlamaktır. Zira halkın tam olarak Moşe'nin düzeyine çıkması mümkün olmadığından, pürüzsüz bir temas durumunda bir şey anlamaları mümkün olmayacaktır. Tanrı bu sebeple bir bulut ve bu bulutun en yoğun kısmında açığa çıkacak ve bu, halkın Tanrı'nın Sesi'ni aracısız olarak duymasını sağlayacaktır (krş. *Meam Loetz*). Tanrı'nın Sesi'ni duymakla, tüm halk peygamber düzeyine çıkacaktır.

Geleceğim – Ya da "açığa çıkacağım" (*Targum Onkelos*).

Halk [Ben] seninle konuşurken duyacak – "Bir peygamberin Tanrı ile yüz yüze temas etmesinin mümkün olduğunu görecekler". Halkın iki konuda ikna olmaya ihtiyacı yoktur: Peygamberlik diye bir kavramın var olduğuna – zira gerek Atalar'ın gerekse de, Aaron ve Miryam'ın birer peygamber olduğunu bilmektedirler – ve Moşe'nin bir peygamber olduğuna (bkz. 14:31). Fakat bir konuda kuşkuludurlar. Bildikleri kadarıyla bir peygamber Tanrı ile temasa geçtiği zaman, bu ya rüya görürken (Bamidbar 12:6), ya da belirli bir trans halinde gerçekleşir (krş. Bereşit 15:12) ve fiziksel duyularının hepsi çalışır durumda kalmaz. Bu olağanüstü tecrübe sebebiyle vücudu kasılır, titrer ve korku duyar. Halk, bir peygamberin, Tanrı ile bunlar olmadan temas edebileceği konusunda kuşkuludur. Gerçekte Moşe, Tanrı ile "yüz yüze" – başka bir deyişle hiçbir olağanüstü etki altında olmadan, tüm

duyuları açık bir şekilde temas edebilen tek peygamberdir (Devarim 34:10). Şimdi halkın böyle bir şeyin gerçekten mümkün olduğuna tanık olma vakti gelmiştir (Sforno).

Yahudi İnanıcının Temeli

Sana da ebediyen inanacaklar – "Seninle konuştuğum sırada onların bunu kendi kulaklarıyla duymalarını istiyorum. Bu sayede, ileride bir gün bir kişi çeşitli yollarla mucize olarak algılanabilecek şeyler gerçekleştirir ve bunlara istinaden halka Sinay dağında verdiğim Tora'yı bırakıp bir başka dini takip etmelerini telkin ederse, kimse ona inanmayacaktır". Böyle bir kişi Yahudiler'e gelip putlara tapmalarında, yalan yere yemin etmelerinde, Şabat'ı ihlal etmelerinde hiçbir sorun olmadığını iddia edebilir. Fakat o zaman Yahudiler'in iyi bir cevabı olacaktır: "Moşe'nin gerçekleştirdikleri kadar büyük mucizeler göstersen bile, bize Tora'yı değiştirmemizi ya da terk etmemizi istersen sana inanmayacağız. Moşe peygamberlerin en büyüğü olmasına karşın, Tanrı, Tora'yı vermesi söz konusu olduğunda Moşe'ye bile körü körüne güvenmememizi istemişti. Bizim, Tora'nın temellerini Moşe'den duymamıza ya da Tora'yı bize bir aracı olarak Moşe'nin vermesine izin vermedi. Onun yerine Moşe'ye söylediklerini kendi kulaklarımızla duymamızı sağladı.

"Bu yüzden gelip Tora ile çelişen bir öğreti ile karşımıza çıktığın zaman, onun bizim için doğru olmadığını biliyoruz. Tora'nın doğru olduğundan eminiz; çünkü Tanrı'nın onu verişine bizzat tanık olduk. Tora verildiği zaman hepimiz peygamber düzeyine yükseldik. Bu yüzden Tanrı bize yeni bir inanç, din, kavram vermek istediği zaman, en azından Sinay'da yaptığının aynısını tekrarlamalıdır – tüm Yahudiler'i aynı yere toplamalı ve bize onu yine bizzat bildirmelidir. Bundan aşağısı bizi bağlamaz" (Ramban; *Sefer Mitsvot Agadol* (SaMaG); bkz. İbn Ezra; *Meam Loetz*).

Sana da – Cümlelerin gidişatında gereksiz görünen "da" bağlacı, peygamberlik müessesesi hakkında hiçbir kuşkusu kalmayacak olan halkın, sadece Moşe'ye değil, ondan sonra gelecek tüm peygamberlere de inanacağını ifade etmektedir (Raşi).

- 11 יֵא וְהִינוּ נִכְנָיִם לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי | בֵּינוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵינוּ
 12 כָּל-הָעָם עַל-הָרַר סִינַי: יֵב וְהִגְבַּלְתָּ אֶת-הָעָם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׁמֵרָנוּ לָכֶם
 13 עֲלֹת בָּהָר וּנְגַע בְּקֶצְהוּ כָל-הַנֶּגֶעַ בָּהָר מוֹת יוֹמָת: יֵג לֹא-תִנָּע בּוֹ זֶד
 כִּי-סִקּוֹל יִסְקַל אוֹ-יִרְהָ יִירָה אֶם-בְּהֶמָּה אֶם-אִישׁ לֹא יִחִיָּה בְּמִשְׁלַח הַיָּבֵל
 הֵמָּה יַעֲלֶה בָּהָר:

onlar, kendi kapasitelerini aşan bir kutsallık ortamına girdikleri takdirde öleceklerdir. Aşağıda belirtildiği gibi (bkz. p. 24 açk.) Aaron'un sınırı dağa daha yakındır. *Koenler*'in sınırı daha geridedir. En geride ise halkın geri kalanı için belirlenen sınır vardır.

Tanrı'nın halkın isteğini kabul etmiş olması, halkın istediği gibi davranabileceği anlamına gelmemektedir. Tanrı, halkın daha iyi görebilmek için birbirini iteleyeceği normal bir kral değildir. Belirlenen sınır geçme konusunda kesinlikle hiçbir izinleri yoktur (*Meam Loez*).

Söyle – Çevirimiz sıradaki sözleri Moşe'nin söylemesi gerektiği şeklindedir. Raşi'ye göre ise bu sözleri söyleyecek olan, sınırın ta kendisidir ["söylesin"]. Başka bir deyişle sınırın varlığı, halka dağa yaklaşmamaları gerektiği mesajına sahiptir.

[**Bile**] – Raşi. Dağa çıkmak yasaklardan biri iken, dağın kenarına dokunmak ikinci bir yasaktır. Ve bu yasak sadece dağın kenarıyla sınırlı değildir. Dağın hiçbir yerine dokunulamaz (*Sfite Hahamin*; *Sefer Azikaron*).

13. [Bu kişiye] El değmeyecek – *Lekah Tov*; İbn Ezra; Raşbam; *Baale Tosafot*. Ya da "[Bu kişiye] El değmesine gerek olmayacak" (*Targum Yonatan*; bkz. s.a.). Alternatif olarak "[Dağa] El değmemelidir" (*Mehilta*).

[**Yere**] **Savru**lacaktır – *Talmud* – *Sanedrin* 45a; Raşi; *Meam Loez*; krş. Malbim; Hirsch. İbranice **Yara** kökü. Krş. 15:4. Buradan, *Bet-Din* tarafından taşlanarak ölüme (*Sekila*) mahkum edilen birinin idam şekli öğrenilmektedir: Pasukta taşlama, yere savurmadan önce verilmektedir. Çünkü bu idam şeklinin ana ögesi taşlamaktır. Dolayısıyla cezası *Sekila* olan bir günah işlemek üzereyken uyarılan kişiye, hareketine devam ettiği takdirde taşlanacağı söylenir [yüksekten yere atılacağını söylemek şart değildir (*Gur Arye*)]. Burada da uyarı söz konusu olduğu için, taşlamaya öncelik verilmiştir. Fakat uygulamada mahkum önce yüksekten atılır, ölmediyse büyük taşlarla bir an önce öldürülür.

Yara kökü, "uzaktan bir şey atarak vurma" anlamı da verir. Bu doğrultuda ifade alternatif olarak "uzaktan okla vurulacaktır" şeklinde de çevrilebilir (Raşbam; İbn Ezra; Rabenu Behaye; Abravanel; krş. *Divre Ayamim* II 26:15). Söz konusu yasağı çiğneyen kişinin peşinden sınırı geçmeye gerek kalmayacak, bu kişi uzaktan taşlanarak ya da okla öldürülecektir. Zira onu yakalama amacıyla sınırı geçen de cezaya layık olacaktır.

Targum Yonatan'ın çevirisi, "[Tanrı tarafından] Taş yağmuruna tutulacak ya da yıldırım çarparacaktır" şeklindedir.

Hayvan – Buradan, bazı zamanlarda hayvanların da ödül/ceza sistemine dahil olduğu öğrenilmektedir (*Meam Loez*). Bu sadece toprak hayvanlarını kapsamaktadır; fakat kuşlardan bahsedilmemektedir; zira yakalamaya kalktıkları anda kaçacaktır (İbn Ezra).

Bir görüşe göre "hayvan" sözcüğü, hayvanları değil, değersiz insanları ifade eden bir takma isimdir. Pasuğun devamında "yaşatılmayacaktır" denerek, değerli insanlarla değersiz insanlar arasında bu kuralla ilgili bir yönden fark olmadığı, bir yönden de fark olduğu belirtilmektedir. İdam cezası konusunda "insan – değerliler" ve "hayvan – değersizler" eşittir; ikisi de yaşatılmayacaktır. Fakat bu yaşatılmama konusu sadece bu dünyadaki ceza içindir. Gelecek Dünya'da ise değerli insanlar yaşamaya devam edecek, değersizler ise dirilmeyecektir (Rabenu Behaye).

Şofar – Pasukta geçen sözcük **Yovel**'dir. Bu, koç anlamındadır, dolayısıyla koç boynuzundan yapılan bir boruyu – *Şofar*'ı ifade etmektedir. Bu, p. 16'da sözü geçen *Şofar*'dır (Raşi; İbn Ezra; *Targum Onkelos*). *Midraş*'a göre Tora'nın alınışı sırasında çalınan *Şofar*, Yitshak'ın yerine *korban* edilen koğun sol boynuzudur; sağ boynuz ise *Maşiah* döneminde çalınacaktır (*Pirke DeRabi Eliezer*). Bu sembolik tanım, *Şofar*'ın sesinin Yitshak'ın *Dehşeti*'ne (bkz. *Bereşit* 31:42 açk.) gönderme yaptığını belirtme amaçlıdır (Ramban). Başka bir deyişle Bene-Yisrael, Yitshak'ın bağlanması sırasında duymuş olduğu

¹¹ Üçüncü gün için hazır olsunlar; çünkü üçüncü günde, Tanrı tüm halkın gözleri önünde Sinay dağında açığa çıkacaktır.

¹² “[Dağın] Çevresini, halk için sınırlandır. [Onlara şöyle] Söyle: ‘Dağa çıkmaktan – kenarına temas etmekten [bile] kendinizi sakının. Dağa temas eden herkes kesinlikle idam edilecektir.

¹³ [Bu kişiye] El değmeyecek; çünkü taşlanacak ya da [yere] savrulacaktır. İster hayvan olsun, ister insan – yaşatılmayacaktır. Şofar sesi uzatıldığı zaman onların dağa çıkmalarına izin verilecektir’.”

mikveye daldırılması da gerektirir (krş. *Mehilta*; krş. *Talmud – Yevamot* 46b). Daha önceki sünnet (12:48) ve *mikveye* dalışları ile Bene-Yisrael’in Tora antlaşmasının bir parçası olma – Yahudilik’i bir yaşam yolu olarak kabul etme – sürecini tamamlamış olmaktadırlar (*Talmud – Yevamot* 46b).

[**Mikveye**] **daldırınlar** – Tam çeviriyle “*yıkasınlar*”. Ancak Tora kanununda, manevi arınma söz konusu olduğunda “*giysilerin yıkanması*” ifadesi, daima “*giysilerin mikveye daldırılması*” anlamındadır. Benzer şekilde “*bedenin yıkanması*” (p. 14) ifadesi de daima “*bedenin mikveye daldırılması*” (*Tevila*) anlamını taşır (krş. Melahim II 5:10 ile 5:14). *Mikve*, 40 *sea* miktarında doğal su ile dolu olan, çeşitli kurallara göre tasarlanmış bir havuzdur. Normal bir havuz ya da banyo küveti bu işlevi görmez. *Mikve*’ye dalmak yerine [deniz, göl vb.] herhangi bir doğal su kütesine dalnabilir.

Targum Onkelos buradaki yıkamanın arınma değil, büyük olay onuruna fiziksel temizlik amaçlı olduğu görüşünde olmalı ki, çevirisini normal giysi yıkaması şeklinde yapmaktadır.

11. Üçüncü gün için hazır olsunlar – “Sadece ruhen değil, beden de peygamberliğe hazır olsunlar”. Bu hazırlığın niteliğini p. 15’te görmekteyiz. Bene-Yisrael bedenlerini ve giysilerini kutsiyete uygun duruma getirdikten itibaren, eşleriyle hiçbir fiziksel temasta bulunmayacaklardır. Zira cinsel ilişki *Tuma*’ya yol açar ve halkın, üçüncü günde Tanrı’nın sözlerini doğrudan dinlemelerini engelleyecek her türlü *Tuma*’dan kaçınması şarttır. Bu, Tanrı ile “*yüz yüze*” temasın temel gerekliliklerindendir. Halk için bu bir kerelik bir tecrübedir; fakat Moşe sürekli Tanrı ile “*yüz yüze*” temasta olduğu için, eşi Tsipora’dan tamamen ayrılmıştır (Sforno; krş. Devarim 5:27-28; bkz. Bamidbar 12:1 açık.).

Saflık kuralları uyarınca, vücudundan sperma salgılanmış bir erkek ya da cinsel ilişkiyi takip eden ilk üç gün içinde bedeninden kocasının sperması geri atılmış bir kadın, *mikveye* daldıktan sonra akşam olana kadar *Tame/Temea* konumundadır (Vayikra 15:18). Dolayısıyla söz

konusu üç gün özellikle kadınların saf kalmaları için gereklidir. İlişkiyi takip eden üç gün içinde kadının bedeninden geri atılan sperma, kadını tekrar *Temea* yapacaktır. Üç günün ardından ise, sperma dışarı atılsa bile kadını *Temea* yapma etkisini kaybeder. Bu sebeple cinsel ilişkiden özellikle kadınlar uzak durmalıdır. Zira erkekler için olsa sadece bir gün yeterli olacaktır; vücutlarından sperma çıkmasıyla *Tame* olsalar bile, hemen *mikveye* dalıp akşam olduğunda tekrar arınma şansına sahiptirler (Raşi). [Not: Cinsel ilişkiyi ilgilendiren bazı *Tuma* kuralları *Bet-Amikdash*’ın yıkılmasının ardından uygulanabilirliğini yitirmiştir. Bu paragrafta değinilen kural da bunlardan biridir. Her durumda cinsellik Tora’nın en üst derecede kutsal saydığı bir kavram olduğundan, her evli çiftin neyin yasak olduğu neyin olmadığı konusunda, bir Haham’a başvurması önerilir.]

Tüm halkın gözleri önünde – Bir insanın Tanrı’yı tam anlamıyla “görmesi” mümkün değildir (bkz. 32:20). Tanrı’nın ateş ve bulut içinde Sinay dağının doruğunda Kendisi’ni hissettireceği söylenmektedir (Ramban). Raşi, burada sadece “halkın önünde” demek varken “halkın gözleri önünde” denmesinden, görme yeteneğini kaybetmiş olanların bile artık görebildiği sonucunu çıkartır (bkz. 20:15 açık.). Bu ifade ayrıca, halkın “görme” isteğinin karşılığıdır (*Sifte Hahamim*; p. 9 açık. *Tanrı’ya anlattı* k.b.).

Açığa çıkacaktır – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “Sinay dağı üzerine *inecektir*”. Zira *Şehina*’nın ölümlülerin algılayabileceği bir şekilde açığa çıkması, O’nun adına kavramsal bir “iniş” ifade eder (p. 20, Rabenu Behaye o.a.).

Raşbam, pasukta üçüncü tekil şahıs kullanılarak “açığa çıkacaktır” denmesinden, bu sözlerin Moşe’ye bir melek tarafından söyleniyor olabileceği sonucunu çıkarır. Fakat Tanrı Kendisi’nden üçüncü tekil şahısta bahsediyor da olabilir.

12. Sınırlandır – Moşe insanların ve hayvanların girmesini engellemek için sabit sınır işaretleri koyacaktır (Raşi). Bu işaretler nereye kadar yaklaşılabileceğini gösterecektir (Raşbam). Zira

- 14 יָד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם
 15 וַיַּכְבִּסּוּ שְׂמֹלֹתָם: טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֵינִי נֹכְנִים לְשִׁלְשֶׁת יָמִים אֶל־תַּגְּשׁוּ
 16 אֶל־אִשָּׁה: טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֵלֶת וּבִרְקִים וַעֲנַן
 17 כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֵל שֹׁפָר חֲזַק מְאֹד וַיַּחֲרֹךְ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: יז וַיֹּצֵא
 מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרֹאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתִּיצְבוּ בְּתַחֲתִית הָהָר:

bölümüdür. Mara'da verilen emirleri de kaydeder. O sabah Moşe erken kalkmış, dağın eteğinde bir *mizbeah* inşa etmiştir. Ayrıca kabileleri simgeleyen 12 taş dikmiştir. Daha sonra emirler vermiş, gençler Tanrı'nın önünde *korbanlar* yapmışlardır (24:5). Bu noktada, *Koenlik* henüz Aaron'un soyuna ait değildir. Adam'dan o zamana kadar *korbanları* yapma görevi *behorlara* aittir. Yaakov'un *behorluk* hakkını Esav'dan satın almasının amacı budur (Bereşit 25:33).

Daha sonra bir melek, *korbanların* kanını tamamen eşit iki parçaya böler. Moşe kanın yarısını iki kaba koyar, diğer yarısını *mizbeah* üzerine serper (24:6). Daha sonra Antlaşma Kitabı'nı (*Sefer Aberit*) halka okur. Söz konusu kitap, Tora'nın ilk bölümüdür. Kitapta yazılanları dinleyen halk, bağlılığını daha güçlü bir ifadeyle vurgular (24:7). Halkın hevesli heyecanından memnun olan Moşe, Tanrı'nın Bene-Yisrael ile yaptığı antlaşmanın simgesi olarak, *korbanın* kalan kanını halkın üzerine serper (24:8).

Erkekler Mısır'da sünnet olmuşlardır. Şimdiki hazırlıklar içinde *mikveye* de dalmışlardır. Şimdi yapılan *korbanlar*la birlikte, halk *Ger* statüsünü kazanmıştır. Günümüzde de bir kişi, Yahudilik'e geçişini tamamlamak için sünnet olmalı ve *mikveye* dalmalıdır. Bet-Amikdaş zamanında bu kişinin bir de *korban* getirmesi gerekirdi.

Bunların ardından Moşe, Aaron, Nadav, Aviu ve yetmiş ileri gelen, Tora'nın alınışına hazırlanmak için Sinay dağına çıkmışlardır (*Meam Loez*).

Diğer yandan, Tora'nın bu noktada kronolojik sırayı bozmadığı görüşünde olanlar da vardır. Buna göre *Perek 24*'te anlatılanlar On Emir'in ve Mişpatim peraşasındaki tüm kuralların verilışinden sonra gerçekleşmiştir (bkz. *Perek 24* açıklamaları).

16-25. Tanrı'nın Açığa Çıktığı Gün. Şimşekler, yıldırımlar, sis, *Şofar* sesleri ve ateşler arasında, *Şehina* Sinay dağına inmiştir. Böylece, sahne tarihin en önemli olayı için hazırdır: Tanrı'nın, On

Emir'i açıkladığı olay, milyonlarca insan tarafından duyulmuş ve görülmüştür.

Sinay'daki büyük tecrübeyi ele alan bu bölüm ve Şemot 24 ve Devarim 4'teki pasuklar doğrultusunda, otoriteler, Bet-Amikdaş'taki dört kutsiyet kademesine denk gelen dört kutsiyet seviyesi olduğunu açıklarlar. Buna göre, Bet-Amikdaş, bir açıdan, Sinay deneyiminin kalıcı olarak yeniden yaratılmasıdır ve tarih boyunca Yahudi Halkı ile kalacaktır. Başka bir deyişle Sinay'daki deneyim, yalıtılmış bir tarihi olay değil, Bet-Amikdaş yoluyla daima Yahudi hayatının bir parçası olarak kalacak bir tecrübedir. Bahsi geçen dört seviye şunlardır: [a] Halkın yer aldığı, dağın eteği, Bet-Amikdaş avlusunun kapısına denk gelir; [b] Dağın kendisi, avlunun içiyle bağlantılıdır; [c] Moşe'nin içinde durduğu bulut, Bet-Amikdaş'ın içini ifade eder ve [d] bulutun en yoğun bölümü, Bet-Amikdaş'taki *Kodeş Akodaşim*'e denk gelir (Rabenu Behaye).

16. Gök gürlmeleri... – Ya da "gürültüler". Bkz. 20:15. Bunun dışında sağanak yağmur ve büyük bir fırtına da vardır (Şofetim 5:4; Teilim 68:9, 77:18; Josephus, 3:5:2).

Bir açıklamaya göre bahsedilen sesler, Tanrı'ya her sabah övgüler sunan meleklerin sesleridir (krş. İyov 38:7). Yine, şimşekler de birer melektir ve yoğun bulutun işlevi, Bene-Yisrael ile melekler arasında bir ayıraç olmaktır; zira melekleri görmeleri halinde büyük bir korkuya kapılacakları kesindir (Rabenu Behaye).

Son derece güçlü bir Şofar sesi – O ana kadar duydukları tüm *şofar* seslerinden daha güçlü bir ses (İbn Ezra).

17. Tanrı'yı karşılamak üzere – İbranice *Likrat*. Bu sözcük, gelmiş ya da gelmekte olan biriyle buluşma anlamı verir. Normalde bir kral, kendisini selamlamak için toplanan halktan sonra gelir. Fakat Tanrı "sabah olurken" Kutsal Varlığını Sinay dağında hissettirmiş, Hahamlarımız'ın açıkladığı üzere yanında Bene-Yisrael'in sayısına

¹⁴ Moşe dağdan halka indi. Halkı kutsiyete uygun duruma getirdi. [Bedenlerini ve] Giysilerini [mikveye] daldırdılar. ¹⁵ [Moşe] Halka “Üçüncü güne hazır olun; kadına yaklaşmayın” dedi.

¹⁶ Üçüncü günde, sabah olurken gök gürlemeleri ve şimşekler [başladı]. Dağın üzerinde yoğun bir bulut [vardı] ve son derece güçlü bir Şofar sesi [duyuluyordu]. Kamptaki tüm halk titredi. ¹⁷ Moşe, Tanrı’yı karşılamak üzere halkı kamptan çıkardı. Dağın eteğinde hazır durdular.

türde bir Tanrı korkusunu tatmış, onun bağlanışı sırasındaki kayıtsız şartsız teslimiyet duygusunu hissetmiştir. Tora’nın alınışı, Bene-Yisrael’in Tanrı’nın Tek ve Tartışmasız Kral olduğunu kabul ettiği zamandır. Bu sebeple bir yandan yargı günü, bir yandan da Tanrı’nın özellikle “yargı sandalyesinde oturan Kral” olarak tanımlandığı gün olan Roş Aşana’da da Şofar çalınır (Rabenu Behaye; Vayikra 23:24).

Uzatıldığı zaman – Genel olarak bir müzik parçasının bitiminde son nota uzatılır. Buna benzer şekilde, Tora’nın verilisi sırasında çalınacak Şofar’ın sesi de en sonda uzun bir üflemeyle çalınacak, bunun bitiminde Şehina dağı terk edecek ve herkesin dağa çıkmasına izin verilecektir. Bu, bir ders de verir: “Bir kişinin statüsünü bulunduğu yer belirlemez. Aksine, bir yerin statüsünü belirleyen, orada bulunanlardır”. Şehina orada olduğu sürece Sinay belirli bir kutsiyete sahiptir. Şehina oradan ayrıldığında, dünyanın herhangi bir yerinden farkı kalmayacaktır (*Talmud – Taanit* 21b).

Onların – Şofar sesinin tamamlanması, herkesin dağa çıkması için izin çıktığı anlamına gelmeyecektir. Sadece “onların” – Aaron, oğulları ve yetmiş ileri gelenin çıkması mümkün olacaktır. Halkın geri kalanı için ise Mişkan inşa edilene kadar izin çıkmamıştır (İbn Ezra).

Pasuğun geneliyle ilgili alternatif bir açıklama da şöyledir: “Dağa çıktığı ya da temas ettiği için idamı hak eden kişi, o sırada hemen uzaklaştığı için cezalandırılmamışsa, Şofar sesi uzatıldığı zaman, otoritelerin onu yakalamak üzere dağa çıkmalarına izin verilecektir”. Bu şekilde halka tam bir gözdağı verilmiştir; kimse “herkesin dikkati başka yerdeyken, dağa çıkıp Şehina’yı görmeye çalışayım” gibi bir düşünceye kapılmayacaktır (*Akedat Yitshak*).

14. Dağdan halka – Yahudi liderliğinin sembolü Moşe, dağdan indikten sonra kişisel gereksinimleriyle ilgilenmemiş, hiç ara vermeden dosdoğru halka gitmiştir. Bu durum sadece Tora’nın verilisi sırasında değil, Tanrı’nın halka olan tüm mesajlarında da aynı şekilde geçerlidir (*Mehilta*; Raşi).

Moşe’nin dağdan inmiş olması, Tanrı ile yaptığı konuşmaları dağda yaptığını göstermektedir. Moşe bu amaçla her sabah dağa çıkmaktadır (Ramban).

15. Üçüncü güne – Tam çeviriyle “*üç günlük bir süre için*”. Bu, yukarıda sözü geçen görüş ayrılığının sebebidir (p. 11 açk.). Diğer yandan çevirimiz İbn Ezra’nın getirdiği kanıtlar doğrultusundadır. Buna göre, söz konusu ifade “*üçüncü güne*” şeklinde anlaşılabilir (bkz. s.p.; krş. Bereşit 42:17 ve 42:18; krş. Bereşit 40:18 ve 40:20).

Kadına yaklaşmayın – “Cinsel ilişkide bulunmayın; bu şekilde kadın-erkek herkes Tora’yı alabilmek için gereken saflık konumunu muhafaza edecektir” (Raşi).

Üçüncü Güne Doğru

Bazı otoriteler, buradaki anlatımın 24:1’den devam ettiği görüşündedirler. 4 Sivan günü Tanrı, Aaron, Nadav, Aviu ve yetmiş ileri gelene, belirli bir mesafede eğilmelerini söyler (24:1). Bunun ardından Moşe yalnız başına Tanrı’yı simgeleyen sis tabakasına yaklaşır. Diğerleri ve elbette halk onunla gelmez (24:2). Daha sonra Moşe geri gelir, Tanrı’nın sözlerini ve kanunlarını aktarır (24:3). O gün, halkın eşlerinden ayrılmaları emredilir ve dağ çevresinde sınırlar belirlenir. Moşe halka, o sıralarda sadece Noah’ın Soyu İçin Yedi Evrensel Mitsva’dan oluşan (bkz. Noah peraşasının sonu) Tanrı’nın Kanunu’nu, ayrıca Mara’da halka öğretmiş olduğu yeni kuralları (15:25) tekrarlar.

5 Sivan’da Moşe halka Tora’daki ödül ve cezalarından bahseder. Bu gereklidir; zira Tora’yı kabul ettikleri sırada, mitsvaları ihlal etmeleri halinde cezalandırılabileceklerini bilmedikleri takdirde, sorumlu tutulmaları mümkün değildir. Kanuna göre, bir kişiye bir suçu işlememesi için yapılan uyarı, o suçun cezasının da hatırlatılmasını gerektirir.

Bunların ardından tüm halk Tanrı’nın söylediklerini yapacağını bir ağızdan ilan eder (24:3). Moşe daha sonra Tanrı’nın tüm sözlerini yazar (24:4). Bahsedilen, Tora’nın, Yaratılıştan, Tora’nın verilmesine kadar olan döneme kadarki

- 18 יְהוָה סִנִּי עָשָׂן כָּלֹּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בְּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ
 19 כְּעָשָׂן הַכֶּבֶשׂ וַיִּחַרְד כָּל-הָהָר מְאֹד: יֵט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד
 20 מֹשֶׁה יִדְבֹּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל: שֵׁשִׁי כ וַיֵּרַד יְהוָה עַל-הָר סִנִּי
 אֶל-רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל-רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:

Tanrı ona bir Ses'le cevap verecekti – Bu ifade, On Emir'in verilişi sırasında olacaklardan bahsetmektedir. Halk On Emir'in ilk ikisini doğru-
 dan, açık ve net bir şekilde Bizzat Tanrı'dan duy-
 muştur. Fakat halk bu tecrübe sonucunda hayat-
 ta kalmayacağından korktuğundan, kalan emir-
 leri Tanrı Moşe'ye söylemiş, o da, Yahudiler'e ile-
 miştir. Diğer yandan Bene-Yisrael kilometrelerce
 uzunlukta bir kalabalıktır ve Moşe'nin tek başına
 sesini her yere duyurması, özellikle gittikçe yük-
 selen *Şofar* sesi de düşünüldüğünde elbette
 mümkün değildir (Rabenu Behaye). Bu sebeple
 “Moşe konuştuğunda, Tanrı ona ses[ini herkese
 duyurabilme isteği] konusunda [olumlu] cevap
 verecekti” (Raşi). Başka bir deyişle Tanrı ona
 sesini duyurma konusunda yardımcı olacaktır
 (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak, Moşe halka konuşup “birazdan
 filanca konuda bir Ses duyacaksınız” diye uyarıda
 bulunmakta, Tanrı da hemen ardından bir Ses'le
 cevap vermektedir (Ramban). Ya da “Moşe
 Tanrı'ya konuştuğunda, sesi Tanrı'dan başka
 kimse tarafından duyulmuyordu. Fakat Tanrı ona
 hitap ettiğinde büyük bir Ses'le cevap veriyordu;
 ki bu ses, gittikçe yükselen *Şofar* sesini bile
 bastırarak şiddeteydi” (Raşbam; krş. İbn Ezra).
Or Ahayim'e göre, Moşe Tanrı'yı öven sözler sarf
 etmekte, Tanrı da bir *Şofar* sesiyle karşılık ve-
 rerek, Moşe'nin övgülerini olumlu karşıladığını
 ifade etmektedir.

20-25. Bu bölümle ilgili farklı açıklamalar vardır:

[a] Tanrı bir kez daha, Moşe'den, halkı belirlen-
 miş sınırların ötesine geçilmemesi konusunda
 uyarmasını istemektedir. Fakat Moşe, bunun
 gerekli olmadığını, zira halka bu hareketin ölüm-
 le sonuçlanacağını zaten söylediğini belirtir.
 Dolayısıyla Bu kurala uymamaları söz konusu
 değildir. Yine de, Tanrı, Moşe'yi bu uyarıyı tekrar-
 laması için göndermiş, Moşe de gitmiştir. Çünkü
 herhangi bir hareketle ilgili önceden uyarı yapıl-
 ması yeterli değildir; bunun yanında, hareket
 zamanında bir uyarı daha yapmak gerekir (Raşi).
 Çünkü insanlar teorilerle değil gerçekle yaşarlar;
 dolayısıyla gerçek zaman geldiğinde kendilerini
 kontrol etmeleri önemlidir. Tanrı, insanların yak-

laşma uğruna ölüm tehdidini göz ardı edebilecek-
 lerini bilmektedir. Zira hayatın amacı, insanın
 kendini daha yüksek bir manevi seviyeye yükselt-
 mek olduğuna göre, insan bu amaca ulaşmak için
 hayatını feda etmeyi göze alabilir. Ama Tanrı
 bunu tercih etmez. O, insanların hayatta
 kalmalarını ve dünyevi varlıklarını kutsiyetle
 yüceltmelerini ister (bkz. *Tur*; *Or Ahayim*).

[b] Moşe, yukarıda okuduğumuz üzere halkı
 sadece cinsel birliktelik konusunda uyarmış,
 sonunda ölüm cezası olan dağa yaklaşmama
 konusunda ise bir şey söylememiştir (p. 15).
 Şimdi Tanrı ona gidip özellikle bu konudaki
 uyarıyı yapmasını emretmektedir. Moşe ise buna
 gerek olmadığını söylemektedir: “Çünkü sen bizi
 [ben ve Aaron da dahil olmak üzere] dağı sınır-
 lama konusunda uyarıydın. Aaron ve ben de
 dağa çıkmayacağımıza göre, halkla birlikte ola-
 cağız. Dağa yaklaşmaya kalkan olursa onu hemen
 engelleriz”. Fakat Tanrı uyarıyı şimdi yapmalarını
 emretmekte, zira Aaron ile onun dağa çıkacak-
 larını ve halkla birlikte olmayacaklarını
 bildirmektedir (*Daat Zekenim*).

[c] İlk emirde sadece sınırlamadan ve dağa çık-
 mamaktan bahsedilmişken, burada Tanrı'yı
 görmeye çalışmaktan söz edilmektedir. Buna göre
 yeni bir emirle halkın Tanrı'yı görme amacıyla
 gözleri kaldırmaları bile yasaklanmaktadır (krş.
 Raşbam; *Meam Loez*).

20. Tanrı Moşe'yi ... çağırdı – Tanrı'nın
 Moşe'yi, sadece hemen tekrar aşağıya göndermek
 için dağın zirvesine kadar çağırması biraz gariptir.
 Ne de olsa Tanrı bu sözleri Moşe'ye, o aşağı-
 dayken de pekala söyleyebilir. Fakat Tanrı bunu
 Moşe'yi halkın gözünde onurlandırmak için yap-
 mıştır. Herkes dağın eteklerinde beklemek zorun-
 dayken, Moşe sanki kendi evindeymiş gibi Tanrı
 ile iletişim sağlamak için sürekli dağa çıkabilmek-
 tedir. Tora'nın verildiği gün Moşe'nin böylesi bir
 ayrıcalığa sahip olduğunu görmek, halkın ona
 daha çok saygı duymasını sağlayacaktır (İbn Ezra;
Meam Loez).

¹⁸ Sinay dağı tümüyle duman salıveriyordu; zira Tanrı onun üzerinde ateşle açığa çıkmıştı. [Dağın] Dumanı, bir kireç ocağının dumanı gibi yükseliyordu. Bütün dağ büyük bir şiddetle sarsıldı.

¹⁹ Şofar'ın sesi, gittikçe daha da güçleniyordu. Moşe konuştuğunda, Tanrı ona bir Ses'le cevap verecekti.

²⁰ Tanrı Sinay dağında, dağın zirvesinde açığa çıktı. Tanrı Moşe'yi dağın zirvesine çağırdı ve Moşe çıktı.

denk sayıda meleklerden oluşan bir protokol heyetiyle açığa çıkmış, gelini karşılamak üzere bekleyen bir damat gibi davranmıştır. Tanrı'nın "Özel Hazinesi" olarak tanımladığı Halk'ına verdiği sevgi işte bu düzeydedir (Raşi).

Dağın eteğinde hazır durdular – Belirlenen sınırların gerisinde (İbn Ezra).

Midraş bu ifadeyi farklı bir şekilde açıklar: "*dağın altında kımıldamadan durdular*". *Talmud* (*Şabat* 88a) şöyle demektedir: Tanrı Sinay dağını yerinden söktü ve tehditkar bir şekilde halkın üzerinde tutarak şöyle dedi: "Tora'yı kabul ediyorsanız ne ala; aksi takdirde mezarınız orası olacaktır!"

Bu *Midraş* biraz kafa karıştırıcıdır. Bene-Yisrael Tora'yı kabul edeceklerini zaten büyük bir sevgi, istek ve hevesle beyan etmişlerdir (p. 8; 24:3; 24:7). Durum böyleyken, bu denli tehditkar bir zorlamaya ne gerek vardır?

Tora'nın sadece "yapacağız ve itaat edeceğiz" sözleriyle kabul edilmesi yeterli değildir. Bu, sadece sevgiden kaynaklanan bir kabuldür. Elbette sevgi de Yahudiler'in Tora'ya yönelik ilişkisinin temel bir ögesidir. Fakat tek ögesi değildir. Yahudiler'in Tanrı ve Tora ile ilişkisi, sevginin yanında korku ve çekinmeyi de gerektirir. Zira sadece sevgi bir ilişki için yetersizdir. Bir ilişkiyi kopmaz hale getiren, sevginin yanında, [belki ilişkiyi kaybetme konusundaki] korkudur da. Bu da bir evlilikte sevginin ötesinde saygının da ne kadar önemli olduğunu vurgulayan bir temadır. Bu bakımdan, dağın tehditkar biçimde Bene-Yisrael'in üzerinde tutulması bir yandan ilişkisinin vazgeçilmez yanı olan korkuyu vurgularken, bir yandan da Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki sembolik evlilik antlaşmasının yapılışı sırasında *Hupa* görevini de görmüştür. Sinay tecrübesinin ardından Bene-Yisrael, Şir Aşirim kitabında da bu sembolizmle açıklandığı şekilde Tanrı'nın – "kıskaç" Tanrı'nın (20:5) – "zevcesi" olmuştur.

Bu *Midraş*'la ilgili ikinci bir açıklamayı da *Daat Zekenim* yapar: Buna göre Bene-Yisrael Yazılı Tora'yı kabul etmeye hazırdır; fakat Sözlü Tora'yı kabul etmeye yanaşmamaktadır. Tanrı bu yüzden

belirtilen tehdidi yapar; zira Sözlü Tora ile Yazılı Tora ayrılmaz bir bütündür. Örneğin, Tora'da anne ve babaya saygı göstermemiz istenmektedir; fakat "saygı"nın ne olduğu açıkça tanımlanmamıştır. Bunu Sözlü Tora yapar. Ya da benzer şekilde *Şabat*'ı kutsamak için hatırlamamız istenmiştir. Fakat *Şabat*'ın ne zaman başlayıp, ne zaman bittiği, "hatırlamak"la ne kast edildiği, "kutsama"nın nasıl yapılacağı gibi detaylar sadece Sözlü Tora sayesinde bilinmektedir. Bu açıdan halkın, sadece Yazılı Tora'yı kabul etmenin hiçbir şey kabul etmemekle eşdeğer olduğunu kesin bir tavır neticesinde anlaması gerekmektedir.

18. Ateşle açığa çıkmıştı – Tam çeviriyle "*Tanrı onun [=dağın] üzerine ateş içinde inmişti*" (p. 11). Tanrı'nın ateş ve duman içinde görüldüğünü söylerken, Tora'nın alegorik bir dil kullandığı açıktır. Fakat alegori ile gerçek arasında hiçbir bağlantı yoktur. Tora, her zaman olduğu gibi burada da biz insanların anlayabileceği dilde konuşmaktadır. Benzer bir örneği peygamber Amos'un sözlerinde görmekteyiz: "*Aslan – kükredi kim korkmaz! Tanrı Aşem konuştu – kim peygamberlik etmez!*" (Amos 3:8). Burada da, aslan tüm hayvanların en soylusu ve güçlüsü olarak kabul edildiğinden, Tanrı'ya yönelik bir alegori olarak kullanılmaktadır. Bir aslan kükremesi duyduğumuzda nasıl ürperirsek, Tanrı'nın emrini duyduğumuzda da öyle titreriz. Alegorinin amacı, belirli bir noktayı vurgulamak için zihnimizi çalıştırmaktır (bkz. s.a.).

Kireç ocağının dumanı – Raşi. Bkz. Bereşit 19:28. Bu da önceki açıklamada belirtilen alegorik bir tanımlamadır. Sinay dağında halkın tanık olduğu dumanın niteliği hakkında bir fikir verme amacındadır. Fakat tam bir tanım değildir.

19. Şofar'ın sesi gittikçe daha da güçleniyordu – Normalde şofar çalınırken uzun bir ses, başta güçlüyken sonlara doğru hafifler. Burada ise ses gittikçe yükselmektedir. Bunun amacı, halkın kulaklarını, yakında duyacakları inanılmaz şiddetteki Ses'e alıştırmaktır (*Mehilta*; Raşi). Tanrı halkı durup dururken şoka sokmak istememiştir (İbn Ezra).

כא ויאמר

22 יהוה אל־מִשֶׁה רָד הָעֵד בָּעַם פְּרִי־הָרֶסוֹ אֶל־יְהוָה לְרֹאוֹת וּנְפֹל מִמֶּנּוּ רָב:
23 כב וגם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ פְרִי־פֶרֶץ בָּהֶם יְהוָה:
24 כג ויאמר מִשֶׁה לְאִיּוֹכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הָרֹאשִׁית סִינִי כִּי־אַתָּה
הַעֲדַתָּה בָּנוּ לֵאמֹר הַגִּבֹּל אֶת־הָהָר וְקִדְשָׁתוּ: כד ויאמר אֵלָיו יְהוָה
25 לִךְ־רֹד וְעֲלִיתָ אֵתָה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל־יְהוָה לַעֲלֹת
אֶל־יְהוָה פְּרִי־פֶרֶץ־בָּהֶם: כה וַיֵּרֶד מִשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: ׀
1 א וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמְרָם: ׀

20.

On Emir

Kutsal Ve Mübarek Tanrı, Sinay'da Tora'yı sunduğu zaman, ne bir kuş ötmüş, ne bir uçucu uçmuş, ne bir öküz böğürmüş, ne de bir melek Tanrı'yı övmek için "Kadoş..." cümlesini söylemiştir. Deniz dalgalanmamış ve hiçbir canlı ses çıkarmamıştır. Bütün kainat sessizdir. İşte böyle bir anda Ses konuşmaya başladı ve ilan etti: "Ben Tanrımız Aşem'im!" (Midraş – Şemot Raba 29:9). Tanrı Kendisi'ni Bene-Yisrael'e tanıttığı zaman, bütün dünya sessizleşmiştir. Çünkü o an, sadece Yisrael için değil, Yaratılış'ın tümü için en önemli andır: Zira Yisrael Tora'yı kabul etmese, evrenin sonunun gelmesi işten değildir (Talmud – Şabat 88a).

Halk Tanrı'dan tam olarak ne duymuştur? Bir yandan, *Mehilta*, Tanrı'nın On Emir'in tümünü bir anda söylediğini ve Yisrael'in, bu emirlerin hepsini Bizzat Tanrı'dan duyduğunu açıklar. Diğer yandan, Hahamlarımız, halkın ilk iki emri doğrudan Tanrı'dan aldıktan sonra, devamında Moşe'yi tam yetkili kıldıklarını belirtirler (krş. p. 16). Buna bir ipucunu "Moşe bize Tora emretti..." (Devarim 33:4) pasuğunda görmekteyiz. **Tora** sözcüğünün sayısal değeri 611'dir (Tav = 400, Vav = 6, Reş = 200, E = 5). Başka bir deyişle Moşe, bize "Tora – [mitsvalarım] 611 [tanmesini]" öğretmiştir. Tora'nın 613 mitsvasının ilk ikisi ise, Bizzat Tanrı tarafından hiçbir aracı olmadan oldukça kalabalık nüfusa sahip halka benzersiz bir tecrübe ile verilmiştir (Talmud – Makot 24a).

Raşi ve Ramban, aslında tüm ulusun On Emir'i de anı anına Tanrı'dan duyduğunu açıklarlar; fakat bütün kelimeler bir anda söylendiğinden, halk onları net olarak anlayamamıştır. Sonra

Tanrı, herkesin anlayabilmesi için, hepsini kelime kelime tekrar etmiştir. İlk ikisini tamamladıktan sonra, halk Moşe'ye, Tanrı'yla iletişim kurmanın getirdiği yüksek kutsiyet ortamına dayanamadıklarını söylemiş, geri kalanı Moşe'nin öğretmesini istemiştir (Devarim 5:22-24). Bu şekilde, halk On Emir'in onunu da Tanrı'dan duymuş, ama 8'ini Moşe'den öğrenmiştir.

Rambam (*More Nevuhim* 2:32) ise, halkın sadece ilk ikisini Tanrı'dan duyduğunu ama duyduğu şeyin sadece İlahi Ses'ten ibaret olduğunu belirtir. Tora ileride (Devarim 4:12) halkın "sözcüklerin sesini" duyduğunu söylemekte, böylelikle bir Ses'in duyulduğunu, ama halkın sözcükleri anlayamadığını ima etmektedir. Ancak Moşe emirleri duymuş, anlamış ve Yisrael'e öğretmiştir. Bu şekilde, halk Tanrı'nın Sesi'ni duyduğu için peygamberliği deneyimlemiştir. Bunun yanında Moşe'ye duydukları inanç da güçlenmiştir; zira Tanrı'yı anlayan tek kişi odur.

Gur Arye Tanrı'nın neden bütün emirleri bir kerede söylediğini açıklar. Ne de olsa halk bundan bir şey anlayamamıştır. Amaç, Yisrael'e Tora'nın aslında, birbirinden bağımsız emir ve anlatımların bir toplamı değil, ayrılmaz bir bütün olduğunu öğretmektir. Tora bir bütündür. Dolayısıyla Tora'nın herhangi bir bölümünün reddedilmesi, hepsinin reddedilmesi anlamına gelir.

1. Tanrı tüm bu sözleri... – On Emir, Devarim 5:6-18'de tekrarlanmaktadır.

²¹ Tanrı Moşe'ye "Git halkı uyar" dedi. "Sakin görmek için Tanrı'ya [yaklaşarak mevcut konumlarını] bozmasınlar; [aksi takdirde halkın] birçoğu ölür.

²² [Normalde] Tanrı'ya yaklaşan Koenler bile kendilerini hazırlasınlar ki Tanrı onlara hücum etmesin"

²³ Moşe Tanrı'ya "Halk Sinay dağına [zaten] çıkamaz" dedi. "Çünkü Sen bizi 'Dağı sınırlandır ve kutsal ilan et' diye uyarmıştın".

²⁴ Tanrı ona "Git in" dedi "[Sonra] Sen yanında Aaron'la birlikte çıkacaksın. Ancak Koenler ve halk Tanrı'ya çıkmak üzere [mevcut konumlarını] bozmasınlar, ki [Tanrı] onlara hücum etmesin".

²⁵ Moşe halka indi ve [bunları] onlara söyledi.

[54. İlk İki Emir]

20

¹ Tanrı tüm bu sözleri konuştu ve [şöyle] dedi:

21. Uyar – Raşi. Tam çeviriyle "[uyarının yapıldığı konusunda] tanıklık ettir". Bkz. p. 23; 21:29.

Bozmasınlar – Raşi; Raşbam. Tam çeviriyle "yık-masınlar". Halk, Tanrı'nın onlara Sesi'ni duyuracağını bildirmiş ve "yüz yüze" iletişimin gerçekleşecek olmasından, Moşe ile aynı sınıfta oldukları gibi bir sonuç çıkarmamalıdır (Sforno). Herkes kendine ait sınırların gerisinde beklemekle yükümlüdür (İbn Ezra).

22. [Normalde] Tanrı'ya yaklaşan – Koenler'in burada özellikle uyarılmasının sebebi, halkın kalanına göre ayrıcalıklı olmalarıdır. Ne de olsa onlar, yaptıkları *korbanlar* sebebiyle normalde Tanrı'ya daha yakın bir konumdadırlar. Tanrı bu sebeple, onların bu konumları sonucu kendilerini özel addedip dağa çıkmamaları konusunda özel bir uyarıda bulunmaktadır. İkinci bir olasılık da Koenler'in dağa halka göre daha yakın olmalarıdır. Bu yakınlığın sınırlarını geçmemeleri için uyarılmaktadırlar (İbn Ezra).

Koenler – **Koen** sözcüğü üstü düzey görevli ya da rahiplik ifade eder (2:16 açık.). Yahudilik'te Koenler, kutsal göreve ait kişileri temsil eder. Koenler genel olarak Bet-Amikdaş'la ilgili işlerle ilgilenirler ve özellikle *korbanları* yaparlardı. Altın Buzağı olayının ardından, bu paye, Aaron ve onun soyuna ait olmuştur. Fakat bu noktada, *korbanları* yapma sorumluluğu her ailenin *behor* oğluna aittir. Başka bir deyişle burada Koenler, *behor*lardır (Raşi; Raşbam); ve Yaakov'un Esav'dan *behorluk* hakkını özellikle istemesinin sebebi, *behor* olmanın bu yöndeki sorumluluğudur (Bereşit 25:31).

Talmud'daki ikinci bir görüş, burada bahsedilenlerin, Aaron'un iki büyük oğlu Nadav ve Aviu oldukları yönündedir (bkz. Vayikra 10:1-2). Buna

göre Tora, gelecekte Koenler olarak seçilecekleri için, onları şimdiden bu sıfatla tanımlıyor olabilir. Bu durumda, pasuğun devamında "*kendilerini hazırlasınlar ki Tanrı onlara hücum etmesin*" sözcükleri, Nadav ve Aviu'nun ileride yaptıkları hata sonucu ölümlerine işaret ediyor olabilir (Rabenu Behaye; *Talmud* – *Zevahim* 115b; krş. 24:11 açık.).

Kendilerini hazırlasınlar – Raşi. Koenler daha üst bir manevi düzeyde olduklarından, daha özel bir hazırlık yapmalıdırlar. Zira Tanrı, Kendisi'ne yakın olanları daha yüksek yargı standartlarına tabi tutar (*Meam Loez*).

İbranice Yitkadaşu. Tam çeviriyle "*kendilerini kutsalasınlar*". Bu kök, ayrılık, ayrıcalık anlamı da taşır. Dolayısıyla Koenler'den, Tanrı'yı tecrübe etme konusunda kendilerini tutmaları, sınırları geçmekten kendilerini alıkoymaları istenmektedir.

Hücum etmesin – "Saflarında gedik açıp onları öldürmesin" (krş. Raşi).

23. Kutsal ilan et – "Bunu herkese bildir; zira bahsedilen yer *kutsal topraktır* (3:5). Bu yüzden dağa temas eden – ister hayvan olsun, ister insan – *yaşatılmayacaktır*" (p. 12-13; Sforno).

24. Git in... [sonra]... çıkacaksın – "Halkla konuştuğum sırada, dağın dibinde onlarla birlikte dur (Sforno). On Emir sırasında Aaron ve sen, diğerlerine göre daha yakında duracaksın. Ama halktan çok uzakta da olmayacaksın zira senden Benimle aralarında aracı olmanı isteyecekler (25:16; İbn Ezra)". Tanrı konuşurken halk en arkada, Koenler daha yakında, Aaron onlardan daha yakında duracak, en yakında ise Moşe bulunacaktır (Raşi). Burada bahsedilen çıkış 24:1 (Sforno) ya da 24:12'deki olabilir (Rabi Arye Kaplan).

בְּאַנְכִי יְהוָה

3 אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: ג' לֹא־יְהִי לָךְ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנַי:

merhamet tanrısı, adalet tanrısı, verimlilik tanrısı vs. Fakat Tanrı, bu noktada Bene-Yisrael'e, tüm farklı yönleriyle tek ve mutlak Tanrı olduğunu bildirmektedir: “Şu anda tecrübe ettiğiniz o şefkatli Baba imajı ile, sizi Mısır'dan, yerel halka büyük felaketler getirerek çıkaran sert Savaşçı imajı – her ikisi de Benim! Sadece tek bir Tanrı vardır: Ben – Aşem”.

Tanrı'nın burada, Kendisi'ni daha geniş bir tanımla “Evrenin Yaratıcısı” olarak değil de “Mısır'dan Çıkışın Mimarı” olarak tanıtmamasını da anlamak gerekir. Tanrı burada özellikle Mısır Çıkışı hakkında konuşmuştur; zira bu, tüm halkın kişisel olarak tanık olduğu bir olaydır. Elbette Yaratılış'ın olduğunu da biliyorlardı, ama hiçbirisi o sırada orada bulunmamıştır. Bir insana hayal gücünü çalıştırması gereken felsefelerden çok, bizzat tanık olduğu gerçeklerle hitap etmek, daima daha etkilidir. Üstelik, modern dünyanın genelde yaptığı gibi, onlar da evrenin, *ex nihilo* – “hiçten” yaratılmadığını, ezelden beri var olduğunu düşünebilirlerdi. Fakat Sinay'daki hiç kimse Mısır'dan kendilerini çıkartan bu Güç'ün üstünlüğünü ve egemenliğini sorgulamazdı (*Kuzarı*; Rabenu Behaye).

Diğer açıklamaların arasında şunlar gelir: Yahudiler, Mısır'dan çıkışlarının bir rastlantı olmadığını bilmelidirler. Çünkü onları, Atalar Avraam, Yitshak ve Yaakov'a vermiş olduğu söze istinaden, istekle ve belirli bir plan doğrultusunda çıkaran, Tanrı'dır (*Sefer Ahimuh*). Ayrıca Tanrı'nın Mısır'da Yisrael'e gösterdiği özel ve eşsiz davranışlar, O'na, Yisrael'e özel sorumluluklar yükleme hakkını vermiştir (İbn Ezra). Başka bir deyişle, Tanrı “sizi insanlara köle olmaktan kurtardım; artık Benim sevgili kullarım olacaksınız” der gibidir. Bu da, emirlerin – sert ve zor görünenlerin bile – Tanrı'nın Yisrael'e olan sevgisinden kaynaklandığı anlamına gelmektedir (Rabenu Yona). *Zoar*, Mısır Çıkışı'nın manevi anlamı sebebiyle, diğer tüm tarihi olaylardan farklı olduğunu açıklar. Tanrı, Yahudiler'i 49. – mutlak yok oluş anlamına gelen 50. düzeyden bir önceki – *Tuma* düzeyindeyken kurtarmıştır. Mısır'dan Çıkış'ın Tora'da bu kadar çok yer almasının ve birçok emirle doğrudan bağdaştırılmasının nedeni budur.

Ayrıca Bene-Yisrael Mısır'da, Mısırlılar'ın hatalı adetlerinden etkilenmişlerdir. Mısırlılar özellikle

koç burcunun gücüne inanırlardı. Tanrı onları özellikle koç burcuna denk gelen Nisan ayında çıkartarak, yıldızların bağımsız herhangi bir etkisi olduğu gibi yanlış bir kanıya kapılmamaları gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla Yahudiler, herhangi bir yıldızın gücüne değil, Tek ve Mutlak Tanrı Aşem'e inanıp güvenmelidir (*Meam Loez*).

Köle evinden – “Köle olduğunuz yerden”. İfade “kölelerin kölesi idiniz; şimdi Tek ve Mutlak Efendi'nin kulu oluyorsunuz” iması taşıyor da olabilir (Rabenu Behaye). Zira Mısır, Ham'ın soyundan gelmekteydi (Bereşit 10:6) ve Ham, babası Noah tarafından kardeşlerinin kölesi olmakla lanetlenmişti (Bereşit 9:25). İfade, alternatif olarak “*kölelik evinden / kölelik yerinden*” şeklinde de çevrilebilir. Bunun bir sebebi, Mısır'dan hiçbir kölenin kaçamamış olmasıdır. Oysa Tanrı milyonları bulan nüfusuna karşın, Bene-Yisrael'i tek hamlede çıkarmıştır (*Meam Loez*).

Tanrın Aşem'im – İbranice *A-do-nay E-lo-eha. Aşem*, Tanrı'nın özel İsmi'dir ve Merhamet Niteliği'ni yansıtır. Diğer yandan Tanrı anlamına gelen *E-lo-im*, gücü ve sert yargıyı temsil eden bir İsim'dir; bu nedenle bazen melekler, mahkemeler ya da yöneticiler için de kullanılır. Hatta bazen, takipçilerinin güçlü kabul ettiği putlar için bile kullanılır (s.p.).

Tanrı, Kendisi'ni, “*Tanrım*” diye tanıtarak, Yisrael'in doğrudan ve aracısız Tanrısı olduğunu ve Sforno'nun açıkladığı gibi, sadece ve doğrudan O'na dua etmemiz gerektiğini vurgulamaktadır.

3-6. İkinci Emir: Putperestlik Yasağı. Bu emir, dört ayrı negatif bölümden oluşur: [a] Putlara inanmak yasaktır; [b] Put yapmak veya sahip olmak yasaktır; [c] Putlara, eğilme ya da secde etme, hayvan kurban etme, tütsü yakma, bir sunağa şarap ya da başka sıvılarla armağanlar getirme gibi şekillerle ibadet etmek yasaktır; [d] Bir puta, kendisine özel bir yöntemle tapınmak yasaktır (bkz. p. 5 açık.).

3. Benim Önümde – Ya da “*Benim Huzurumda*”. İbranice *Al Panay* (Bereşit 11:28). Başka bir deyişle “Ben varolduğum sürece”. Tanrı sonsuz olduğuna göre, bu yasak da sürekli bir yasaktır ve sadece o nesli bağladığı iddia edilemez (Raşi). Bir kralın yüzüne karşı meydan okumak, ihanetin en ağır şeklidir ve Tanrı da her yerde mevcut

² Ben seni Mısır Ülkesi'nden – köle evinden – çıkarmış olan Tanrın Aşem'im.

³ Benim Önümde, senin için başkalarının tanrıları [muteber] olmasın.

2. Birinci Emir: Tanrı'nın varlığına, O'nun sonsuz olduğuna, mutlak ve tamamen bağımsız güce sahip olduğuna inanmak (*Sefer Amitsvot*; bkz. Josephus 3:5:5; Philo, *Decalogue* 1:385).

Cümle yapısı açısından bir emir değil de, düz bir tanıtım cümlesi olarak sunulmasına karşın, neredeyse tüm otoriteler bu ifadeyi, Tek Tanrı olan Aşem'in varlığına inanmayı gerektiren pozitif bir emir olarak kabul ederler. Bu konuda farklı düşünen tek otorite, bunun bir emir değil, bir durum ifadesi olduğu görüşündeki *Baal Alahot Gedolot*'tur. Ramban'ın açıkladığı şekliyle, *Baal Alahot Gedolot*'un görüşü, Tora'nın emirleri açıklanmadan önce Aşem'in bizim Tanrımız olduğunun belirtilmesi gerektiği yönündedir. Zira bir emir dizisi verilmeden önce, bu emirlerin kaynağı olan Otorite'nin tanıtılması ve tanınması gerekir. Dolayısıyla onun görüşüne göre, bu bir emir değil, tanıtım cümlesidir. Özetle, Tanrı'ya inanmak, bir emir olmayı gerektirmeyecek kadar temel bir gerekliliktir (*Sefer Amitsvot*, Ramban o.a.).

Mehilta bir benzetme yapar: Muzaffer bir kral yeni topraklarına girer ve yerel halk ondan yeni kanunları söylemesini ister. Kral şöyle cevap verir: “Öncelikle benim egemenliği kabul etmelisiniz; emirlerimi ancak ondan sonra açıklayabilirim”. Bu benzetmede olduğu gibi, Tanrı da, Kendisi'ne aldığı Halka “Öncelikle Benim egemenliği kabul edin. Sonra Emirlerim'i de kabul edebilirsiniz” demiştir.

Yahudilik'te *Emuna* sözcüğü, Türkçe'deki [İbranice ile aynı aileden olan Arapça kaynaklı] “emin olmak” ile benzerlik taşır. Dolayısıyla burada bahsedilen sadece bir ya da birkaç kişinin ortaya attığı bir Tanrı fikrine yönelik basit bir inançtan söz edilmekte değildir. Bu bölümde de gördüğümüz üzere, Yahudiler “tüm bir halk olarak” Tanrı'ya “tanık olmuşlardır”. Dolayısıyla Tanrı'nın varlığı, Yahudiler için inançtan öte, “emin oldukları” bir gerçektir.

Mitsvat Ase No. 12. Tüm Yahudiler, “Kendi Arzusu, mutlak ve bağımsız Kuvveti ile, varoluş ve varolacak her şeyi yaratan, Yahudiler'i Mısır'dan çıkarıp onlara tarihin amacı olan Tora'yı veren Tek ve Ebedi bir Tanrı'nın varlığını bilmek ve inanmakla” yükümlüdür. Yahudilik'in temeli budur; buna inanmayan bir kişi en temel gerçeği inkar etmiş, kendisini Yahudilik'ten soyutlamış ve [*Teşuva* yapmadığı takdirde] Gelecek Dünya'daki payını kaybetmiş olur. Kişi kalbinde bu gerçeği köklü bir şekilde kabul

etmeli, bunun aksini ölümle tehdit edilse bile kabul etmemelidir. Tanrı'nın varlığı inanç ve felsefenin ötesinde “kanıtlarla bilinebilecek” bir gerçektir ve tüm Yahudiler'in bunu gerçekleştirebilecek araçları vardır. Bunları kullanıp sonuca ulaşabilen bilge kişi için, aksinin doğru olamayacağı gün gibi açık olacak, inançtan çıkıp bilgiye dönüşecektir. Bu şekilde bu mitsvayı en iyi şekilde yerine getirmiş olacaktır (*Sefer Ahimuh*). [Not: Mitsvaları numaralandırırken, bunu Tora'da karşımıza çıkış sırasına göre yapıyoruz. Fakat otoritelerin numaralandırmasıyla, Tanrı'ya inancı gerektiren bu mitsva, ilk sıradadır.]

Ben – İbranice *Anohi*. Tanrı daha yaygın olarak kullanılan “*Ani* – *Ben*”, sözcüğü yerine, *Anohi*'yi tercih etmiştir. Bunun bir sebebi, Avraam'a, çocuklarını kölelikten çıkaracağına dair verdiği sözde de (Bereşit 15:14), Yaakov'a, Mısır'a onunla birlikte inip, onunla birlikte çıkacağına dair verdiği sözde de (Bereşit 46:4), yine *Anohi* sözcüğünü kullanmış olmasıdır (*Meam Loez*).

İkinci bir açıklama da bu sözcüğün “*Ana Nafşae Ketavit Yeavit* – *Ben Özüm'ü Yazdım, Verdim*” kelimelerinin baş harflerinden oluşmasıdır. Bu da Tora'nın, Tanrı'nın Özü'nü yansıttığını, bir kişinin Tanrı'ya ulaşması için tek yolun Tora olduğunu belirtmektedir (Rabenu Behaye).

Seni – On Emir birinci tekil şahsa hitaben verilmektedir. Bunun sebebi, tüm emirlerin sadece halk düzeyinde değil, bireysel bazda da aynı şekilde geçerli olmasıdır. Bunun sonucunda, kimse çoğunluğun emirleri ihlal etmeyeşine güvenip, bireysel olarak onları ihlal edemez (Ramban).

Mısır Ülkesi'nden ... çıkarmış olan – Raşi, Tanrı'nın Kendisi'ni “Mısır'dan çıkış sırasında mucizeleri gerçekleştiren” olarak tanıtmasının önemini şöyle açıklar: Tanrı'nın bir vücudu olmadığı ve insanlar O'nun Varlığı'nı hiçbir zaman tam olarak algılayamadığı için, bizim Tanrı'yı anlayışımız, Tanrı'nın Kendisi'ni açığa çıkardığı ve Varlığı'nı yoğun olarak hissettirdiği olaylara bağlıdır. Bu nedenle, örneğin, Mısır'da ve Kızıldeniz'de, Yahudiler Tanrı'yı, düşmanlarıyla savaşılan güçlü bir Savaşçı olarak algılamışken (15:3), Sinay'da, O'nu, Mısır'da çektikleri acılardan dolayı onlara merhamet etmiş bilge ve şefkatli bir Baba olarak algılamışlardır (krş. 24:10). Tanrı'nın bu farklı dışavurumları, önceki nesillerin birçok farklı Tanrı olduğuna inanmalarına sebep olmuştu: Putperestlerin çeşitli “tanrıların” olmasının bir nedeni budur:

ד לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים

5 ממלל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: ה לא תשתחוה

להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבתי

על-בנים על-שלישים ועל-רבעים לשנאי:

dadır ve bir şeyin heykel, çizim ya da başka bir yöntemle simgelenmesini amaçlayan üretimi ifade etmektedir.

Mitsvat Lo Taase No. 15 (bkz. p. 20). Bu cümle tapınmanın ötesinde, putların yapımını bile yasaklamaktadır. Bu yasak, putun tapma amacıyla olması bile yapılması konusunda da geçerlidir (Sforno). Aynı şekilde bir kişinin kendisi yapmayıp başkasına yaptırmayı da bu yasağın kapsamındadır. Bu Rambam'ın görüşüdür (*Yad – Avoda Zara* 3:9). Ramban'a göre ise, buradaki yasak sadece tapınma amaçlı put imalatı konusundadır. Elbette Ramban da tapınma amaçlı olmasa bile put yapmanın yasak olduğunda hemfikiridir; fakat bunun, Vayikra 19:4'teki yasağın kapsamında olduğu görüşündedir (*Sefer Ahinuh*).

5. [Bu tanrılara] – Rabi Arye Kaplan. Ya da “[gökte yerde vs. bulunan tüm bu varlıklara]” (Sforno).

Eğilme – Mitsvat Lo Taase No. 16 (*Sefer Ahinuh*). Bu eğilme, tapınma amaçlı olmasa bile yasaktır. Örneğin bir putun önünde yerde paralar saçılmışsa toplamak üzere eğilmemek gerekir; zira dışarıdan gören bir kişi puta eğilindiği fikrine kapılacaktır (Rabenu Behaye). Eğilmek de tapınmanın bir şekli olmasına karşın, Tora bunu “ibadet etme” (s.a.) emrinden ayrı vermektedir. Bu da ibadetin dört şeklinden her birinin (bkz. p. 3-6 açk.) kendi başına bir yasak olduğu anlamına gelir; “eğilme” bunların bir örneğidir ve diğer üçü de aynı şekilde başlı başına birer yasaktır (*Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 7:9).

İbadet etme – Mitsvat Lo Taase No. 17. Putlara ibadet etmek yasaktır. Hatta bu, yukarıda belirtilen dört ibadet şeklinden biri olmayıp, belirli bir puta özgü bir tapınma şekliyse de yasaktır. Bunun ötesinde; söz konusu özel tapınma yöntemi normal şartlarda hakaret ya da saygısızlık içeren bir hareketi içeriyorsa bile yasak geçerlidir.

Örneğin Peor (Bamidbar 25:3) adlı puta ibadet etme şekli, putun önünde tuvalet ihtiyacını gidermekti. Benzer şekilde Roma tanrısı Merkulis'e (Merkür) inananlar, puta taş atarak

ibadet ederlerdi. Başka putlar söz konusu olduğunda bu hareketleri yapmak birer hakaret sayılacağından, sorun olmamasına karşın, Peor ve Merkulis söz konusu olduğunda bu tipteki tapınma bu putlara özgü yöntem olduğu için, kesin olarak yasaktır.

Yasak sadece putlarla sınırlı değildir; Tanrı dışındaki her şeyi – melekleri, canlı cansız tüm varlıkları, yıldızları ya da astrolojik güçleri de kapsar. Ayrıca bu, bir kişinin ölümle yaşağı çığnemek arasında bir seçim yapma durumunda bırakıldığında, ölümü tercih etmesini gerektiren üç yasaktan biridir.

Ödün vermeyen Tanrı – “Özel ve Tek olmaktan ödün vermem; Benim dışımda bir varlığa ibadet edilmesini hiçbir şekilde göz ardı etmem. Tapınma ve ibadet, sadece Bana yönelik yapılabilen bir fiildir. Buna uygun olmayan bir varlığa ibadet edilmesini hiçbir durumda hoş görmem”.

İbranice *E-l Kana*. Tam çeviriyle “kaskanç” ya da “kinci”. Fakat bu çeviriler elbette yetersizdir; asıl anlam “hiçbir gücü olmayan bir başka varlıkla değiş tokuş yapılmaya tahammül etmeyen ve ceza verme konusunda aktif olan” şeklindedir (krş. *More Nevuim* 1:44; krş. Saadya Gaon). Rabi Samson Raphael Hirsch, bunu “müstesna ibadeti talep eden [ve başka şeylere ibadet edilmesini mutlak surette reddeden]” şeklinde çevirir. Tanrı, “ödün vermez”; tek ve gerçek “Tanrı”dır – dolayısıyla ceza verecek mutlak güce sahiptir (Rabenu Behaye).

Tanrı için “Kaskanç” sıfatı, Tora'nın, putperestlik yasağı dışındaki hiçbir emrinde yer almamaktadır. Kiskanma teması ikinci olarak, eşinin sadakatinden kuşkulanan bir kocanın duygularını tanımlamakta kullanılmaktadır (Bamidbar 5:14). “Kiskanlık”, güvenin istismar edildiği ve bir kişinin, kendi tartışmasız hakkı olan bir şeyden vazgeçmeyi reddetmesi durumunu ifade eder. Bu emrin bağlamında, insanların itaat etmesi gereken, sadece Tanrı'dır. Tanrı, başka şeylere itaat edilmesine göz yummaz. *Mehilta*, Tanrı'nın “Putperestliği cezalandırma konusunda hiçbir şekilde taviz vermem; ama başka konularda Merhametli ve Bağışlayıcı'yımdır” dediğini öğretir. Eşinin başka bir adamla beraber olduğundan

⁴ Kendine, [bu tanrıları temsil edecek şekilde] yukarıda, göklerdeki; veya aşağıda, yeryüzündeki; veya yer [seviyesi] altında, sudaki hiçbir şeyin oyma heykelini ya da resmi-ni yapma.

⁵ [Bu tanrılara] Eğilme ve onlara ibadet etme. Çünkü Ben – Tanrın Aşem – ödün ver-meyen Tanrı'yım. Düşmanlarım söz konusu olduğunda, babaların günahlarını çocukları, üçüncü ve dördüncü [nesil torunları] için hatırdı tutarım.

olduğundan, ayrıca insanın düşüncelerini de bildiğinden, putperestlik de affedilmez bir suçtur (İbn Ezra, Sforo). İfade alternatif olarak “Benim dışımda” şeklinde de çevrilebilir [“Senin için Benim dışımda tanrı olmayacak”] (Targum Onkelos).

Başkalarının tanrıları – “Kendilerine ait hiçbir gücü olmamasına karşın inananları tarafından tanrı kabul edilen şeyler”. İbranice *eloim aherim*. Bunu “başka tanrılar” şeklinde anlamak, böyle tanrıların var olduğu anlamına gelebileceğinden, bu doğru anlayış şekli değildir. Zira Tanrı Bir ve Tek'tir. Yine de o şekilde veya “yabancı tanrılar” şeklinde anlaşılmasının mantıklı bir yönü de vardır: Zira bu “tanrı” kabul edilen şeyler, kendilerine inananların hiçbir yardım isteğine cevap veremeyecek durumdadırlar; onların çağrılarına “yabancı”dırlar (Raşi).

[Muteber] Olmasın – Bu, Tanrı dışında herhangi bir varlığın tanrılık vasfına sahip olduğuna inanmayı yasaklayan emirdir. *Mitsvat Lo Taase* No. 14 (Sefer Ahimuh). Bu da Yahudilik'in en önemli temelidir. Tanrı dışındaki bir inancı kabul eden kişi bu temelleri inkar etmiş olur. Hatta bir kişi Tanrı dışındaki bir varlığın, Tanrı'nın yönetimi altında bile olsa tanrılık vasfına sahip olduğuna inanırsa, bu yasağı çiğner. Bu mitsvanın başka bir özelliği, Tora'daki, icraat olmadan bile, sadece kalbe, inança ve dile de bağlı olan tek yasak olmasıdır. Örneğin bir kişi “ben filanca'yı öldüre-ceğim” dediği takdirde, suç işlemediği sürece ceza alacak bir şey yapmış değildir [elbette takip altında tutulmasında yarar vardır; ama henüz cezaya layık değildir]. Fakat eğer sadece “başka tanrılara tapalım” derse bile, cezası ölümdür (Devarim 13:3; İbn Ezra).

Çeviri sadece “olmasın” şeklinde de yapılabilir. Sıradaki pasukta put yapmak yasaklanmaktadır. Burada ise “olmasın” denerek, bir kişinin kendi yapmadığı bir putu, hiç inanmıyor ve tapınmıyor-sa bile, her ne amaçla olursa olsun bulundur-masının yasak olduğu vurgulanmaktadır (Mehila).

4. Rambam, Ramban ve başka otoriteler putperestliğin gelişimini incelerler. Ne de olsa insanlığın başlangıcında Tanrı'nın varlığı herkes tarafından kesin bir şekilde bilinen bir durumdu. Daha sonraki dönemlerde insanlar, Tanrı'nın

evreni kontrol ederken bazı araçlar kullandığını düşünmeye başladılar. Devamında, söz konusu araçlara saygı göstermenin, Tanrı'ya saygının bir gereği olduğu sonucuna vardılar. Tıpkı kral veya hükümdara saygısını göstermek için, onun elçilerine de saygılı davranan biri gibi davranmaya başladılar. Zaman içinde, insanlar bu kuvvet ve varlıkların kendi bağımsız güçleri olduğuna inandılar ve bunlara bağımsız varlıkları gibi tapmaya başladılar. İlk önce semavi manevi varlıklar olan meleklerle tapıldılar. Sonraları, bu inanış bütün göksel varlıklara yayıldı; bu varlıkları temsil eden şekiller yapılmaya başlandı. Putperestler, tapınmalarının, semavi varlığın ya da kendilerini yöneten kralın gücünü arttıracaklarını düşünüyor-lardı. Çünkü kendi güçlerine kitlelerin güçlerini de katmış olacaktı. Putperestlik bazen öyle-sine çığırdan çıkıyordu ki, Paro ve [Babil İmpara-toru] Nevuhadnetsar gibi örneklerde görüldüğü üzere ayrıcalıklı yeteneklere sahip insanlara bile tapıldığı oluyordu. Daha sonra, bu yozlaşma öyle ilerledi ki, insanlar **Şedim** adı verilen kötü yarı-manevi güçlere – yani iblislere bile tapmaya başladılar. Dolayısıyla bu pasuktaki yasak, belirli bir şekle sahip olan ya da belirli bir şekilde temsil edilebilen tüm bu tapınma hedeflerini kapsamak-tadır. Genel olarak putperestlik, Enoş'un döneminde başlamış (Bereşit 4:26), Tufan'dan sonra da benzeri bir gelişim göstermiştir.

[Bu tanrıları temsil edecek şekilde] – Rabi Arye Kaplan.

Yukarıda, göklerdeki... – “Göklerdeki” sözcüğü, güneş, ay, yıldız ve gezegenleri, “yukarıda” ise melekleri ifade etmektedir. “Yeryüzündeki” – dağlar, vadiler, denizler, nehirler gibi yer şekilleri; “aşağıda” – en küçük solucan dahil olmak üzere tüm dünya canlıları (Talmud – Avoda Zara 43b). “Denizdeki” – tüm su canlıları; “yer altında” iblisler (Rabenu Behaye).

Yer [seviyesi] altında, sudaki – Çünkü tüm sular, karalarla birlikte tek bir küre oluşturur (İbn Ezra).

Oyma heykelini ... resmini yapma – Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre, “Oyma heykel” ifadesi, bir nesnenin üç boyutlu temsili anlamına gelir. “Resim” olarak çevirdiğimiz **Temuna** sözcüğü ise, “benzerlik” ya da “temsil” anlamın-

וְיַעֲשֶׂה חֶסֶד לְאַלְפִים לְאַחַבִּי

6

וְלִשְׁמִרִי מִצֹּתַי: ֽ וְלֹא תִשָּׂא אֶת־שִׁמְיָהוּהָ אֶלְהֵךְ לְשׂוֹא כִּי לֹא

יִנָּקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לְשׂוֹא: ֽ פ

yaşamlarını vermekten çekinmeyenleri, “Emirlerim’i gözetenerler” ise, diğer Tsadikler’i belir- tir (Ramban).

Binlerce [nesil] – *Targum Onkelos*; Raşi. Tanrı, bir kişinin hak ettiği ödülleri, “binlerce” [= en az iki bin; ya da bu “sonsuzca dek” anlamında bir deyim olabilir (İbn Ezra)] nesle yayabilir. Bu sebeple bazen kötü bir insanın rahat içinde yaşadığını görüp isyan etmeden önce, bu kişinin nesiller öncesinde Tsadik bir atası olabileceği ve onun hak ettiği ödülü kullanıyor olabileceği de düşünülmelidir (Sforno).

Ebeveynin günahlarının cezaları, dördüncü nesilden öteye gitmez. Ancak, ödül söz konusu olunca en az iki bin nesilden bahsedilmektedir. Dolayısıyla iyi davranışların ödülü, günahların cezasından 500 kat daha büyüktür (*Tosefta*, *Sota* 3:4).

7. Üçüncü Emir: Boş yere yemin etme yasağı. Bu emir, bir öncekinin kapsamını genişletmektedir. Put yaparak Tanrı’ya saygısızlık etmenin yasak olması gibi, O’nun İsmi’ni de geçerli bir neden olmaksızın kullanarak küçültmek yasaktır. Emrin asıl teması, yeminlerle ilgilidir. Buna göre yanlış, boş ve gereksiz yeminler yasaktır (*Mehilta*; *Talmud* – *Şevuot* 21a, *Targum Yonatan*; Raşi). Bu cümlelerin basit anlamına göre, Tanrı’nın İsmi’ni boş yere, amaçsızca kullanmak bile yasaktır; doğrudan “boş yere yemin etme” demek yerine “boşa kullanma” denerek her iki anlam da verilmektedir (Ramban; Rabenu Behaye; *Talmud* – *Berachot* 33a).

Hahamlarımız (*Talmud* – *Şevuot* 29a, *Talmud Yerusalmi* – *Şevuot* 3:8), iki tür ifadenin boş yemin sınıfına girdiğini belirtirler: [a] Tahta bir nesnenin tahta olduğuna dair yemin edilmesi durumunda, bu boş bir yemindir; çünkü onun tahta olduğu zaten o kadar açıktır ki yemine gerek yoktur. [b] Tahta olduğu belli olan bir nesnenin altın olduğuna dair yemin edilmesi durumunda, bu da boş bir yemindir; çünkü hiçbir amacı yoktur. Bunların dışında Tora’nın bir emrini yerine getirmeyeceğine ya da yapılması imkansız bir şeyi yapabileceğine yemin eden bir kişi de boş yere yemin etmiş olur.

Tanrın... – Tanrı burada birinci tekil şahıstan üçüncü tekil şahsa dönüşmektedir. Bazılarına

göre bu, ilk iki emrin doğrudan Tanrı tarafından verildiği bilgisini doğrulayan bir kanıttır (*Talmud* – *Makot* 24a; *Midraş* – *Şir Aşirim Raba* 1:13; Ramban). Bkz. p. 16 açık.

Boşa kullanma – *Mitsvat Lo Taase* No. 18 (*Sefer Ahimuh*). Ya da “kanun dışında ağzına alma” (krş. 23:1). “**Şav** – Boş” kelimesi, pasukta iki kez geçmektedir ve Hahamlarımız’ın söylediklerine paralel olarak, *Targum Onkelos* da bunu, yukarıdaki iki çeşit yemini göz önünde bulundurarak iki farklı şekilde çevirir: “Tanrın Aşem’in İsmi’ni boşa kullanma; çünkü Aşem, İsmi’ni yalan yere kullananı affetmeyecektir”. Bir kişi yapmadığı bir şeyi yaptığına, ya da yaptığı bir şeyi yapmadığına; yapacağı bir şeyi yapmayacağına, ya da yapmayacağı bir şeyi yapacağına yemin ederse; yalan yere yemin etmiş olur.

Tanrı’nın İsmi’ni Boşa Kullanmamak. Önce de belirtildiği üzere, yemin etmenin yanında, Tanrı’nın İsmi’nin boş yere kullanılması da aynı şekilde yasaktır. Kişi, Tanrı’nın Mevcudiyeti’nin başka hiçbir mevcudiyete benzemediğini bilmeli, bunu kalbine köklü bir şekilde yerleştirmelidir. Bunun bir sonucu olarak Tanrı’nın İsmi’ni hatırladığında, büyük bir çekinme, hatta korku ve titreme duymalı, alelade bir konuşmanın parçası olamayacağını bilmelidir. Bu mitsvanın temelinde, insanda Tanrı’ya yönelik derin bir saygı ve çekinme duygusu yaratmak vardır (*Sefer Ahimuh*).

Tanrı’nın İsmi *Bet-Amikdaş* zamanında *Yom Kipur*’da *Koen Gadol* tarafından söylenebilirdi. Bunun dışında, *Bet-Amikdaş*’ta, *Koenler*’in halkı kutsaması sırasında da Tanrı’nın farklı isimleri kullanılırdı. Günümüzde ise dualarda Tanrı’nın Dört Harfli İsmi’nin yerine *A-do-nay* İsmi kullanılır. Bu da Tanrı’nın isimleri’nden biridir ve bu sebeple, dualar ve berahalar sırasında bile büyük saygı ile kullanılmalıdır. Günlük konuşmalarda ise hiç kullanılmamalı, onun yerine “*Aşem* – *İsim*” sözcüğü tercih edilmelidir.

Bu kuralın kapsamı içinde boş yere beraha söyleme yasağı da vardır. Bu sebeple kişi, hangi durumda hangi berahanın söyleneceğini, hangi durumda da söylememesi gerektiğini iyice öğrenmelidir. Bir kişi Tanrı’nın İsmi’ni yanlışlıkla gereksiz yere kullanmışsa, “*Baruh U Uvaruh*

⁶ Diğer yandan, Sevenlerim ve Emirlerim'i gözetenler söz konusu ise, Şefkatim'i binlerce [nesil] için gösteririm.

[55. Üçüncü Emir]

⁷ Tanrın Aşem'in İsmi'ni boş kullanma; çünkü Aşem, İsmi'ni boş kullananı affetmeyecektir.

kuşkulanan kışkanç bir erkeğin durumunda da, o kişi hakkı olan sadakatten vazgeçmeyi reddetmektedir.

Babaların günahlarını çocukları ... için hatırd tutarım – Bir çocuk, babasının günahından dolayı nasıl cezalandırılabilir? Üstelik, Tora'nın başka bir yerinde (Devarim 24:16) çocukların babalarının günahları sebebiyle cezalandırılmayacağı söylenmektedir! Hahamlarımız bu duruma açıklık getirirler: Bir çocuk, ancak ebeveyninin günahkar tutumunu devam ettirmesi durumunda cezalandırılır (*Talmud* – *Berachot* 7a). Nitekim pasuğun başında “*Düşmanlarım söz konusu olduğunda*” denmektedir. Raşbam, bunu “çocuklar da Düşmanlarım olarak yaşamaya devam ediyorlarsa” diye açıklar. Alt nesiller ayrıca, karşı çıkmak gibi bir güçleri varken, kendilerine gösterilen günahkar yaşam şeklini benimserlerse de cezalandırılırlar. Böyle bir durum, anne babalarının hareketlerini onayladıklarını ve kendilerininmiş gibi benimsediklerini gösterir (*Talmud* – *Sanedrin* 27b). Tarih, günahların nesiller boyunca tekrar edilmesi durumunda, zamanla “kültür”ün bir parçası ya da bağımsız “yaşam şekli” haline geldiğini ve artık bunlara “normal” gözüyle bakılmaya başlanacağını göstermektedir. Başka bir deyişle, günahkar ebeveynin hareketlerini bilinçli olarak kabul edip devam ettiren çocuklar, tek bir hatalı neslin hareketlerinden çok daha büyük bir etki yaratmış olurlar. Bu nedenle, ebeveyninin günahkar davranışlarını benimsemiş çocuklar, bir anlamda, tek başlarına kalmaları durumunda işleyebileceklerinden çok daha fazla günah işlemiş sayılırlar. Tanrı, bu tip insanlar için “*Düşmanlarım*” ifadesini kullanmaktadır.

Talmud'da belirtildiği gibi, küçüklüğünde kaçırılan ve Yahudi olmayan kişilerce yetiştirilen bir çocuk, yanlış olduğunu bilmediği günahlardan sorumlu değildir. Buna uygun olarak, kültürel asimilasyon ortamı içinde yetişmiş bir Yahudi de, yanlış olduğunu bilmediği davranışlardan sorumlu tutulmaz.

Üçüncü ve dördüncü [nesil] – Eğer cezalandırma süreci baba ve oğul ile iki nesillik bir sürede tamamlanmamışsa, ceza üçüncü nesli de etkileyebilir. Bazı durumlarda bu dördüncü nesle

kadar sarkabilir. Fakat beşinci nesil, atasının işlediği günah sebebiyle cezalandırılmaz (Ramban). İkinci bir açıklama da mümkündür: Tanrı merhametlidir ve cezayı hemen vermeyebilir. Belki günahkar kişinin dürüst ve Tanrı'ya bağlı bir torunu çıkar diye üçüncü ve dördüncü nesle kadar bekler. Fakat bir değişiklik görmediği takdirde dördüncü nesli de cezalandırır (a.k.). Bir açıklamaya göre, dördüncü nesle kadar gidilmesinin sebebi, bir kişinin normal şartlarda ancak dördüncü neslini görebilecek kadar yaşayabilmesidir (*Meam Loez*).

Her iki durumda da, alt neslin, kendi günahlarının yanında babalarının günahını da çekmesini anlamak güçtür. Aynı günahı bahsedildiğine göre, alt neslin sadece kendi günahının cezasını çekmesi yeterli değil midir? Bunun cevabı, önceki açıklamayla bağlantılıdır. Bir insan ara sıra günah işliyorsa, nispeten hafif ceza görür. Fakat bunu alışkanlık haline getiriyorsa, bu onun kişiliğinin bir parçası haline gelir, dolayısıyla günahını temizlemek için daha sert cezalar gerekir. Benzer şekilde bir kişi günahını bir yaşam tarzı haline getirip, kendi ailesine de köklü bir şekilde aşıladığı takdirde, bunun silinmesi çok daha büyük cezalar gerektirecektir. Bu açıdan alt nesil hem kendi hem de babasının günahının cezasını çekebilir (Rabba). Ramban'a göre tüm bunlar sadece putperestlik günahı için geçerlidir (*More Nevuim* 1:54). Fakat başka otoriteler, başka günahlar için de geçerli olduğunu belirtirler.

Hatırd tutarım – Ya da “*intikamını alırım*” (Ramban).

6. Sevenlerim... – “*Sevenlerim*” mitsvaları Tanrı'ya olan derin sevgileri sebebiyle yerine getirenleri ifade ederken, “*Emirlerim'i gözetenler*”, bunu Tanrı korkusu sebebiyle yapanları belirtmektedir. Her ikisi de ödüle layıktır. Zira genel bir kurala göre bir kişi mitsvaları içinden gelmiyorsa bile yerine getirmelidir; çünkü mitsvalar severek olmasa bile yapıldığı takdirde, bir süre sonra sevilerek yerine getirileceklerdir. Yine de amaç “sevenler” haline gelmektir; zira mitsvaları Tanrı'ya olan sevgi sebebiyle yerine getirmek, korkudan yerine getirmekten daha üst bir düzeydir (Rabenu Behaye). Alternatif olarak “*Sevenlerim*”, mitsvalar için fedakarlıktan, hatta

ח זְכוֹר אֶת־יָוֶם הַשַּׁבָּת

9-10 לִקְדָּשׁוֹ: ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלָאכָתָךְ: י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת

לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אֹתָהּ | וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עִבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ

וּבְהִמְתָּךְ וּגְרֶךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ:

konusunda yükümlüdür (*Talmud – Berahot* 20b).

8. Kutsal ilan etmek üzere hatırla – Ya da “*kut-samak üzere*”; “*kutsamak için*”. Ya da “*onun kutsiyetini korumak üzere*” (Rabi Arye Kaplan).

Şabat, Tanrı’nın yaratıcılığının manevi özünü ve kendi büyüme potansiyelimizi anlamamızı sağlamak için bizlere verilmiş bir araçtır. Bütün hafta boyunca, insanlar ekonomik ve fiziksel ihtiyaçlarıyla uğraşır, ama *Şabat* günü, Yahudiler kendilerini Tora öğrenimine ve ekonomik yaşamdan uzak Tanrı hizmetine adanmışlardır. Bu alanlarda uzman olan kişileri arayıp bulmalı, onlardan bilgi edinip, davranışlarını örnek almalıdırlar. Nitekim eskiden de *Şabat* gibi önemli günlerde, halk peygamberlere ve Tora büyüklerine gidip ağızlarından Tora öğrenirlerdi (krş. Melahim II 4:23). Bu yolla, *Şabat* günü içindeki kutsiyet artar (İbn Ezra; Ramban).

Şabat gününü sözlerle anarak [*“hatırla”*] kutsal ilan etmek, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 13. Buna göre, *Şabat*’ın başlangıcı ve sonuçlanması, en az *Reviit* (86gr.) miktarında şarapla yapılan kutsama duasıyla işaretlenir. Girişteki dua “*Kiduş – Kutsama*”, çıkıştaki ise “*Avdala – [Kutsalı, aleladede] Ayırma*” adını alır. *Şabat*’ın önemi ve evrenin [ezelden beri var değil; bir noktada] yaratılmış olduğu gerçeği bu şekilde sürekli olarak bilincimize aşılanmış olur. Şarap kullanılmasının sebebi, insanı ke-yiflendirmesidir; ve bir insan, doğası gereği, ke-yifli olduğunda ortamın temasına daha sempatiyle bakar (*Sefer Ahinuh*). Yine de Tora’nın emri, *Şabat*’ı sözlerle kutsal ilan etme üzerinedir. Şarap kullanmak ise Hahamlarımız’ca öngörülmüştür (*Talmud – Pesahim* 106a; *Mehilta*).

Hatırla – İbranice *Zahor*. Bu fiil aslında emir kipinde değil, mastar şeklindedir. Bu da kişinin *Şabat*’ı sürekli hatırlaması gerektiğine işaret eder. Başka bir deyişle çeviri “*zihinde / aklmda / hatırlnda tut*” şeklinde de olabilir. Aynı yapı, Devarim 5:12’deki *Şamor* fiilinde de görülmektedir. Buradan da, kişinin *Şabat*’ı ihlal etmekten sürekli olarak kaçınması ve bunun sorumluluğunu her zaman üstünde taşıması gerektiği anlaşılır (Raşi). Ünlü Tora büyüğü Şamay

Azaken, *Şabat*’ı her zaman, hatta hafta ortasında bile hatırlardı. Ne zaman güzel bir giysiye veya iyi kalitede yiyeceklere rastlasa, bunları *Şabat* için saklardı. Haftanın devamında, aldığından daha iyi bir şeye rastlayınca da, bu kez bunu *Şabat* için ayırır, önce aldığını ise hafta arasında kullanırdı. Başka bir deyişle, *Şabat* ve *Şabat*’ı onurlandırmak devamlı Şamay’ın aklındaydı (*Talmud – Betsa* 16a). Şamay Azaken’in bu davranışı *Alaha*’ya göre vazgeçilmez bir şart olmasa bile, Tanrı’ya “Yaratıcı” olarak ilan eden bir güne bütün hafta boyunca gösterilen onur ve saygıyı göstermesi açısından çarpıcıdır.

Uygulamada, *Şabat*’ı hatırlayıp haftanın diğer günleri içinde özel oluşunu vurgulamamız, günlerin isimleriyle de görülür. İbranice’de günlerin ismi yoktur. Hepsi *Şabat*’a yönelik numaralandırılarak anılır. Örneğin, Pazar, “*Yom Rişon – Birinci Gün*”, Pazartesi “*Yom Şeni – İkinci Gün*” vs.dir.

Raşbam, “hatırlama”nın geçmişteki bir şeyi ifade ettiğini işaret eder. Bu emirde de Tanrı’nın evreni altı günde yaratışının ardından işi bıraktığı ilk *Şabat* gününün hatırlanması ve o akılda tutularak, *Şabat* günleri iş yapmaktan imtina edilmesi istenmektedir.

9-10. Tüm işlerini yap – *Şabat* emri sadece davranış değil, tavırla da ilgilidir. *Şabat* geldiğinde, kişi, masası evraklarla dolu olsa bile işlerinin bitmiş olduğunu düşünmelidir. Nitekim pasukta, insanın “*tüm işlerini*” altı gün içinde bitirmesi gerektiği söylenmektedir. Oysa bunun olanaksız olduğu açıktır. Her zaman yapacak bir şeyler vardır. Fakat Tora bize bir mesaj vermektedir: Ne kadar işin kalmış olursa olsun, *Şabat* geldiğinde, tüm işlerini bitirmişsin gibi bir tavır içinde olmalısın. Aklın işinde değil, günün kutsiyetinde olmalıdır (Raşi). Tanrı’nın Yaratıcı olduğunu ve *Şabat*’ın mesajını algılamış bir kişi, bu duyguyu doğal olarak hisseder. Tanrı tıpkı Evren’i yaratıp, bütün canlıların ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, emirlerine inanarak uyan kişilerin ihtiyaçlarını da elbette karşılayacaktır.

Sforno bu ifadeyi, “[*asgari ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde*] tüm işlerini yap” şeklinde açıklar.

[56. Dördüncü Emir]

⁸ *Şabat* gününü, onu kutsal ilan etmek üzere hatırla.

⁹ Altı gün boyunca çalış ve tüm işlerini yap;

¹⁰ fakat Cumartesi günü *Şabat*'tır; Tanrın *Aşem*'indir. Hiçbir *melaha* yapmamalısın – sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariye, hayvanın, şehirlerindeki Ger [– hiçbiriniz].

Şemo – O *Mübarek'tir*; ve *İsmi Mübarek'tir*" demelidir. Benzer şekilde, boş yere beraha söylemiş bir kişi "*Baruh Şem Kevod Malhuto Leolam Vaed* – [Tanrı'nın] Krallığı'nın onurlu *İsmi sonsuza dek Mübarek'tir*" der (*Meam Loez*).

Affetmeyecektir – Tam çeviriyle "temizlemeyecektir". Kişi, Tanrı'nın *İsmi*'ni bir yemin için kullandığı anda, o sözün Tanrı'nın varlığı kadar gerçek olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla, söylediği yanlışsa, bir şey yapmaya yemin edip yapmadıysa, ya da [yukarıdaki örneklerde olduğu gibi] boş ve gereksiz bir yemin etmişse, Tanrı'yı herkesin önünde küçültmüş, *İsmi*'ni ihlal etmiş olur (İbn Ezra).

Kısacası, yemin etmek mümkün olan her durumda kaçınılması gereken bir şeydir. Yemin, sadece belirli bazı durumlarda gerektiğinde kullanılabilir (krş. Bamidbar 5:21). Ya da Bet-Din, bir davanın sonuçlanması için yemin ettirebilir. Böyle bir zorunlulukta bile, yemin etmesi beklenen kişiye "Tanrı bu emri verdiği zaman tüm dünya sarsıldı" denir. Bunun sebebi de, Tora'nın tüm emirleri ile ilgili ihlalin temizlenebilmesine karşın, burada açık bir şekilde "*affedilmeyecek*" denmesidir (*Talmud* – *Şevuot* 39a). *Talmud*, savaşlar, yağmalar ve kıtlıklar gibi tüm dünyayı etkileyen felaketlerin bu günahın yaygın oluşuyla doğrudan bağlantılı olabileceğini kaydeder (*Şabat* 33a).

Yemin etmek için sadece Tanrı'nın *İsmi*'ni kullanmak gerekli değildir. Sadece "yemin ederim" gibi sözcükleri kullanmak bile bu yasağın kapsamına girer. Tanrı'yı ifade etmek için başka dillerde kullanılan *İsimler*'i içeren yeminler de aynı şekilde yasaktır [örneğin "vallahı"]. Yine, insanın kendisine ya da başkasına Tanrı'nın *İsmi*'ni kullanarak ya da kullanmayarak bela veya lanet okuması, küfür etmesi şeklindeki ifadeler de oldukça ağır yasaklardır. Bilindiği üzere, insanlar ne yazık ki dillerini bu tip konuşmaya çok alıştırmaya yatkındırlar. Dolayısıyla yasağın ciddiyeti göz önünde tutularak insanın ağzından çıkan sözcüklere dikkat etmesi büyük önem taşır. Tüm bunların bir sonucu olarak kişi kendisini ve küçük yaştan itibaren çocuklarını, söyledikleri şeyler doğru olsa bile yemin etmekten kaçınma konusunda eğitmelidir (*Meam Loez*).

8-11. Dördüncü Emir: Şabat. İlk üç emir, bizden Tanrı'yı kabul etmemizi, başkalarının tanrılarına tapmamamızı ve Tanrı'nın *İsmi*'ni hafife alarak O'na saygısızlık göstermememizi emretmektedir. Dördüncü emir ise, *Şabat*'ı kuralına göre uygulayarak, Tanrı'nın "Yaratıcı" olduğunu sürekli aklımızda tutmamızı istemektedir. Çünkü *Şabat*, Tanrı'nın evreni altı günde yarattığını ve yedinci gün yaratma işinden imtina ettiğini vurgulayan bir gündür. Bu nedenle *Şabat*'ı uygulamak, Tanrı'nın evreni yoktan yarattığına tanıklık etmek anlamına gelir ve ilk üç emri takip etmek için oldukça uygundur.

Şabat emri, birbirini tamamlayan iki bölümden oluşur: p. 8'de yer aldığı şekliyle "*Zahor* – *Hatırla*" ve *Devarim* 5:12'de görüldüğü üzere "*Şamor* – *Gözet / Koru*". Hatırla emri, *Şabat* girişinde bir kadeh şarapla *Kiduş* söylemek, çıkışında *Avdala* yapmak; güzel giysiler giyerek, güzel yemekler yiyerek, günü Tora öğrenimine ve Tanrı'ya dua etmeye ayırmakla yerine getirilir. *Şabat*'ı *gözetmek* ise, bu günde iş yapmaktan ve günün kutsiyetine leke sürecek hareketlerden kaçınmakla yapılır. Kısacası, *hatırlamak Şabat*'la ilgili "yap" şeklindeki emirleri, *gözetmek* ise bu günü ilgilendiren yasakları bünyesinde barındırmaktadır. Burada *Zahor* ve *Devarim*'deki On Emir'de ise *Şamor* denişini, Hahamlarımız "Tanrı her iki emri de aynı anda söylemiştir" sözleriyle açıklarlar [Bu, ne bir ağzın yapabileceği, ne de kulağın duyabileceği bir oluşumdur]. (*Mehilta*; *Talmud* – *Şevuot* 20b). Başka bir deyişle, iki emir ve kapsadıkları alt gerektirmeler, birbirinden ayrılmayan, birbirini tamamlayan tek bir bütünü oluşturur ve *Şabat*, "yap" şeklindeki emirlerin yerine getirilmesi, hem de yasaklardan kaçınmasıyla kutsanır (Raşi; Ramban; Rabenu Behaye).

Normal şartlarda kadınlar, zamana bağlı "yap" şeklindeki emirlerden muafırlar (*Talmud* – *Kiduşin* 29a). Bu durumda "*Şabat*'ı *hatırlama*" emrinden (bkz. s.a.) muaf olmaları gerekirdi. Fakat, kadınlar da Tora'nın yasaklarından kaçınmakla yükümlü olduklarından "*Şabat*'ı *gözetme*" emrinden sorumludurlar ve *Şabat* söz konusu olduğunda iki emir bir bütün oluşturduğu için, zamana bağlı olan "yap" şeklinde bir emir olması na rağmen, kadınlar da "*Şabat*'ı *hatırlama*"

יֵא כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם

וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ

יְהוָה אֶת־יָוִם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ֵס

tiği gibi uygulanması, Yahudilik için en temel gerekliliklerden biridir.

Kölen ve cariyen – Bereşit 12:16. Burada, [erkek olan] sünnet olmuş ve mikveye dalmış Yahudi olmayan kölelerden bahsedilmektedir (*Mehilta*; bkz. 12:44 açık.). Bu kategorideki köleler belirli bazı emirlerden halen muaftırlar; fakat Şabat günü iş yapma yasağı, bir Yahudi için geçerli olduğu şekliyle onlar için de geçerlidir. Tora onlara doğrudan hitap etmek yerine efendi aracılığıyla hitap etmektedir; zira azat edilip tam Yahudi statüsüne kavuşmadıkları sürece efendilerinin emrindedirler (Ramban).

Şehirlerindeki Ger – Tam çeviriyle “kapılardaki”. Bahsedilen, şehir kapısıdır; dolayısıyla şehir sınırlarının içi kast edilmektedir.

Tora’da sözü geçen iki tür Ger vardır. Bunlardan **Ger Tsedek**, Yahudi doğmayıp Yahudilik’i kabul etmiş kişiyi ifade eder. Bu kişi Yahudi ile aynı statüdedir ve bu pasukta bir Ger Tsedek’ten bahsedilmektedir (*Mehilta*). İkinci Ger, **Ger Toşav** adını alır. Bu kişi, Yahudilik’i kabul etmemiş, fakat Noah’ın Soyu İçin Yedi Mitsva’ya (bkz. Noah perasası sonu) uygun yaşama sorumluluğunu üstlenmiş Yahudi olmayan bir kişiyi belirtir (krş. 12:45 açık.). Bir Yahudi’ye bağımlı yaşayan bir Ger Toşav’ın Şabat günü [bir Yahudi’nin yararı için] iş yapma yasağı 23:12’de verilmektedir (*Mehilta*). Çeviri boyunca Ger Tsedek için “Ger”, Ger Toşav ya da her ikisini ifade edebilen yerlerde ise “yabancı” sözcüğü kullanılacaktır.

Ramban’a göre, burada bahsedilen Ger Toşav, 23:12’deki ise Ger Tsedek’tir. Zira Ramban buradaki sınıflandırmanın “bir Yahudi’nin emrinde olanlar” şeklinde olduğunu öne sürmektedir. Çevirimizin takip ettiği *Mehilta*’ya göre ise, buradakiler “[sünnet ve] mikve ile Yahudilik’in parçası haline gelmiş olanlar”dır. Fakat pratikte bir fark yoktur. Bir Ger Tsedek Şabat günü hiç melaha yapamaz; Ger Toşav kendi yararı için melaha yapabilir, ama bir Yahudi için yapamaz.

11. Tanrı altı gün boyunca ... yapmış[tır] – Tora “altı günde (*BeŞešet Yamim*) ... yapmıştır” değil, tam çeviriyle “altı gün (*Şešet Yamim*)... yapmıştır” demektedir. “Altı günde” demiş olsaydı, evrenin yaratılışından önce belirli bir zaman kavramı ve “gün” adlı bir zaman birimi olduğu düşünülebilirdi.

Oysa zaman kavramı da Yaratılış sırasında yaratılmıştır. Tora buna işaret edencesine yalın hali kullanarak “altı gün yapmıştır” demektedir. Pasuk farklı bir bakışla “Tanrı gökleri ve yeryüzü ile altı gün yapmıştır” şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle Tanrı yer ve gökleri yaratıp belirli bir düzene sokarak, “zaman” adlı kavramı ve onun birimlerini yaratmış, bu uzay cisimlerinin hareketleri ile “altı gün” yaratmıştır (Rabenu Behaye; *Meam Loez*).

Pasuk aynı zamanda “Tanrı gökleri ve yeryüzünü ... altı gün için yapmıştır” şeklinde de anlaşılabilir. Bu altı günün sonunda Şabat gelmekte ve yeni bir altı gün için gerekli manevi gücü sağlamaktadır. Bu sayede, varoluş süreci devamlılığını korumaktadır (*Or Ahayim*).

Dinlenmiştir – Tanrı için yorgunluk, bitkinlik gibi kavramların olmadığı açık olmasına rağmen, pasuk Tanrı’nın dinlendiğinden bahseder. Bu da, Şabat günü yasak olan işlerin, bedensel çaba ile ilgili olmadığını gösterir. Nitekim Şabat günü genel bir alanda [örneğin sokakta] bir mendil veya anahtarlık taşımakla, kilolarca yük taşımak arasında Şabat açısından bir fark yoktur – her ikisi aynı derecede melahadır ve her ikisi de yasaktır [Müstakil bir alanda ise büyük yükler taşımak bile melaha değildir]. Şabat günü yasak olan işler fiziksel zorluklarıyla değil, Tora tarafından belirlenmiş Alaha kriterlerince belirlenen üretkenlik seviyesine göre ölçülür. Kısacası “Şabat günü sadece ağır iş yapmak yasaktır” şeklindeki yaygın görüş, gerçeği yansıtmamaktadır (*Or Ahayim*). İkinci bir açıklama: Yorulma kavramının geçerli olmadığı Tanrı için bile “dinlenme” sözcüğünün kullanılması, gerçekten yorulan insanın da Şabat günü melahadan uzak durmasının elbette gerekli olduğunu göstermektedir.

Mübarek kılmış ... kutsal ilan etmiştir – Tanrı, Şabat gününü, Cuma gününden Şabat için çift porسیون Man yağdırarak “mübarek kılmış”; Şabat günü içinde hiç Man yağdırmayıp, diğer günlerden farklı kılarak da onu “kutsal ilan etmiştir”; (16:22-23; bkz. Bereşit 2:3 açık.; Raşi). Bu tüm zamanlar için bir derstir: Tanrı, Şabat’a bakan Çocukları’nın ihtiyaçlarını karşılar. Refah, çalışmaktan ve zekadan kaynaklanmaz; bunlar sadece Tanrı’nın bize verdiği iki araçtır. Her şeyi asıl sağlayan, Tanrı’dır.

Mübarek kılma ve kutsal ilan etme, Yahudiler’in bireysel olarak erdem ve bilgeliğe ulaşma kapa-

¹¹ Çünkü Tanrı, altı gün boyunca gökleri, yeryüzünü, denizi ve [her birinin] içindekileri yapmış, yedinci günde ise dinlenmiştir. Tanrı bu yüzden Şabat gününü mübarek kılmış ve onu kutsal ilan etmiştir.

Cumartesi günü – Tam çeviriyle “yedinci gün”. Fakat Cumartesi gününden bahsedilmektedir.

Tanrın Aşem’indir – “Bu, sadece Tanrı’ya adanması gereken, öğrenmek, öğretmek, gözetmek ve uygulamak, Tanrı adına, O’nun istediği şekilde zevk almak için ayrılmış bir gündür (Sforno). Altı gün boyunca çalışma suretiyle bile hafta içinde Tanrı’ya ibadet edebilirsiniz, zira insanın günlük yaşantısını Tora’nın rehberliğinde yaşaması tam olarak bu anlama gelir; fakat Şabat günü söz konusu olduğunda, hiçbir iş yapılamaz, bu gün tümü ile Tanrı’ya aittir (Rabenu Behaye)”. İfade, alternatif olarak “*fakat Cumartesi günü, Tanrın Aşem adına Şabat’tır*” şeklinde de çevrilebilir.

Hiçbir melaha yapmamalısın – *Mitsvat Lo Taase* No. 19. Pasuğun devamından da anlaşıldığı gibi, bir kişi, Şabat günü çocukları, köleleri hatta hayvanlarının bile iş yapmasına izin vermemelidir. Fakat buna karşın sadece kendi yaptığı işler için cezaya layık olur; diğerleri hakkında uyarılmış olmasına karşın, onlar iş yaparsa, kendisi cezadan muaftır. Şabat günü melaha yapma yasağının altında, kendimize Tanrı’yı ve bu dünyayı yoktan yaratmış olduğunu sürekli hatırlatmak yatar. Haftanın tüm günleri Şabat’a yönelik sayılır ve bu süre boyunca Tanrı’nın evreni altı günde yaratıp yedinci günde işi bıraktığı gerçeğini özümseriz. Bizler de Şabat günü yaratıcı işlerimizden uzak durarak, hafta içinde bir tür hüküm sürdüğümüz dünyanın tamamen bize ait olmadığını, her şeyin üstünde bir Yaratıcı ve Efendi’nin var olduğunu kendimize hatırlatırız. On Emir’in ikinci kez geçtiği Devarim kitabında (Devarim 5:15), Şabat’la ilgili ek bir sebep olarak Mısır’dan Çıkış’ın hatırlanması verilmektedir. Mısır’da birer köle iken Yahudiler’in dinlenmeye hakkı yoktu. Tanrı bizi oradan özgürlüğümüze kavuşturarak, haftanın bir gününü işten uzak durmaya adamamızı emretmiştir. Bu açıdan Şabat günü iş yapmamak, aynı zamanda bir özgürlük belirtisidir (Sefer Ahinuh).

Melaha, belirli bazı iş kategorilerini simgeleyen bir terimdir. Genel olarak bunların “yaratıcı” işler olduğu söylenir. Nitekim Tanrı’nın dünyayı yaratmakta kullandığı ve Şabat günü bıraktığı işler bunlardır (krş. Bereşit 2:3). *Sözlü Tora*, bu işlerin, Mişkan’ın inşası ve oradaki hizmet sırasında yapılan işler olduğunu öğretir (*Talmud – Bava Kama* 2a; bkz. 31:13). Toplam 39 melaha vardır.

39 Melaha

Mişna, Şabat günü yapılması yasak olan işleri – melahaları şöyle listeler:

Ana melaha kategorileri kırktan bir eksiktir: [1] Ekmek, dikmek; [2] toprağı sürmek; [3] ekin biçmek (hasat); [4] demet (balıya) yapmak; [5] dövmek (harman); [6] buğdayı savurup taneleri ayırmak; [7] ayıklamak; [8] öğütmek; [9] elekten geçirmek; [10] hamur yapmak; [11] fırında pişirmek; [12] (yün) kırkmak; [13] (yünü yıkayıp) beyazlatmak; [14] (yünü liflerine ayırmak üzere) taramak; [15] (yünü) boyamak; [16] (yünü) eğirip iplik haline getirmek; [17] çözgü iplikleri dokuma tezgahına germek; [18] dokuma tezgahının kenar halkalarından iki atkı iplik geçirmek; [19] iki ipliği birbirine dokumak; [20] (dokunmuş) iki ipliği birbirinden ayırmak; [21] düğüm atmak; [22] düğüm çözmek; [23] iki dikiş atmak; [24] (yeni) iki dikiş atma amacıyla yırtmak; [25] tuzak kurmak ya da avlanmak; [26] hayvan kesmek; [27] deri yüzmek; [28] deriyi tuzlamak; [29] deriyi tabaklamak; [30] deriyi (üzerindeki kılları kazıyarak) düzleştirmek; [31] kesmek; [32] iki harf yazmak; [33] yeniden yazma amacıyla iki harf silmek; [34] inşa etmek; [35] yıkmak; [36] ateş yakmak; [37] ateş söndürmek; [38] son çekiş darbesini vurmak (yeni üretilmiş bir ürünü tamamlayıcı hareketi yapmak); [39] (a.Genel bir yerde b.Genelden özele, c.Özelden genele.) Taşmak – İşte bunlar, kırktan bir eksik ana melaha kategorileridir (Mişna – Şabat 7:2).

Mişna’da yer alan bu iş kategorileri, Mişkan’daki çalışma için gerekenlere göre listelenmiştir. Fakat “kategori” sözcüğünden de anlaşıldığı üzere, Şabat günü yapılması yasak olan işler sadece listelenenler değil, bunların ismiyle anılan kategorilere giren tüm benzeri işler ve türevlerdir. Bunun yanında, son derece ciddi olan Şabat yasaklarını hatayla bile olsa ihlal etmenin önüne geçmek için, Hahamlarımız’ın öngördüğü bazı ek yasaklamalar vardır. Şabat kuralları son derece geniştir ve bu kitapta tüm detaylarıyla ele almak mümkün değildir. Fakat söz konusu listede örneğin “iki harf yazmanın” yasak olması, bir harf yazmanın serbest olduğu anlamına gelmez. Diğerleri gibi bu da sadece Mişkan’daki uygulama böyle olduğu için bu tanımla geçmektedir. Uygulamada ise, bir harf yazmak bir yana, ele kalem almak bile yasaktır. Şabat’ın, Tanrı ile Bene-Yisrael arasında tanımlayıcı bir işaret olduğu düşünüldüğünde, tüm melaha ve alt kategorilerinin iyi bir şekilde öğrenilmesi, bu şekilde Şabat’ın gerek-

יב כִּכֵּד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ

לִמְעַן יֵאָרְכֶן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-יִהְיֶה לְךָ נָתַן לָךְ: ס

yönelik saygısı ve takdiri de aynı şekilde artacaktır. Ne de olsa Tanrı hem onun, hem de ebeveyninin varoluş sebebi, hepsine yaşam ve geçim sağlayan Varlık'tır. O tüm insanlara birer beden sağlamış, zeka ve ruh vermiştir (*Sefer Ahinuh*). Bu söylenlere karşın, bir kişi kendince haklı sebeplerden dolayı ebeveynine karşı hiç şükran duymuyorsa bile, onlara saygı göstermekle yükümlüdür.

“Saygı” daima para ile bağlantılıdır (*Talmud – Kiduşin* 32a; krş. Mişle 3:9). Bir kişi, ebeveyninin ihtiyaçlarını karşılamak için her türlü parasal harcamayı yapmalı, bu harcama için ebeveynine ait maddi imkanlar yeterli değilse, kendi parasını harcamaktan, hatta gerekirse kapı kapı dolaşıp para dilenmekten çekinmemelidir (*Talmud Yerusalmi – Pea* 1:5).

Sana vermekte olduğu toprak üzerinde – Bene-Yisrael bu emri gerektiği gibi yerine getirdiği sürece, sürgüne çıkmamaları garanti altındadır (İbn Ezra; Sforno). Bilindiği gibi, Tanrı Erets-Yisrael'i Bene-Yisrael'e vermeden önce burası Kenaan'a aitti. Kenaan, bu ülke üzerindeki hakkını, [büyük]babasına saygısızlık ettiği için kaybetmiştir (Bereşit 9:22-25; *Meam Loetz*).

Günlerin uzayacaktır – Bu iki şekilde açıklanabilir. Bu dünyada, ya da Gelecek Dünya'da (*Talmud – Kiduşin* 39b). Sforno'ya göre bu sözler sadece ebeveyne saygı mitsvasının değil, ilk beş emrin tümünün ödülüdür. Raşi de, şartın yerine gelmesi halinde “günlerin uzar” denmesinin, şartın yerine gelmediği takdirde “günlerin kısılır” ile aynı anlamda olduğunu kaydeder (*Mehilta*).

Rabenu Behaye, Saadya Gaon'dan alıntı yaparak, ödül olarak neden özellikle uzun ömrün vaad edildiğini şöyle açıklar: Bazı zamanlarda ebeveyn uzun ömürlü olur ve ne yazık ki kendi evlatlarının gözünde bir yük haline gelir. Onlara saygı göstermek, onları onurlandırmak gittikçe evladın zoruna gitmeye başlar. Tora bu sebeple uzun ömür vaad etmektedir: Eğer ebeveyninin uzun yaşaması sana sıkıntı veriyorsa, bil ki, bu sıkıntı senin ömrünün uzunluğuyla da doğrudan ilişkilidir. Bu açıklamaya paralel bir bakışla, İbn Ezra, pasuğu şöyle çevirir: “Bu sayede, [baban ve annen] Tanrının Aşem'in sana vermekte olduğu toprak üzerinde [senin] günlerini uzatacaklardır – Ebeveynin, senin uzun ömürlü olmana vesile olacaktır”.

Talmud'da Rabi Eliezer “kişi ebeveynine ne derecede saygı göstermelidir?” sorusuna, özellikle Yahudi olmayan bir kişinin davranışıyla cevap verir. Aşkelon'da yaşayan Dama ben Netina adlı yabancıya bir gün, çok büyük miktarda para kazanabileceği bir alışveriş teklifinde bulunulur. *Koen Gadol* için yeni giysi yapılacaktır ve Hahamlar, *Efod* için gereken değerli taş cinsinin (bkz. 28:9) özellikle Dama'da bulunduğu haberini almışlardır. Bunun için çok büyük bir servet gözden çıkarılmıştır. Dama'nın yapması gereken tek şey, taşın bulunduğu küçük sandığa ulaşmaktır. Fakat bir sorun vardır. Sandığın anahtarı babasının uyumakta olduğu yastığın altındadır. Sandığı kırmak da mümkün değildir, zira babası ayaklarını onun üzerine koyup uyuyakalmıştır. Dama kararını verir: Babasını uyandırmaktansa, yapılan tekliften vazgeçmeyi tercih eder. Ertesi yıl, Tanrı Dama'yı, sürtüsünde kızıl bir ineğin doğmasını sağlayarak ödüllendirir. Bu ender ineği, belirli bir arınma sürecinin ayrılmaz parçası olduğu için çok büyük paralar karşılığında satabilecektir.

Talmud, Dama ben Netina ile ilgili bir anekdot daha aktarır: Dama bir keresinde Romalı aristokratlarla otururken, artık bunamış olan annesi, sebepsiz yere gelip Dama'nın değerli entarisini yırtar, yüzünü yumruklar ve suratına tükürür. Tüm bu olay boyunca, Dama ne öfke ne de utanç belirtisi gösterir. Aksine, annesinin, olay sırasında düşürdüğü şalını nazikçe yerden kaldırır ve tekrar onun omuzlarına yerleştirir. Rabi Eliezer, ebeveyne saygının derecesini tanımlarken şunu ekler: Bir anne ya da baba, evladına ait altın dolu bir sandığı alıp denize atarsa bile, evladın ebeveynine karşı en ufak bir olumsuz duygu beslememesi gerekir (*Talmud – Kiduşin* 31a).

Dama ile ilgili iki örnekten ilki, bir kişinin ebeveynine ne düzeyde gönüllü saygı göstermesi gerektiğini tanımlamaktadır. Buna göre, kişi, çok büyük bir kazanç imkanını, babasını uyandırmama uğruna kaybetmeyi göze alacak kadar yüksek bir saygı içinde olmalıdır. İkinci örnek ise, ebeveynin maddi kayıp dahil olmak üzere en büyük provokasyonda bulunması karşısında bile bir evladın öfke duygularına hakim olması gerektiğini vurgulamaktadır (*Meam Loetz*).

[57. Beşinci Emir]

¹² Babana ve annene saygı göster. Bu sayede Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu toprak üzerinde günlerin uzayacaktır.

sitelerinin, Şabat günü içinde diğer tüm günlere göre daha fazla olması ile de ilgilidir. Bu, Şabat günü her Yahudi'ye verilen bir "*Neşama Yetera – Ek Ruh [Ek Manevi Yetenek]*" ile mümkün olur (İbn Ezra). Şabat mübarek kalmıştır ve bu sayede haftanın geri kalanı için de bir bereket kaynağıdır. Şabat aynı zamanda *kutsal ilan edilmiştir*; çünkü kutsiyetini yüksek manevi ortamlardan alır (Ramban). Raşbam'ın bu konudaki açıklaması şöyledir: Yaratılış sırasında ilk Şabat geldiğinde, Tanrı her şeyi onun öncesinde yaratmıştı. Bu sayede, ihtiyaç duyulan her şey mevcuttu ve Şabat bu şekilde *mübarek kalmıştı*. Tanrı bu sebeple insanların bu günde işten imtina ederek, Tanrı'nın da evreni yaratıp sonra işi bıraktığına tanıklık etmeleri için, Şabat gününü *kutsal* [=ayrıcıklı] ilan etmiştir.

12. Beşinci Emir: Ebeveyne Saygı Göstermek. On Emir, her birinde beşer emir olmak üzere, iki levhaya yazılmıştır. İlk levhadaki emirler, insanın Tanrı'ya yönelik sorumluluklarını vurgulamaktadır. İkincisindekiler ise, insanların diğer insanlara yönelik görevleriyle ilgilidir. Ebeveyne saygı konusuna Tanrı'nın ne kadar büyük önem verdiğini, bu emre ilk levhada yer vermesinden anlıyoruz. Hahamlarımız şöyle derler: Bir insanın oluşumunda üç ortak vardır: Tanrı, babası ve annesi. Bu sebeple kişi, ebeveynini onurlandırır, Tanrı, bunu Kendisi onurlandırılmış gibi kabul eder. Fakat aksi de doğrudur. Ebeveyne saygı göstermeyen insanlar için Tanrı, "Onların arasında barınmayarak iyi ettim; aksi takdirde Beni de bu şekilde küçük düşürürlerdi" der (*Talmud – Kiduşin 30b-31a*). *Aamek Davar*, bu emrin Devarim 5:16'daki versiyonunda, cümleye "*Tanrın Aşem'in sana emretmiş olduğu gibi*" sözlerinin de eklendiğine dikkat çeker. Bu da, kişinin ebeveynine duyduğu doğal bir sevgi olmasına rağmen, gösterecekleri saygının sadece bu sevgi ve duygusallıktan kaynaklanması gerektiği, çünkü ne yazık ki bu duyguların hemen değişebilecek kadar hassas olduğu anlamına gelir. Kişi, ebeveynine saygı göstermenin, Tanrı'ya yönelik yükümlülüklerinden biri de olduğunun daima farkında olmalıdır.

Ramban, ilk üç emrin, beşinci emirle ilgili yol gösterdiğini belirtir. Kişi Göklerdeki Babası'na saygı gösterdiği şekilde, kendi ebeveynine de saygı göstermelidir. Ebeveyninin kendi ebeveyni olduğunu kabul etmeli (1. emir), başkalarını kendi ebeveyniymiş gibi göstermemeli (2. emir), kendi ebeveyninin ismi ya da yaşamı üzerine boş veya

yalan yere yemin etmemelidir (3. emir). Ayrıca ebeveynine mirastan pay alma ya da başka bir art niyetli beklentiyle hizmet etmemelidir. Tüm bunların temelinde, Tanrı'nın, Kendi Onuru'nu, ebeveynin onuru ile denk tutması vardır (*Talmud – Kiduşin 30b*).

Ebeveyne saygı göstermek, bütün Tora'da inançla ilgili bir köşe taşıdır. Çünkü geleneklerimiz Avraam'dan başlayıp ve Sinay'daki tecrübeyle devam ederek, birbirini takip eden alt ve üst nesillerin oluşturduğu kesintisiz bir zincire dayanır. Bu nedenle beşinci emir, öncesindeki dört emrin güvencesini sağlar. Tora'nın devamlılığı, ebeveyn-evlat arasındaki sağlam ilişkiye bağlı olduğu için bu emir son derece önemlidir (Vayikra 19:3, *Meşeh Hohma* o.a.).

Babana ve annene – Saygı gösterme konusunda öncelik babaya aittir. Ve bu rasgele değildir. Zira herkes, bir annenin, genel olarak çocuğuna babasına göre daha şefkatli ve yumuşak bir tavırla davrandığını bilir. Dolayısıyla bir çocuğun annesine, babasına göre daha derin bir bağlılık ve saygı duyması doğaldır. Tora bu sebeple, saygıyı dengelemek için önceliği babaya vermektedir (*Talmud – Kiduşin 30b*). Ebeveynle ilgili başka bir emirde ise, Tora "*anne ve babadan çekinmeyi*" emretmektedir. Tora orada bu kez anneye öncelik vererek, ters yönde bir denge sağlamıştır (a.y.; bkz. Vayikra 19:3).

Pasuk İbranice fazladan iki sözcük (**Et**) ve bir "ve" bağlacı içermektedir. Hahamlarımız, Tora'nın bu imayla üç kişiyi daha bu emre kattığını belirtirler. Bunlar, üvey anne, üvey baba ve büyük kardeştir (*Talmud – Ketubot 103a*).

Saygı göster – *Mitsvat Ase* No. 14. Saygı göstermekten kasıt nedir? İstenen, bir evladın, ebeveynini rahatlatmak, ihtiyaçlarını karşılamak, onları onurlandırmak için "yapmakla" yükümlü olduğu şeyleri yerine getirmesidir (krş. Vayikra 19:3 açık.). *Talmud* onları, yedirip içirmek, giydirip barınak sağlamak, onlara eşlik etmek gibi örnekler verir (*Kiduşin 31b*).

Mitsvanın temelinde kişinin kendisine yapılan iyilik ve şefkati tanıyıp kabullenmesi ve nankörce davranmaması vardır. Nankörlük en kötü huylardan biridir. Kişi ayrıca bu dünyadaki varlığını ebeveynine borçlu olduğunu, dahası onların kendisi için tarif edilmez çabalar sarf ettiğini hatırlamalıdır. Zira bu konuda düşünceli olduğu takdirde, Tanrı'ya

13 יג לֹא תִרְצַח לֹא תִנָּאֵף לֹא תִגְנוֹב לֹא תִעֲנֶה
כְּרֵעַךְ עַד שָׁקֶר:

cinayete eşdeğerdir (Meam Loez).

Cinayet konusunda, erkek veya kadın, sağlıklı ya da değil, hatta ölüm döşeginde olan bir kişiyi öldürmek arasında hiçbir fark yoktur. İntihar etmek de cinayet kabul edilir. Bir kişinin ölümünü hızlandırmak da cinayettir. Zira Tanrı bir kişiyi her an iyileştirebilir (*Talmud – Şabat* 151b). Savaş durumunda, karşı tarafın amacının öldürmek olduğu açıktır. Dolayısıyla bu zamanlarda “Seni öldürmeye geleni, önce davranıp sen öldür” (*Talmud – Sanedrin* 72a) kuralı geçerlidir. Fakat barış zamanında hiçbir insanoğlu öldürülemez (Meam Loez).

Yedinci Emir: Zina Yasağı.

Zina işleme – *Mitsvat Lo Taase* No. 21. İbranice **Naaf** kökü, özellikle evli bir kadınla cinsel ilişkiyi tanımlar (krş. Vayikra 20:10; Yehezkel 16:32). Bu, idamı gerektirecek şiddette bir suçtur. Tanrı bu dünyada belirli bir düzenin varlığını arzu eder. Bu düzen, dünyanın her ögesinin, kendi cinsine göre verimli olmasını ve türlerin karışmamasını gerektirir. Bu doğrultuda insanların soyları da düzenli ve karmaşadan uzak olmalıdır. Zina her şeyin ötesinde toplumsal yapının en temel taşı olan aile biriminin dinamiklenmesi anlamına gelir, ki bu toplumun çöküşünde büyük rol oynar. Diğer yandan, birer yan etki olarak, çocukların gerçek babalarını tanınamaları, onlara gerekli saygıyı göstermemeleri (p. 12), tanıdıkları bir zaman gelirse kendi içinde, anne, baba ve baba sandığı kişiyle büyük psikolojik çöküşe girmeleri anlamına da gelebilir. Fakat yan etkiler bir yana, çocukla sonuçlanmayan bir ilişkinin bile, insan mantığının da çok iyi anlayabildiği bir hırsızlık, ahlaksızlık, umarsızlık, açgözlülük, kabalık, dürtülere yenilme, kıskançlık ve daha birçok son derece olumsuz temalara sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Üstelik, bunun cinayetlere bile gidebilecek sonuçlara sahip olabileceği açıktır. Ve bahsetmeye gerek olmayan daha birçok kötülük ve murdarlık, bu günahla doğrudan bağlantılıdır (*Sefer Ahimuh*).

Bu emir, putperestliği yasaklayan ikinci emirle paraleldir. [Kendisinin ya da bir başkasının] Evlilik ilişkisine ihanet eden birinin Tanrı'ya da ihanet etmesi sürpriz olmayacaktır (*Mehilta*). Bu kavrama, p. 5'teki açıklamalarda değinilmişti.

Doğrudan anlamı “evli bir kadınla cinsel ilişki yasağı” şeklinde olsa da, bu emir, yasak olan her türlü cinsel ilişkiyi de yasaklamaktadır (Sforno).

Hatta İbn Ezra'ya göre doğrudan anlam, “her türlü yasak ilişki” şeklindedir. Bunlar arasında evli olmadığı bakire bir kız ya da dulla, adet halindeki kendi eşiyle, başkasıyla evli bir kadınla, Yahudi olmayan bir kadınla, bir erkekle, bir hayvanla, ya da her türlü ensest ilişkiye girenler sayılabilir. Bu ilişkilerin bazılarının cezası *Karet*'tir (bkz. Sözlük). Bazıları ise *Sanedrin* zamanında farklı idam şekillerini gerektirebilirdi. Tora bir erkeğe hitaben konuşuyor görünse de, günahdaki partner de aynı şekilde sorumludur.

Cinsel ahlaksızlık, Tanrı'nın en nefret ettiği günahdır (bkz. Bamidbar 25:1-9). Bunun son derece ciddi bir günah olmasının yanında, insanın cinsel dürtülerinin kendisini günaha itme konusundaki gücü de dikkate alındığında, çit niteliğindeki önlemler büyük önem kazanmaktadır. Hahamlarımız, birbirlerine yasak olan bir erkek ve kadının etkileşimini mümkün olduğu kadar azaltma amaçlı yasaklar öngörürler. Kendisine yasak olan bir kadınla yaklaşmak bir erkekte kötü ve ahlaksız düşünceler doğurabilir. Bunun olacağı kesin olmasa bile, kimse düşüncelerini daima kontrol edemediğinden, önlem niteliğindeki kurallar gözardı edilmemelidir. Cinsellik söz konusu olduğunda kimse kendinden emin olamaz. Bu sebeple kişi, gözlerini ve düşüncelerini bozabilecek her türlü ortam ve hareketten uzak durmalıdır.

İnsanların ne yazık ki çok sık düşebildiği çok ciddi üç yasak vardır: Bunlar hırsızlık, cinsel ahlaksızlık ve *Laşon Ara*'dır. Tanrı'nın günaha göz yummadığı açıktır. Yine de, Tanrı sonsuz merhametli sahiptir ve *Teşuva*'nın önünde hiçbir şey duramaz.

Sekizinci Emir: Hırsızlık Yasağı.

Çalma – Hahamlarımız, bu yasağın özellikle belirli bir hırsızlık türü hakkında olduğunu açıklarlar. Burada “insan çalmaktan” bahsedilmektedir. Başka bir deyişle, birini kaçırp, onu kendisi için çalışmaya zorlamak ve/veya köle olarak satmak yasaktır (*Talmud – Sanedrin* 86a). On Emir'in bu bölümündeki yasakların ortak yanı, hepsinin cezalarının idam oluşudur. Dolayısıyla burada, tıpkı cinayet ve zina gibi, cezası idam olan, adam kaçırma suçundan bahsedilmektedir (bkz. 21:16; *Mehilta*; Raşi). *Mitsvat Lo Taase* No. 22. Bu kuralın sebebini açıklamaya bile gerek yoktur; mantıklı her insan çalmanın yanlış bir şey olduğunu bilir (*Sefer Ahimuh*). Normal bir hırsızlığın cezası elbette idam değildir; o konudaki yasaklama Vayikra 19:11'de verilmekte-

¹³ Cinayet işleme.

[58. Altıncı Emir]

Zina işleme.

[59. Yedinci Emir]

Çalma.

[60. Sekizinci Emir]

13. Altıncı Emir: Cinayet Yasağı.

Cinayet işleme – *Mitsvat Lo Taase* No. 20. Herhangi bir insanı, hiçbir suçu yokken öldürmek yasaktır. Tanrı'nın bu dünyayı, insanların çoğalıp yerleşmeleri için yarattığı açıktır. Bu sebeple insanların, dünyanın amacı olan insanları öldürerek, dünyayı bir anlamda yıkmaları kesin bir yasaktır. Zira tek bir insanı bile katletmek, tüm dünyayı yok etmekle eşdeğerdir (Rambam, *Yad – Rotseah* 1). Fakat ölüm cezasını gerektiren suç işlemiş bir kişi, dünyayı kendi elleriyle yıkmaktadır. Bu sebeple, [kanunen cezayı verme yetkisine sahip bir mahkeme mevcutsa, bu] mahkemenin tüm kriterleri yerine gelip, bu kişi kanun karşısında idam cezasına layık bulunduğu takdirde, ceza gerçekleştirilir. Bunun cinayet işleme yasağına aykırı olmadığı açıktır (*Sefer Ahinuh*).

Sanedrin zamanında, en az iki geçerli tanık tarafından açık bir şekilde uyarılmış olmasına rağmen cinayet işleyen bir kişi, mahkemeye getirilip, tanıklar inceden inceye soruşturulup son derece yorucu ve titiz bir şekilde incelendikten sonra idama mahkum edildiği takdirde, boynu vurulurdu. Cinayet konulu davalara *Sanedrin*'in 23 üyesinin yer aldığı büyük yargı organı bakardı. Günümüzde ise bu tip davalara bakma yetkisine sahip bir *Sanedrin* olmadığı için, suçluların cezasını vermek Tanrı'ya kalmıştır. Yine de böyle bir durumda, toplum liderleri, katili bir şekilde cezalandırmaktan geri kalmamalı, gerekirse toplumdaki uzaklaştırmalı, para cezası vermeli ya da uygun görülen herhangi bir cezaya tabi tutmalıdır. Bu şekilde cinayetin toplumca hoş görülmeceği bir şey olduğu herkesçe bilinecektir. Öyle ki, bir kişi, birini öldürmek ile öldürülmek arasında seçim yapmak zorunda bırakıldığı takdirde, ölmeyi tercih etmelidir.

Tanıkların sözlü uyarı ile yetinmemesi de gerekirdi. Bunun için saldırgan kişiyi olası her yolla engellemeye çalışmaları, gerekirse sakatlamaları, hatta bu da işe yaramayacaksa öldürmeleri gerekirdi. Zira Tora, suçsuz bir kişinin ölümcül bir saldırıya uğraması durumunda, kurbanı olası her türlü yolla kurtarmayı emreder; bu, saldırganı öldürme anlamına geliyorsa bile (krş. Vayikra 19:16).

Mehilta, ikinci levhanın ilk emrinin, ilk levhadaki, Tanrı'ya inancı gerektiren ilk emre denk geldiğine dikkat çeker. Tanrı'ya Yaratıcı ve bütün insan hayatının kaynağı olarak gerçekten inanmış biri elbette cinayet işlemeyecektir. Modern dünyada Tanrı'ya inancın zayıflamasıyla birlikte, insan hayatının giderek ucuzlaması da bir tesadüf değildir.

Birçok kişi, cinayet yasağının, On Emir'e eklenmeyi gerektirmeyecek kadar açık ve bariz bir kural olduğunu düşünebilir. Nitekim cinayet, Tora'nın verilmesinden çok önce bile, Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'nın biri olarak tüm insanlar için zaten yasaktı. Hatta bu yasak birçok ilkel toplumun kuralları içinde bile yer alıyordu. Otoriteler bunu şöyle açıklarlar: Hahamlarımız'ın da öğrettikleri üzere, On Emir, metinsel anlamının ötesinde, yüksek düzeydeki davranış biçimine ulaşma konusunda da bir rehber niteliğindedir. Örneğin, Hahamlarımız, cinayet dışındaki başka davranışları da bu kuralın bir türevi olarak tanımlarlar (Elbette türev niteliğindeki bu yasakları çiğneyen kişiler cinayette olduğu gibi idama mahkum edilemez; fakat yine de, sadece "cinayetin birer türevi" olarak tanımlanmaları bile bu yasakların ciddiyeti hakkında bir fikir vermektedir). "Cinayete eşdeğer" kabul edilen bu hareketlerin arasında, birini toplum içinde utandırmak, yolculuğa çıkan kişilere kasıtlı olarak yiyecek ve güvenlik sağlamamak, birinin geçim kaynağını kaybetmesine sebep olmak, uzmanı olmadığı *Alahasal* konularda kurallar üretmek, uzman olunmasına karşın önemli bir konuda *Alahasal* kuralı belirleme sorumluluğundan kaçmak gibi davranışlar sayılabilir. Bu bakımdan, On Emir çok geniş kapsamlı olmanın ötesinde, bireysel duyarlılıkla da doğrudan bağlantılıdır.

Bir kişi, sadece fiziksel bir hareketle değil, örneğin diliyle de birinin ölümüne neden olabilir. Bir başkasına karşı mahkemede yalancı tanıklık yapıp onun ölüme mahkum olmasına neden olabilir. Dedikodularla bir kişinin ismini kötüye çıkarabilir. Bir kişiye kötü bir öneri vererek bu yolla ölümüne sebebiyet verebilir. Bir kişiyi ölümden kurtarabilecek bir sırta sahip olmasına karşın bunu açıklamayarak onu kurtarmayabilir. Tüm bunlar, cinayete eşdeğer hareketlerdir (İbn Ezra). Benzer şekilde boğulmakta ya da saldırıya uğramakta olan birini kurtarmamak, hakkında cinayet planları yapıldığını duyduğu birini uyarmamak gibi davranışlar da

יֵד לֹא תַחֲמַד בֵּית רֵעֶךָ לֹא-תַחֲמַד אִשְׁתְּךָ

רֵעֶךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ שְׁבִיעִי

yandan bunun bir gasp şeklinde olması da gerekli değildir. Bir kişi bu şiddetli arzulama sonucunda sırf o şeyi ele geçirmek için sahibine para vermişse bile, “arzulama” yaşağını çığnemiş olur. Yaşagın temelinde kötü düşünceleri silmek vardır. Bu tip düşünceler dünyaya büyük zarar verir. Bir kişi bu kötü tutkusu sonucu başkasına ait bir şeyi ne olursa olsun ele geçirme isteğine kapıldığı zaman gözü hiçbir şey görmemeye başlar; akranı onu vermek istemediği zaman kanun dışı yollara bile başvur-maktan çekinmez. Böylesi bir tutku cinayete kadar gidebilir (krş. Melahim I 21:1-16; *Sefer Ahinuh*).

Akla bir soru gelmektedir: Tora, kıskançlık ve başka birinin mallarını arzulamak gibi, duyguya bağlı bir şeyi nasıl yasaklayabilir? Bunlar insanın duygusal doğasında varolan şeyler değil midir? İnsandan duygusunu kontrol etmesi nasıl beklenebilir? İbn Ezra, bunu psikolojik bir bakışla ustaca açıklamaktadır: Cahil, fakir bir çoban, komşusunun kızını kendisine uygun görebilir; ama bu kişi bir kralın kızına aynı duygulara elbette kapılamaz; çünkü prenses o kadar yüksek ve ulaşılmazdır ki, böyle bir düşünce çobanın aklına asla gelmez. Kazara gelirse bile, bunu aklından hemen ve tamamen çıkarır. Gerçek şudur ki, mantıklı ve duyarlı kişiler sadece ulaşım menzilleri içindeki şeylere ulaşmayı düşünürler; ama bunun ötesinin kendi dünyalarına ait olmadığını doğal olarak kabul ederler. Benzer şekilde, eğer birinin Tanrı’ya inancı tamsa, Tanrı’nın, akrasına bahsettiği şeylere, tıpkı fakir çobanın kraliçeye ulaşamadığı gibi ulaşamayacağını anlayacaktır. Tanrı, tüm bunları akrasına bahsetmiştir. Eğer kendisinin buna hakkı olsaydı, Tanrı zaten bunu onun dünyasının bir parçası yapmış olurdu. Bu bakış açısıyla insan hiçbir zaman komşusuna ait olanları arzulamaz. Kısacası “duygunun, isteğin önüne geçilemez” şeklindeki bir yaklaşım, doğru değildir; çünkü bir kişi Tanrı’ya inandığı sürece, neye ulaşma hakkı olduğunu ve neye olmadığını özümsemiştir. Bu açıdan yaklaşırsa, kendisinin olmayan bir şeye göz diken kişinin Tanrı’ya tam olarak inanmadığı sonucu çıkartılabilir. Dolayısıyla Tora’nın bu emirle, insanlara bu düzeydeki mutlak bir inancı geliştirmelerini istemesi kadar doğru ve doğal bir şey olamaz (İbn Ezra).

Rabi Samson Raphael Hirsch, bu son emrin, sadece Tanrısal Kanun’da yer alabileceğine dikkat çeker. Ölümlü bir hükümdar, cinayet veya hırsızlık gibi hareketleri yargılayabilir; fakat insanların, düşünce ve davranışlarını, kıskançlık ve arzulama gibi doğal

eğilimlerden arındıracak düzeyde kutsallaştırmalarını, ancak Tanrı isteyebilir.

Mehilta, bu son emrin, beşinci emirle paralel olduğunu açıklar. Başkalarına ait şeylere göz diken kişi, kendisine saygı duymayacak çocuklara sahip olacaktır. Zira bencillik, insanı dürüst olma sınırlarının dışına çıkarıp, bencilce arzuları diğer her şeyin üstünde tutmaya sevk eder. Kendi ebeveynini bile geçindirmek kişiye zor gelir. Çocukları da onun bu davranışını örnek alacaklar, ileride aynısını kendisine yapacaklardır.

Bu emir, On Emir’in tümüne denktir. En sonda verilmesinin sebebi budur.

Akranının karısı... – Farklı bir bölüm gibi görünse de, bu cümle de On Emir’in bir parçasıdır.

15-18. Ulusun korkusu ve Moşe’nin verdiği güvence. Birçok otorite, Tora’nın bu noktada kronolojik bir anlatımla ilerlediği görüşündedir. Dolayısıyla bu olay On Emir’den sonra gerçekleşmiştir (*Mehilta*; İbn Ezra; Raşbam; p. 15, Abravanel o.a.). Çevirimiz bu yöndedir. Halk belli bir peygamberlik düzeyine ulaşp Tanrı’nın Heybetli Sesi’ni duyduğunda, korkuya kapılır ve böyle bir deneyimi yaşamak için yeterince değerli olmadığını düşündüğü için, ölmekten korkar. Moşe ise, bu deneyimin onları yücelttiğini belirtir ve ters bir etkisi olmayacağına dair halka güvence verir. Birçok otoriteye göre, bu, Devarim 5:20-30’da geniş bir şekilde geçen diyalogun aynısıdır.

Ramban ise bu konuşmanın On Emir verilmeden önce geçtiği görüşündedir. Ona göre tecrübenin başından beri sıralama şöyledir: Tora’nın verildiği sabah gökgürültüleri, şimşekler ve *Şofar* sesleri vardı (19:16); *Şehina* henüz açığa çıkmamıştı. Halk kampın içinde korkudan titredi (a.y.); Moşe onları cesaretlendirerek Tanrı’yı karşılamak üzere kampa çıkardı ve birlikte dağın eteğinde hazır durdular (19:17). Bunun ardından Tanrı dağın üzerinde ateşle açığa çıktı (19:18), dağın dumanı göklere yükseliyordu, karanlık, bulut ve sis vardı (Devarim 4:11). Dağ deprem ötesinde bir sarsıntı geçirdi (19:18), *Şofar* sesi gittikçe yükseldi (19:19) ve halk o zaman harekete geçip uzak mesafede durdu (p. 15). Ölmekten korkarak, Tanrı’nın onlarla doğru-dan konuşmasını istemedi (p. 16), ama Moşe onlara güvence vererek korkmalarına gerek olmadığını söyledi (p. 17). Halk bunu kabul etse de uzak mesafedeki yerini korudu (p. 18); Moşe ise

[61. Dokuzuncu Emir]

Akranına karşı yalancı tanık olarak ifade verme.

[62. Onuncu Emir]

¹⁴ Akranının evini arzulama.

[63. Gıpta Yasağı]

Akranının karısını, kölesini ve cariyesini, boğasını ve eşeğini – ona ait hiçbir şeyi arzulama.

dir. Yine de normal hırsızlık da bu emrin türevleri arasındadır (Sforno). Herhangi bir insandan tek kuruş çalan kişi, bu yasağı çiğnemiş olur. Her türlü maddi şeyi gizli ya da açık olarak çalmak, hesaplamalarda, tartı ve ölçülerde sahtekarlık da bu kapsamdadır (*Targum Yonatan*; İbn Ezra). Bu sebeple kişi, iş ilişkilerinde son derece titiz davranmalıdır. İlahi Yargı sırasında bir kişiye sorulacak ilk soru “İş ilişkilerinde dürüst davrandın mı?” şeklinde olacaktır (*Talmud – Şabat* 31a). Bir Yahudi’den ya da Yahudi olmayan birinden çalmak arasında hiçbir fark yoktur; hatta Yahudi olmayan birinden çalmak, tüm Yahudiler’in ve Yahudilik’in başkalarının gözünde küçük düşmesi, Tanrı’nın İsmi’nin ihlali anlamına gelebileceği için, daha da ağır bir suçtur (*Meam Loetz*).

Mehilta, bütün hırsızlık çeşitlerini üçüncü emirle karşılaştırır; zira hırsızlık yapan biri, suçunu örtbas etmek için yalan yere yemin etmekten çekinmeyecektir.

Bu emir, ahlaki hırsızlıkla ilgili birçok davranışı da kapsar. Buna göre, bir selama karşılık vermemek, karşıdaki kişinin özgüvenini çalmakla eşdeğerdir. Bir başkasının takdirini ya da şükran duygularını, hilekar yöntemlerle elde etmek ya da insanlara yanlış izlenimler vererek bundan konumsal çıkarlar sağlamak da, *Genevat Daat* adı verilen bir hırsızlık türüdür.

Dokuzuncu Emir: Yalancı Tanıklık Yasağı.

Yalancı tanık olarak ifade verme – İbranice *Ana* (*Ayin-Nun-E*) kökü. Bu sözcük “cevap vermek”, “karşılık vermek” ya da “yüksek sesle konuşmak” anlamında olabilir. Fakat özellikle bir tanık olarak ifade verme anlamında da kullanılır; bkz. Şemuel I 12:3; Şemuel II 1:16; Yeşaya 3:9, 59:12; Miha 6:3; İyov 15:6; Bamidbar 35:30. Pasuk “bir başkasını akranına karşı yalancı tanık olarak tutma” anlamını da içermektedir (Rabenu Behaye).

Mitsvat Lo Taase No. 23. Dünya doğruluk ve gerçek üzerinde durur; insanların anlaşmazlıkları gerçek tanıklıklar sayesinde çözülür. Sözlerine güvenilen tanıkların yalan ifade vermeleri ise dünyayı yok

etmekle eşdeğerdir (*Sefer Ahinuh*). Mahkemede yalancı tanıklık yapmanın yanında, bu emir, dedikodu ve iftirayı da yasaklar (Sforno). Hahamlarımız, bir tanığın bir olaydan emin olduğu, fakat onu gerçekte tam olarak görmediği bir durumda bile tanıklığın kabul edilmeyeceğini, zira bunun da yalancı tanıklık olduğunu belirtirler. Örneğin, bir kişi, son derece dürüst olduğunu bildiği öğretmeni kendisine bir olayı aktarmış olsa bile, o olayı kendi gözleriyle görmediği sürece, onun hakkında tanıklık edemez. Dahası, böyle bir durumda, davanın bir tarafı olan öğretmen, geçerli bir tanığı olduğunu söyleyip, sadece blöf yaparak karşı tarafın suçunu itiraf etmeye zorlama amacıyla, öğrencisinin sadece *tanıkmış gibi görünmesini* isterse bile, öğrenci bu isteği kabul edemez (*Talmud – Şevuot* 31a).

Mehilta, bu emrin, dördüncü emir olan *Şabat* emriyle paralel olduğunu belirtir. *Şabat*, Tanrı’nın dünyayı altı günde yarattığına tanıklık etme temasına sahiptir. Bu paralellik doğrultusunda, mahkemede yalan söyleyen biri, Tanrı’nın Yaratıcı olduğunu da reddedecek kadar ileri gidebilir.

Tora kanununa göre, mahkemede ifade veren yalancı tanıklara karşı, başka tanıklar gelip olay saatinde onları bambaşka bir yerde gördüklerini söylerlerse, ilk tanıklar, mahkemenin sonucunda kurbanlarını bekleyen cezaya çarptırılırlar (Devarim 19:19). Dolayısıyla davanın sonunda idam cezası varsa, bu tip yalancı tanıkları bekleyen ceza da, idam olacaktır. Dolayısıyla bu emir de idamı gerektirebilecek bir yöne de sahiptir (İbn Ezra). Tora burada “kardeşine” değil, “*akranına*” sözcüğünü kullanarak, Yahudi olmayan birine karşı bile yalancı tanıklık yapılamayacağını önemle vurgulamaktadır (Rabenu Behaye).

14. Onuncu Emir: Başkasına Ait Herhangi Bir Şeyi Arzulama Yasağı.

Arzulama – Ya da “göz dikme”. Bir başkasına ait herhangi bir şeyi kendi iyeliğimize geçirme amacıyla kafamızda planlar yapmamız yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 24. Yine de söz konusu şeyi almak üzere aktif bir hareket yapmadan önce bu yasağı çiğnemiş sayılmaz (*Mehilta*; krş. Devarim 7:25). Diğer

15 טו וְכָל-הָעָם רֹאִים אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת-הַקָּהֶר
 16 עֲשֵׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק: טז וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר-אַתָּה
 17 עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֶל-יִדְבָּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פְּנִימָוֹת: יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם
 אֶל-תִּירְאוּ כִּי לִבְעֹבֹר נִסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבְעֹבֹר תִּהְיֶה יִרְאתוֹ
 18 עַל-פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ: יח וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל-הָעַרְפֶּל
 אֲשֶׁר-שָׁם הָאֱלֹהִים: ס מַפְטִיר

19:9 açık.).

17. Tanrı ... geldi – Ya da “Tanrı’nın Onuru, sizin için açığa çıktı” (*Targum Onkelos*).

Yüceltmek için – Moşe, Tanrı’nın onların canlarını almayı istemediğini söyleyerek güvence vermişti. Tam tersine, onları bu mucizevi olaya tanık ederek yüceltmiş, Heybeti’ni aracısız bir şekilde göstererek diğer uluslardan farklı kılmıştır. Bu, Yisrael’in ebedi mirası olacak ve onların günah işleme dürtülerine karşı kuvvetli bir silah olacaktır (*Mehilta*; Raşi).

İbranice **Nasot**. Bu sözcük “*smamak*” anlamına da geliyor olabilir (krş. 16:4). Tanrı bu noktada halka gerçek Büyüklüğü’nü göstermiştir; bu sayede onları, gelecekte yalancı bir peygamber karşısında sınanacakları zamana hazırlamıştır. Başka bir deyişle anlam, “Tanrı sizi [gelecekte yalancı peygamberlere karşı] *sinamak* için, [şimdi] gelmiştir” şeklinde olabilir (Rambam, *More Nevuim* 3:24). Başka bir görüşe göre, sınavın konusu farklıdır. Halk Tanrı’nın Gücü’ne en üst düzeyde bir tecrübeyle tanık olmuştur. Acaba bu durum sonucunda bile normal günah işleme dürtüsüne teslim olacaklar mıdır, yoksa tıpkı sadık bir hizmetkar gibi Tanrı’ya hesapsız bir şekilde hizmet edecekler midir? (Ramban; bkz. Bereşit Perek 12 açık.).

Sözcük alternatif olarak “sizi kanıtlamak” (Saadya Gaon; İbn Ezra; Hirsch); “sizi sertçe uyarmak” (Raşbam); “sizi saflaştırmak” (Ramban); “[peygamberlik tecrübesine ya da kusursuz Tanrı inancını] hazırlamak; alıştırmak” (Sforno; Ramban; krş. İbn Yanah) şeklinde de çevrilebilir. Bkz. Devarim 8:16.

Çekinme duygusu [sürekli] yüzünüzde olacak – Moşe Rabenu, pasuğun başında “*korkmayın*” dedikten sonra, neden korkmalarına gerek olmadığını açıklamaktadır. Şimdi ise tüm amacın Tanrı’dan korkmaları olduğunu söylemektedir! Moşe “*korkmayın*” dediği zaman, halkın o anda ölmekten korkmalarına gerek olmadığını söylemek istemiştir. Tanrı’nın bu denli Heybetli bir şekilde açığa çıkmasının temelinde, halkta başka türde bir korku

yaratma amacı vardır: Bu, saygıdeğerlik, güç ve asalete yönelik bir korku, bir çekinme duygusudur. Zira insanı günahattan alıkoyacak, Tanrı’nın mevcudiyetini sürekli karşısında hissetmesini sağlayacak olan, bu saygı-korku karışımı çekinme duygusudur (krş. Raşi).

Fakat bu çekinme duygusu, kalptedir. Bunun yüzdeki dışavurumu ise utangaçlık ve sıkılganlıktan kaynaklanan yüz kızarıklığıdır (Rabenu Behaye). Tanrı burada Yahudiler’in sürekli olarak, alçakgönüllü bir utangaçlığa sahip olmalarını istemektedir. Bir kişiyi günahattan alıkoyacak en önemli duygu budur. Sıkılgan kişi, kolay kolay günah işlemeyecektir. Bir Yahudi’de bu özellik yoksa ve yüzüstü davranıyorsa, bu, atalarının Sinay dağındaki tecrübeye yer almadığının bir göstergesi olarak kabul edilir (*Talmud – Nedarim* 2a). Bu sebeple bir Yahudi “*GeVeR – Güçlü Kişi*” olarak adlandırılır. Bu sözcük *Gimal*, *Bet* ve *Reş* harfleriyle yazılır. Bunlar da sırasıyla, “*Gomel Hasadim – İyiliksever*”, “*Bayşan – Utangaç*” ve “*Rahman – Merhametli*” sözcüklerinin başharfleridir. Bunlar, Avraam, Yitshak ve Yaakov’un soyunun ayırt edici özellikleridir (*Talmud – Yevamot* 79a; *Meam Loez*).

18. Halk uzak mesafede durdu – Bu sözlerin tekrarı, Moşe’nin, pasuğun devamında belirtilen, Şehina’ya yaklaşması ile arasındaki tezatı ve bu yolla onun büyüklüğünü vurgulama amaçlıdır (İbn Ezra). Rabenu Behaye, bu sözlerin ilk geçişindeki gibi fiziksel konumu değil, Bene-Yisrael’in algılama düzeyini tanımlama amacında olduğunu kaydeder. On Emir’i Tanrı’nın Sesi ile duyacak düzeyde bir peygamberliği tecrübe etmiş olmalarına karşın, halkın algılayışı ile Moşe Rabenu’nunkini karşılaştırmak mümkün değildir. Halk uzaktadır; Moşe işe serbestçe yaklaşmaktadır.

Tanrı’nın [... belirgin] olduğu – Bu belirginlik, üç kademeli bir görüntü iledir. Önce bir karanlık, onun ötesinde bir bulut, onun ötesinde de sis vardır (*Devarim* 4:11; Raşi; bkz. s.a.).

[64. Etkiler]

¹⁵ Tüm halk, sesleri ve alevleri, Şofar'ın sesini ve dağın duman salıverdiğini görüyordu. Halk [bunları] gördü; harekete geçip uzak bir mesafede durdular.

¹⁶ Moşe'ye "Bizimle sen konuş ve dinleyeceğiz" dediler. "Ama [artık] bizimle Tanrı konuşmasın; yoksa öleceğiz".

¹⁷ "Korkmayın" dedi Moşe halka. "Zira Tanrı sizi yüceltmek için geldi. Böylece O'na yönelik çekinme duygusu [sürekli] yüzünüzde olacak ve hataya düşmeyeceksiniz".

¹⁸ Halk uzak mesafede durdu; Moşe ise, Tanrı'nın [Kutsal Varlığı'nın belirgin] olduğu sise yaklaştı.

Şehina'nın açığa çıktığı sise yaklaştı (a.y.) ama içine girmede. Tanrı bu noktada On Emir'i verdi; bunun ardından halkın ileri gelenleri Tanrı'nın konuşmasını dinlemeye devam ettikleri takdirde ölmekten korktuklarını söylediler (Devarim 5:20-22), çünkü Tora'nın geri kalanını da doğrudan Tanrı'nın vereceği fikrine kapılmışlardı. Bu sebeple Moşe'yi aracı olarak kabul ettiklerini açıkladılar (Devarim 5:24); Tanrı da bu isteklerinin yerinde olduğunu söyledi (Devarim 5:25), çünkü Tanrı'nın niyeti de zaten buydu.

Başka bir görüşe göre burada anlatılanlar, ilk iki emrin verilmesinin ardından gerçekleşmiş, On Emir'in geri kalanı bunun üzerine Moşe tarafından verilmiştir (Hizkuni; bkz. Perek 20'nin başındaki On Emir k.b.).

15. Tüm halk... görüyordu – Tora'nın verilişi sırasında halkta bedensel kusuru olan herkes iyileşmiştir. Görmeyenler görmeye (burası), dilsizler konuşmaya (19:8), sağırlar duymaya (24:7) başlamış, sakatlar iyileşmiş (19:17), zeka özürlüler sağlıklarına kavuşmuşlardır (Devarim 4:35; Mehilta; Raşi).

Sesleri ... görüyordu – Ses, görünen bir kavram değildir. Buna rağmen, Tora halkın, Tanrı'nın Sesi'ni "gördüğünü" belirtmektedir (Mehilta; Raşi; İbn Ezra; Rambam, *More Nevuim* 1:46). Bu da, Tanrı'nın Açığa Çıkışı sırasında halkın bedenlerinin normal kısıtlamalarından kurtulduğu anlamına gelir. Bene-Yisrael'in algıları insanüstü bir düzeye yükselmiş, normalde duyulan bir şeyi görece hale gelmişlerdir.

Bazı otoriteler, buradaki "görme"nin "algılama" anlamında olduğunu belirtirler (Rabenu Behaye). Sforno'ya göre halk, Tanrı'nın Sesi'ne daha fazla dayanamayacağını anlamıştır; Moşe'ye yaptıkları ricanın sebebi budur. Rabenu Behaye, alternatif olarak, sesin ateşin arkasından geldiğini hatırlatır ve "görünen" in bu ateş olduğunu belirtir. Bir açıklamaya göre de On Emir verilirken, halk Tanrı'nın Sözleri'ni duymanın yanında göklerde ateşten

harflerle yazılı olarak görmüştür (*Meam Loez*).

Sesleri ve alevleri – Raşi. Ya da "gökgürültülerini ve şimşekleri" (*Maase Ašem, Maase Tora* 7; krş. Ramban). Normalde önce şimşek görünür, sonra gökgürültüsü gelir. Tora verildiği sırada ise bu doğal olay tersine dönmüştür. Halkı etkileyen birçok şeyden biri de budur (*Meam Loez*).

Halk [bunları] gördü – Bu tekrar, tüm bu ses ve ışık efektlerinin halk üzerinde ne denli büyük etki yarattığını vurgulamaktadır (a.k.).

Harekete geçip – İbn Ezra; Ramban. Sforno bunun kontrolsüz bir hareket olduğunu belirtir. Nitekim *Midraş*'a göre halk, korku sebebiyle (*Targum Yonatan*) bulunduğu yerden geriye gitmiştir.

Bir görüşe göre bunun anlamı "titredi" şeklindedir (*Targum Onkelos*; Raşi). Halk kontrolsüz bir korku ile titremiş, her emirde [Tora milî ile] 12 mil (yaklaşık 17,5km.) geriye savrulmuştur. *Midraş*, her emirde halkın ruhunun vücudunu terk ettiğini, fakat Tanrı'nın onları tekrar diriltilip geri getirdiğini kaydeder (krş. Şir Aşirim 5:6). Halk bu sebeple bir daha dirilmemek üzere ölmekten şiddetle korkmaktadır.

Rabi Şimon bar Yohay'a Yahudiler'in Tora öğrenirken neden yerlerinde duramayıp sallandıkları sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Tanah'ta 'İnsan ruhu, Tanrı'nın bir kandilidir' (Mişle 20:27) diye yazar. Küçük bir alevi büyük bir ateşin yanına yaklaştırdığınızda, küçük alev sürekli ileri geri titremeye başlar. Benzer şekilde bir Yahudi'nin ruhu da, Tora'nın ateşine yaklaştığında, o Yahudi elinde olmadan sallanmaya başlar" (*Zoar*).

16. Dediler – Moşe'nin yakınında duran Koenler ve kabile liderleri (İbn Ezra; krş. Devarim 5:20).

Yoksa öleceğiz – Tam çeviriyle "...ki ölmeyelim". Güneşe bakınca, insanın gözleri nasıl körleşirse, halk da Tanrı'nın Sesi'ni duyduğunda artık yaşayamayacağını hissetmiştir. Halkın korkusu oldukça mantıklıdır; çünkü peygamberlik tecrübesi alelade bir insanın deneyimleyebileceği bir şey değildir (bkz.

יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר

20 אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן-הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: כֹּל לֹא תַעֲשׂוּן

21 אֶתִּי אֶלֹהֵי כֶסֶף וְאֶלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּן לָכֶם: כֹּא מִזְבֵּחַ אֲדָמָה

תַּעֲשֶׂה-לִּי וְזִבְחָתָה עָלָיו אֶת-עֹלֹתֶיךָ וְאֶת-שְׁלֹמֶיךָ אֶת-צִאֲנֶךָ וְאֶת-בִּקְרָךְ

בְּכָל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֵּיר אֶת-שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ:

Gümüş tanrılar ya da altın tanrılar – Bu noktada, Torâ'nın putları yasaklamasına ihtiyaç yoktur, çünkü bu zaten On Emir'de yasaklanmıştır. Pasuk özellikle *Keruvim* adı verilen, *Mişkan*'daki *Aron Aberit*'in üstünde duran altın melek heykellerinden bahsetmektedir (25:18-20). Her ne kadar bu figürler, dünya üzerindeki en kutsal yere yerleştirileceklerse de, bu, insanların istedikleri zaman *Keruvim* heykelleri yapıp, bunları kutsiyet düzeylerini yükselteceği düşüncesiyle istedikleri yerlere yerleştirmekte serbest oldukları anlamına gelmez. Bu figürler de Tanrı tarafından belirlenen şekillerde ve sadece Tanrı'nın belirlediği kullanımı amaçlayarak yapılabilir. *Aron Aberit*'in üzerindeki *Keruvim*'in, gerektiği şekilde altın değil de gümüşten yapılması, onları birer “*gümüş put*”tan farksız hale getirecektir. Ya da *Mişkan* için bu heykelleri altından, ama emredildiği şekliyle iki değil de daha fazla sayıda yapmak, onları birer “*altın put*” sınıfına sokacaktır. Pasuk bunları “*kendimize*” yapmayı da yasaklamaktadır. *Keruvim*, *Mişkan* dışı, hatta “*Mikdaş Katan – Küçük Bet-Amikdaş*” diye adlandırılan sinagoglar için bile yapıldıkları takdirde birer “put” olarak kabul edilecektir (Raşi; *Mehilta*).

“*tanrı*” anlamındaki *eloim* sözcüğü, aynı zamanda “*yargıç*” anlamına da gelebilir. Bu bakışla, pasuk farklı bir mesaj içermektedir: “Yargı mekanizmanıza, aslında cahil olan ve sahip oldukları altın, gümüş sayesinde kendilerini kabul ettiren yargıçları katmayın” (*Meam Loez*).

Rabenu Behaye, bu pasukla ilgili eğitsel bir bakış sunar: “Benimle olduğunuz – yani dua ettiğiniz sırada kendinize altın, gümüş tanrılar yapmayın – yani aklınız altın, gümüş gibi parasal konularda olmasın. Çünkü dua sırasında aklınız böyle şeylere kayarsa, bunu, sanki altın ve gümüşü birer tanrı haline getirmişsiniz gibi kabul ederim”.

21. Benim adıma – İnşasına başlandığından itibaren, *Mizbeah*'ın Tanrı adına olmasına niyetlenmelidir (*Mehilta*; Raşi). Bu *Mizbeah*, sadece Tanrı adına yapılacak kurbanlarda kullanılacaktır (Ramban).

Toprak Mizbeah – *Mişkan*'da iki *mizbeah* olacaktır.

Bunların biri tütsünün yakıldığı altınla kaplı küçük bir *mizbeah*tır (30:1). Diğeri ise *korban*ların yapıldığı daha büyük ve bakır kaplı bir *mizbeah*tır (27:1). Her ikisi de akasya ağacından yapılacaktır. Burada, bakır kaplı *Mizbeah*'tan söz edilmektedir. “*Toprak*” denmesinin sebebi, iskeletin dışındaki boşlukların toprakla doldurulacak olmasıdır. Raşi bunun yanında, *Mizbeah*'ın doğrudan “toprakla” bağlantılı olması, sütunlar üzerine kurulmaması gerektiğini hatırlatır (*Talmud – Zevahim* 61b).

Mizbeah'ın bakır duvarları yerine, toprak içeriği ile tanımlanışı, önceki pasuklardaki temanın bir devamıdır. İnsanoğlu, kendisinden beklenen görevi, göksel varlıkların ya da dış etkilerin ihtişamından aldığı manevi ilhama değil, toprak kaynaklı dünyevi doğasını kendi çabalarıyla sürekli yüceltip Tanrısallığa ulaşma temasına dayandırmalıdır (Hirsch).

İbn Ezra, burada bahsedilen *mizbeah*ın, *Mişkan*'daki *Mizbeah* değil, Moşe'nin Sinay dağı eteğinde inşa ettiği *mizbeah* olduğunu (24:4) ve onun doğrudan topraktan yapıldığını öne sürer. İbn Ezra'ya göre bu olay On Emir'in verilisinden önce değil sonra gerçekleşmiştir ve Torâ kronolojik sırayla gitmektedir (krş. 19:15 açk.).

Davarın... – Pasuğun bu bölümünün tam çevirisi “*Ola-kurbanlarını ve Şelamim-kurbanlarını, davarını ve sığırını...*” şeklindedir. Fakat bu sıralamadan “*Ola*” (bkz. Bereşit 8:20 açk.; ayrıca bkz. 24:5) ve *Şelamim* kurbanları (bkz. Vayikra 3:1; ayrıca bkz. 24:5, 32:6) için başka hayvanlar getirilecek, *davar* ve *sığır*lar ise diğer türdeki kurbanlarda kullanılacaktır” şeklinde yanlış bir sonuç çıkabilir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Oysa, Raşi'nin de işaret ettiği üzere, bu sıralamada *davar* ve *sığır*lar, *korban*ların açıklamasıdır; başka bir deyişle bu *korban*lar bu hayvanlar içinden seçilecektir.

Kutsal Varlığım'ı... – Pasuğun bu bölümü *Targum*'un çevirisine göre çevrilmiştir. Tam çeviri ise şöyledir: “*İsmim'i anacağım [=İsmim'in anılmasını uygun gördüğüm] her yerde, sana gelip, seni mübarek kılacağım*”. Bahsedilen, Tanrı'nın ağza alınması normalde yasak olan İsmi'dir. Buna sadece belirli zamanlarda ve sadece *Bet-Amikdaş* ya da *Mişkan*'da

[65. Tecrübeğe Bağlı Kurallar]

¹⁹ Tanrı, Moşe'ye [şöyle] dedi: "Bene-Yisrael'e [tam olarak] şöyle söyle: 'Sizinle göklerden konuştuğumu bizzat gördünüz.' ²⁰ Benimle [olan hiçbir şeyi temsil edecek nesneler] yapmayın; kendinize gümüş tanrılar ya da altın tanrılar yapmayın.

²¹ 'Benim adıma bir toprak *Mizbeah* yap. Davarın ya da sığırın [içinden seçeceğin] *Ola-korbanlarını* ve *Şelamim-korbanlarını*, onun yanında keseceksin. Kutsal Varlığımı nerede barındıracağım, senin için bereketimi oraya göndereceğim ve seni mübarek kılacağım.

Sise – Bir görüşe göre, bu 19:9'da bahsedilen, "*bulutun en yoğun bölümü*"dür (Raşi). İbranice *Arafel*. Ya da "*mat karanlık*" (Hirsch; Radak, Şeraşim; krş. Yeşayau 60:2; Yirmeyau 13:16; Yoel 2:2). Başka görüşlere göre "*parlak sis*", "*katıksız nur*" (Rabenu Behaye; *Meam Loez*), ya da "*kör edici ışık*" (*Aktav Veakabala*).

Yaklaştı – Ama içeri girmedi. Tıpkı kralın kapısına yaklaşan bir hizmetkar gibi (Rabenu Behaye; krş. *Targum Onkelos*). Başka bir görüşe göre ise içeri girdi. Fakat sözcüğün tam çevirisi ile "*yaklaştıldı*" – yani melekler Mihael ve Gavriel, onu alıp içeri getirdiler (*Mehilta*; *Sifri*; Raşi).

Anlatım 24:1'den devam etmektedir.

19-23. Sinay Tecrübesinin Ertesi. Bene-Yisrael Tanrı'nın, hiçbir aracı kullanmadan, Bizzat kendilerine hitap ettiğini görmüştür. Bu sebeple Yahudiler, Tanrı'yı temsil edecek herhangi bir *sembol* gereksinim duymazlar (Ramban; Sforino). Yahudiler doğrudan Tanrı'ya dua ederler ve O'na yönelik hizmetleri, Tanrısal istekleri yerine getirme amacıyla dünyevi olayları maneviyatla yüceltmenin etrafında yer alır. Dolayısıyla, p. 20., semavi varlıkların temsili şekillerini yapmak bir yana, *Bet-Amikdaş* ve *Mişkan*'da da verilen talimatların ötesinde eklemeler yapılmasını yasaklamaktadır. Tanrı, Varlığın hissettirmek istediğinde, bunu sembol ya da şekillerle değil, bahsettiği bereketle gerçekleştirecektir (Hirsch; bkz. İbn Ezra).

19. [Tam olarak] – Bkz. 19:3, 19:6 (Raşi). Tanrı'nın bu sözleri, *Perek 23*'ün sonuna kadar devam etmektedir.

Göklerden konuştuğumu – 19:20'de ise Tanrı'nın "dağda" açığa çıktığı söylenmektedir. Bu çelişki, üçüncü bir pasukla çözülmektedir (Devarim 4:36). Tora'nın verilisi sırasında Tanrı'nın Onuru göklerde, Ateşi ve İhtişamı ise yeryüzündeydi (Raşi). Tüm bunlar semboldür; zira yeryüzü ve göklerin her milimetresi Tanrı'nın Onuru ile doludur (İbn Ezra).

20. Benimle [olan...] yapmayın – "Manevi göklerde Benim Önümde hizmet eden hizmetkarlarımı,

yani farklı türdeki melekleri temsil edecek hiçbir nesne yapmayın" (Raşi). *Talmud*, güneş, ay, yıldızlar ve burçları temsil eden resimlerin de yasak olduğunu kaydeder (*Avoda Zara* 43b). Önce de belirtildiği gibi putperestlerin ilk hatası buydu. Tora'nın melek şekli yapmayı yasaklaması, meleklerin de genelde insana benzer kanatlı varlıklar olarak tasavvur edilmelerinden, "bir insan heykelinin yapılmasının serbest olduğu" şeklinde yanlış bir sonuca varılabilir. Fakat bu yasağın kapsamında özellikle üç boyutlu insan şeklinin yapılması da vardır. Buna işaret olması açısından, İbranice *İti* olan "*Benimle*" sözcüğü, doğru okunuşu bu olmasına karşın, farklı bir bakışla "*Oti – Beni*" olarak da okunabilir. Tanrı sembolik olarak insanı "Kendi'ne benzer" yaratmıştır (Bereşit 1:26). Tanrı'nın bir şekli olmadığı ve "benzeyiş"ten kastın insanın özgür iradesi olduğu açıktır. Yine de, bu sözcüksel ima yoluyla, ne tipte bir maddeden olursa olsun, bir insanın heykelinin yapılması da yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 25. Bu yasak, "tapınma amacıyla" herhangi bir şeklin yapılması emrinden (p. 4) farklı olarak, özellikle, süs ya da dekor amaçlı bile olsa, bir insanın heykelinin yapılmasını yasaklamaktadır (*Sefer Ahinuh*). Tüm bunları yapmanın yanında, onlara sahip olmak da yasaktır. Hayvan ve bitkilerin şekil ya da heykelleri ise, süs amaçlı olduğu sürece yapılabilir (*Meam Loez*). Bu emrin, "Bir ya da daha çok organı eksik heykel yapılırsa ne olur? Tüm yüz değil de yarısı görünecek şekilde kabartmalar da yasak mıdır? Kabartma değil oyma ise ne olur?" gibi alt detayları ise genişletir ve bu kitabın amacını aşmaktadır.

Bu yasağın kapsamına, "Tanrı'nın Huzurunda" işlev gören kutsal eşyaların kopyalarını yapmak da girer. Bu doğrultuda, örneğin, *Bet-Amikdaş*'ta kullanılmaya uygun olacak şekil ve niteliklerde bir *Menora* yapmak yasaktır (*Talmud – Avoda Zara* 43a,b; *Yad – Avodat Kohavim* 3:10). Fakat yedi kollu olmayan bir *Menora* yapmakta sakınca yoktur (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 141:8).

Ramban, "*Benimle*" şeklinde çevirdiğimiz *İti* sözcüğünü, "*Önümde; Huzurumda*" olarak açıklar (bkz. p. 3 açk.).

כב וְאִם־מִזְבֵּחַ

22

אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לְאֶת־בִּנְיָה אֲתֶהְן גִּזִּית כִּי חֲרָבָה הַנֶּפֶת עָלֶיהָ וְתַחֲלִלָהּ:

כג וְלֹא־תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לְאֶת־גִּלְהָ עֲרוֹתָךְ עָלָיו: פ פ פ 23

Son iki pasuktaki dersler, Tora'nın her bir mitsvasının birden çok mesajı olduğunu göstermektedir. Tora'nın sözleri, kayayı farklı parçalara ayıran bir çekiç gibidir ve tek bir sözcük bile çok sayıda anlam yüklüdür. Bu anlamların her biri de insanın hem bedeni hem de ruhu için hayati yarar içerir. Kral Şelomo'nun dediği gibi: “[Tora'nın sözleri] Bulanlar için yaşam kaynağıdır ve [böyle birinin] tüm vücudu sağlığına kavuşacaktır” (Mişle 4:22; Rabenu Behaye).

²² ‘Ve Benim adıma bir taş *Mizbeah* yapacağın zaman, [taşları, demir aletlerle] keserek şekillendirme. Kılıcını onun üzerinde sallamanla, [kutsiyetini] ihlal etmiş olursun.

²³ *Mizbeahım’a da basamaklarla çıkma ki, üzerindeyken çıplaklığın açığa çıkmasın.’ ”*

izin vardır (*Talmud – Sota* 38a; Raşi). Tanrı’nın bereketi de, Kutsal Varlığı’nı barındırdığı bu yerden yayılacaktır.

“Her yerde” ifadesinin İbranice’si **Behol Amakom**’dur. Pasuğun gidişatına göre sadece **Behol Makom** denmesi yeterli olurdu. “**Makom – Yer**” sözcüğünün başına fazladan bir **E** harfinin gelmesi, burasının belirli bir yer olduğu anlamına gelir. Aynı zamanda **E** harfinin sayısal değeri 5’tir. Nitekim **Şehina**’nın barındığı [ve barınacağı] toplam beş yer vardır: [1] Çöldeki *Mişkan*; [2] Şilo’daki *Mişkan*; [3] I. *Bet-Amikdaş*; [4] II. *Bet-Amikdaş* ve [5] *Maşiah* Dönemi’nde kurulacak olan III. *Bet-Amikdaş* (*Meam Loez*).

Mübarek kılacağım – “Bereketim’i üzerine çekmek için altın, gümüş ya da benzeri araçlara başvurmana gerek yok. Zira, seni gelip Bizzat mübarek kılacağım” (*Sforno*).

22. Taş Mizbeah yapacağın zaman – *Mişkan*’daki portatif *Mizbeah*, ahşaptı, içi toprakla doluydu ve dıştan bakırla kaplıydı (27:1-8). Yeruşalayim’de *Bet-Amikdaş* inşa edileceği zaman, bunun yerine taştan kalıcı bir *Mizbeah* yapılacaktır (*Mehilta*; Raşi).

Pasuk “**Veim – Ve Eğer**” kelimesi ile başlamaktadır. Fakat *Talmud*’da Rabi Yişmael bir açıklama yapmaktadır: Tora’daki tüm “**İm – Eğer**” sözcükleri, duruma bağlı oluşu ifade eder. Bunlar arasında istisnai olarak zorunluluğu belirten üç tane **İm** vardır ve biri budur (diğerleri: 22:24 ve Vayikra 2:14). Çevirimiz bu sebeple “yapacağın zaman” şeklindedir.

İbn Ezra ise bu sözlerin özellikle Moşe’ye hitaben söylendiği görüşündedir. Tanrı daha ileride, Erets-Yisrael’e girişin ardından burada taştan bir *mizbeah* yapılmasını emredecektir (*Devarim* 27:5). Dolayısıyla p. 21’deki ifadeyle birlikte Moşe’ye şöyle demektedir: “Şimdi toprak bir *Mizbeah* yap. **Ve eğer** Erets-Yisrael’e girmeye hak kazanır, orada Benim adıma bir taş *Mizbeah* inşa edersen, taşları demir aletlerle keserek şekillendirme” (bkz. p. 21 açk.).

[Demir aletlerle] Keserek şekillendirme – Tam çeviriyle “inşa etme”. *Mitsvat Lo Taase* No. 26 (*Sefer Ahimuh*). Kılıcın hammaddesi olan demir, ömrü kısaltmayı simgeler. *Mizbeah* ise, insanlara *Teşuva* ve bağışlanma olanağını sunarak ömrü uzatma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla ömrü kısaltıcı bir şeyin, ömür uzatıcı üzerinde sallanması yerinde değildir. Buradan insan ilişkileriyle ilgili bir de ders çıkmaktadır. Tora, sırf Tanrı ile insan arasındaki yaklaşmayı

sağladıkları için, görmeyen, duymayan ve konuşmayan taşların üzerinde kesici alet sallamayı yasaklıyorsa, bir karı-koca, ya da iki aile, ya da iki arkadaş arasında barışı sağlayan bir kişiyi de Tanrı mutlaka zarar görmekten koruyacaktır (Raşi).

İbn Ezra, farklı bir sebep gösterir: Kesilen taşın bir bölümü *Mizbeah*’ta kutsiyet için kullanılacak, diğer bölümü ise büyük ihtimalle çöpe gidecektir. Aynı taşın böyle iki farklı yöne gitmesi uygun değildir. Üstelik bazı kişilerin arta kalan taşları kutsal kabul edip put yapmaya kalkışmaları da işten değildir.

Fakat bu taşların, demir aletler yerine, gümüş aletler, ya da *Şamir* adı verilen ve taşları kemirerek yontmasıyla tanınan özel bir böcek türü yardımıyla kesilmesi mümkündür (*Tosefta – Bava Kama* 5:2). Ramban bu sebeple İbn Ezra’nın verdiği sebebi kabul etmez. Onun yerine şu açıklamayı yapar: “**Herev – Kılıç**” sözcüğü, “**Hurban – Yıkım / Harap Oluş**” ile yakından ilişkilidir. Zira kılıç, dünyada cesetleri (**HaLaL**) arttırır yeryüzüne yıkımı getirir. Bu sebeple *Mizbeah*’ın kutsiyetini iHLaL edecektir (**VateHaLeLea**). Böyle bir aletin *Mişkan*’da yeri yoktur.

***Mizbeahım’a basamaklarla çıkma* – Mitsvat Lo Taase** No. 27. Koenler’in, *Mizbeah*’a çıkış sırasında büyük adımlar atmamaları gerekir. Onun yerine bir ayağın ucu, diğerinin topuğunun hizasına gelecek şekilde, saygılı adımlarla ilerlenmelidir (*Talmud Yenuşalmi – Berahot* 1:1). Bu sebeple *Mizbeah*’ta basamaklar değil, bir 1/3 eğimli bir rampa bulunur, Koenler yürürken kaymasın diye bu rampanın üzerine tuz serpilirdi (Raşbam). Bu emrin temelinde de, bir öncekinde olduğu gibi, Kutsal Mekan’ın önemini benliğimize yerleştirmek vardır (*Sefer Ahimuh*).

Üzerindeyken çıplaklığın açığa çıkmasın – Koenler’in iç donları vardı (28:42). Dolayısıyla gerçekte mahrem yerlerinin büyük adımla görünmesi gibi bir durum zaten mümkün değildi. Fakat Tora, *Mizbeah* üzerinde en küçük bir arsızlığı bile kabul etmez. Bu sebeple donla bile olsa, büyükçe bir adımı bu şekilde tanımlamaktadır.

Buradan da duyarlılıkla ilgili bir ders çıkmaktadır: Üzerlerinde büyük ya da küçük adım yürünmesine hiçbir şey söylemeyecek olan taşlar için bile Tora saygısızlığı yasaklıyorsa, bir kişi, Tanrı’nın benze-yişinde yaratılmış olan bir başka insana karşı saygısızca davranmama konusunda da elbette son derece duyarlı olmalıdır (Raşi).